

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**İBRÂHÎM ABDULKÂDİR EL-MÂZİNÎ'NİN MENSÛR
ESERLERİNDE İRONİ**

ABDULMELİK YANGIN

DOKTORA TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Ahmet BOSTANCI

TEMMUZ- 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İBRÂHÎM ABDULKÂDİR EL-MÂZİNÎ’NİN MENSÛR
ESERLERİNDE İRONİ

DOKTORA TEZİ

Abdulmelik YANGIN

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri PR. (DR)

“Bu tez 23/07/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri
bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Ahmet BOSTANCI	Başarılı
Prof. Dr. Ali BULUT	Başarılı
Doç. Dr. Hamza ERMİŞ	Başarılı
Doç. Dr. Şükrü ŞİRİN	Başarılı
Doç. Dr. Yunus İNANÇ	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Abdulmelik Yangın

23.07.2024

ÖNSÖZ

Tarih boyunca ilmî çalışmalar bir kişinin emeğiyle ortaya konulmamıştır. Her çalışma, başka çalışmalardan istifade ederek, yeni katkılar sunmaya çalışmıştır. Uzun bir süreçte hazırlanan bu çalışma da pek çok kişinin katkılarıyla tamamlanmıştır. Bu çalışma öncelikle danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Bostancı'nın rehberliğinde ve değerli jüri üyelerinin katkılarıyla şekillenmiştir. Bu vesileyle, tez danışmanım Prof. Dr. Ahmet Bostancı'ya minnettar olduğumu belirtmek isterim. Tez sürecinde gösterdiği kolaylık ve rehberlik için kendisine teşekkür ediyorum. Ayrıca, tezin yazılma aşamasında değerli bilgileri ve deneyimleriyle yol gösteren tez izleme komitesinin üyesi Doç. Dr. Hamza Ermiş hocama şükranlarımı arz ediyorum. Ayrıca tez savunma jürisinde yer alan Prof. Dr. Ali Bulut, Doç. Dr. Yunus İnanç ve Doç. Dr. Şükrü Şirin hocalarıma teşekkür ediyorum.

Bu akademik yolculuğumda, manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen anne ve babama teşekkür borçluyum. Onların sabrı, anlayışı ve duaları, bu tezin tamamlanmasında büyük bir rol oynamıştır. Aynı zamanda, her zaman yanımda olan ve bana destek olan eşime de en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Onun sevgisi, anlayışı ve teşviki, bu zorlu süreçte bana güç vermiştir. Çaba bizden, tevfik Allah'tan'dır.

Abdilmelik Yangın

23.07.2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: EDEBİYATTA İRONİ	6
1.1. İroninin tanımı	6
1.2. İroninin Tarihçesi.....	8
1.3. İroni Türleri.....	10
1.3.1. Sözlü İroni	12
1.3.2. Durum İronisi	13
1.3.3. Dramatik İroni	14
1.3.4. Romantik İroni	14
1.3.5. Satirik İroni	15
1.3.6. Trajik İroni	15
1.3.7. Nihilist İroni	15
1.3.8. Paradoksal İroni.....	16
1.3.9. Kişisel Olmayan İroni	16
1.3.10. Kozmik İroni	16
1.3.11. Sokratik İroni.....	17
1.4. Belâgat İlmi ve İroni	17
1.4.1 Cinâs.....	17
1.4.2. Kinâye	19
1.4.3. Tecâhül-i 'ârif	20
1.4.4. Te'kidü'l medh bimâ yüşbihü'z-zem ve te'kidü'z-zem bimâ yüşbihü'l-medh	21
1.4.5. Tescîh.....	22
1.4.6. Tervîye	23
1.4.7. Hezl ve İstihza.....	24
1.4.8. Tehekküm.....	25
1.4.9. Hiciv	25
1.5. Arap Edebiyatında İroninin Karşılığı Olarak Kullanılan Kavramlar.....	26

2. BÖLÜM İBRÂHÎM ABDULKÂDİR EL-MÂZİNÎ VE MENSÛR	
ESERLERİNDE İRONİ.....	30
2.1. İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî'nin Hayatı	30
2.2. İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî'nin Eserleri	34
2.3. Sözlü İroniler	36
2.4. Durum İronileri	81
2.5. Dramatik İroniler	104
2.6. Kozmik İroniler.....	109
2.7. Sokratik İroniler.....	115
2.8. İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî'nin İronik bir Üslûp Benimsemesine Neden Olan Unsurlar.....	121
SONUÇ	125
KAYNAKÇA.....	128
ÖZGEÇMİŞ	132

KISALTMALAR

- b.** : bin
b.y. : Basım Yeri Yok
bkz. : Bakınız
çev. : Çeviren
trc. : Tercüme
nşr. : Neşreden
h. : Hicrî
ö. : Ölümü
ts. : Tarihsiz
vd. : ve diğerleri
y.y. : Yayıncı Yok

ÖZET	
Başlık: İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî'nin Mensûr Eserlerinde İroni	
Yazar: Abdulmelik Yangın	
Danışman: Prof. Dr. Ahmet BOSTANCI	
Kabul Tarihi: 23.07.2024	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 131 (ana kısım)
Platon'un Sokrates'in diyaloglarındaki kullanımıyla ortaya çıkan ironi kavramı, felsefî bir tavır olarak çıkmış ancak daha sonra edebiyata da girmiştir. Batıda ortaya çıkan ve batı edebiyatından diğer dillere ve kültürlere geçen bu kavram çok rağbet görmüştür. İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî de okuduğu ve etkilendiği eserler aracılığıyla bu kavramı tanımış ve eserlerinde çokça kullanmıştır. Bu tez, Mâzinî'nin seçilmiş bazı mensûr eserlerinde ironi kullanımını detaylı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Tez iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ironinin tanımı, tarihçesi, çeşitleri ile ironinin Arap belâgatında kullanılan istiâre, cinâs, tevriye, medh bimâ yüşbihü'z-zemm, zemm bimâ yüşbih'-l-medh, hiciv, hezl gibi sanatlarla ilişkisi incelenmiştir. İkinci bölümde Mâzinî'nin hayatı ve eserlerinin yanı sıra ironik bir üslup benimsemesine neden olan unsurlar ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca bazı roman ve hikâyelerindeki ironiler tespit edilmiş ve sunulmuştur. Ironiler ortaya konulurken belâgattaki bazı sanatlar ile olan ilişkisi ve bu sanatlarla örtüşüp örtüşmediği de ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tez, ironinin edebiyattaki kavramsal çerçevesinden yola çıkarak, Mâzinî'nin eserlerinde ironinin nasıl işlendiğini ve bu edebi aracın eserlerinin anlam ve etkisine nasıl katkı sağladığını analiz etmektedir. Tez, ironinin sadece bir edebi araç olmakla kalmayıp, aynı zamanda Mâzinî'nin eserlerinin temel bir ögesi olarak işlev gördüğünü ve anlam derinliğine katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Mâzinî'nin yaşadığı olaylardan ve okuduğu bazı yazarlardan etkilenecek ironik bir üslup takındığını göstermektedir.	
Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Modern Arap Edebiyatı, Belagat, İroni, İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Irony in the Prose Works of İbrahim Abdulkadir el-Mazini	
Author of Thesis: Abdulmelik Yangın	
Supervisor: Prof. Dr. Ahmet BOSTANCI	
Accepted Date: 23.07.2024	Number of Pages: v (pre text) +131 (main body)
The concept of irony, which emerged through Plato's use in Socratic dialogues, initially appeared as a philosophical stance but later found its way into literature. This concept, which originated in the West and spread from Western literature to other languages and cultures, gained considerable popularity. İbrāhīm ‘Abd al-Qādir al-Māzinī became acquainted with this concept through the works he read and was influenced by, and he frequently employed it in his writings. This thesis aims to examine the use of irony in selected prose works by Māzinī. The thesis consists of two parts. In the first part, the definition, history, and types of irony, along with its relationship to rhetorical arts in Arabic such as isti‘āra, jinās, tawrīya, madh bimā yushbihu al-dhamm, dhamm bimā yushbihu al-madh, hijw, and hazl, are analyzed. The second part addresses Māzinī's life and works, as well as the factors that led him to adopt an ironic style. In this section, examples of irony in some of his proses are identified and presented. The study also attempts to highlight its relationship with certain rhetorical arts. By drawing from the conceptual framework of irony in literature, the thesis analyzes how irony is employed in Māzinī's works and how this literary tool contributes to the meaning and impact of his works. The thesis reveals that irony serves as a fundamental element in Māzinī's works, adding depth of meaning. Furthermore, it demonstrates that Māzinī adopted an ironic style influenced by his life experiences and the authors he read.	
Keywords: Arabic Language, Modern Arab Literature, Rhetoric, Irony, İbrahim Abdulkadir al-Mazini	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

İroni, “aldatma ve kandırma” manasına Yunanca “eironeia” kelimesinden çıkmıştır. İlk defa Platon tarafından Devlet kitabında Sokrates’e atfen kullanılan kelime, bir konuşma hilesidir.¹ Sokrates, muhatabının cahilliğini göstermek için bilmezlikten gelerek sorular sormaktadır. Bu, kavramın ortaya çıkması ve gelişmesinde bir temel teşkil etmiştir.²

İroni zamanla gelişmiş ve ilk baştaki olumsuz anlamından kurtularak yeni anlamlar kazanmıştır. Örneğin Quintilian ironiyi “saklama, gizleme ve –mış gibi yapmak” şeklinde tarif ederek dilde kullanılan bir sanat olmaktan çıkarıp genel felsefi bir tavır düzeyine taşımıştır.³

İroni zaman içinde melankolik, yalnız ve acı çekenlerin kendilerini ve hayatlarını ifade etme aracı olmuştur. Aydınlanma döneminde metafiziğe dair soruların sorulmasıyla, romantik ironi ortaya çıkmıştır.⁴

İroni on dokuzuncu yüzyılda kimlik değiştirmiştir. Artık filozoflar ve şairlerin yanı sıra eleştirmenler de ironi yapmaya başlamış ve ironi, eleştiri içerisinde ele alınmaya başlamıştır. Öte yandan ironi farklılaşmaya ve türlere ayrılmaya başlamıştır. Örneğin Connop Thirlwall ironiyi üç kısma ayırarak “söz ironisi, pratik ironi ve diyalektik ironi” şeklinde adlandırmıştır. Söz ironisi, konuşmacının kasıtlı olarak düşündüğü şey ile ifadesi arasında bir karşıtlık yaratması; pratik ironi, beklenen şey ile gerçekleşen şey arasındaki çatışma; diyalektik ironi ise ironik tutumdur.⁵

Yirminci yüzyılda ironi, bir felsefe veya belagat aracı olmanın yanı sıra bir eserin kurgusu, yapısı ve biçiminde önemli bir araç haline gelmiştir. Bu şekilde zeka, mizah ve espri gücüyle birleşmiş; Bernarda Shaw ve Osgard Wilde gibi yazarların eleştirel yaklaşımına bir araç olmuştur.⁶

¹ Beliz Güçbilmez, *Sophoskles'ten Stoppard'a İroni ve Dram Sanatı* (Ankara: Deniz Kitabevi, 2005), 13.

² Oğuz Cebeci, “Tarihsel Bir Perspektif Üzerinden İroni Tür ve Tekniklerinin Gelişimi ve Bazı Uygulamaları”, *Cogito*, İroni 57 (Kış 2008), 57.

³ Cebeci, “Tarihsel Bir Perspektif Üzerinden İroni Tür ve Tekniklerinin Gelişimi ve Bazı Uygulamaları”, 88.

⁴ Güçbilmez, *Sophoskles'ten Stoppard'a İroni ve Dram Sanatı*, 16.

⁵ Güçbilmez, *Sophoskles'ten Stoppard'a İroni ve Dram Sanatı*, 24-25.

⁶ Güçbilmez, *Sophoskles'ten Stoppard'a İroni ve Dram Sanatı*, 28.

İroni kavramı, temel olarak Arap edebiyatı başta olmak üzere diğer kültür ve medeniyetlerde de vardır. Ancak ironinin zamanla yaşadığı dönüşüm, kullanım alanlarının genişlemesine neden olmuştur. Bu da tanımlanması ve diğer dillerde karşılığının bulunmasını zorlaştırmıştır.

İroni kavramı, yaşadığı dönüşüm ve gelişmelerle birlikte, dünyanın diğer kültürlerine de geçmiştir. Batının siyasi, ekonomik ve kültürel alanlardaki hakimiyetinin bir sonucu olarak kavramları da ithal edilmiştir. İroni kavramı da bunlardan birisidir. Napolyon'un Mısır'ı işgali, kültürel ve toplumsal hayatta çok önemli değişimlere neden olmuştur. Eğitim, siyaset, ekonomi ve edebiyat gibi alanlarda Batının büyük etkisiyle yeni akımlar ortaya çıkmıştır.⁷ Modern Arap Edebiyatı da özellikle Nahda Dönemi'nde; Fransızların Mısır'ı işgal etmesiyle Batı ile tanışmıştır. Bu karşılaşma, Mısır'a matbaanın girişi ve çok sayıda ve çeşitli kitapların basılması, Batıya öğrenci gönderilmesi, Lübnan ve Suriyeli elit kesimin Mısır'a gelmesi ve Batı dilleri başta olmak üzere klasiklerin tercüme edilmesi ile ironi kavramı da Arap edebiyatına girmiştir.⁸

İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî'nin Mensûr Eserlerinde İroni adlı bu çalışmanın incelediği İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî (1890-1949) Batıdan etkilenen edebiyatçılar arasındadır. 19 Ağustos 1890 tarihinde Kahire'de doğan Mâzinî, eski ile yeninin bir arada olduğu bir çevrede yetişmiştir. Erken yaşta yetim kalan Mâzinî, büyük üvey kardeşinin ihmali neticesinde sadece annesinin ilgi ve terbiyesini görmüştür. Çocukluğunda yaşadığı zorluklar, okuduğu kitaplar ve aldığı eğitim, onun edebiyat ve sanat görüşlerini çok etkilemiştir.⁹ 1909 yılında öğretmen okulundan mezun olan Mâzinî, bir süre öğretmenlik yapmıştır. Ancak sıkıldığından ve bazı dedikodulardan dolayı öğretmenliği bırakmış ve gazetecilik yapmaya başlamıştır.¹⁰ Câhiz, Müberred, Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, Ebû Ali el-Kâlî ve Abdülkâhir el-Cürcânî gibi Arap edebiyatının ileri gelenleri, İbn Rûmî, Mütenebbî, Şerîf er-Radî, Ebü'l-Alâ el-Maarri gibi Arap şairlerinin yanı sıra bazı İngiliz yazarlarını okumuş ve onlardan etkilenmiştir. Muhammed Ferîd Vecdî, Abbas Mahmûd el-Akkâd, Ahmed Hasan ez-Zeyyât gibi edebiyatçılarla çalışan Mâzinî, gazetecilik

⁷ Ahmet Kâzım Ürün, *Çağdaş Mısır Romanında Necîp Mahfûz ve Toplumcu Gerçekçi Romanları*, (Doktora Tezi), Erzurum 1994, 1 akt. Adem Keser, *Modern Arap Edebiyatında İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî ve Üç Romanının Teknik ve Tematik Açısından İncelenmesi*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 1.

⁸ Bkz. Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, (Kahire: Dâr Nahdat Mısır, ts.), 420-430;

⁹ Erol Ayyıldız, "Mâzinî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 12 Temmuz 2023).

¹⁰ Abdullatif Abdulhalim, *Şâiru'n-nefsi ve'l-hayat* (Kahire: ed-Dâru'l-Mısriyye el-Lübnâniyye, 1998) 20.

yaptığı sırada mütercim ve redaktör olarak çalışmıştır. el-Efkâr, el-Ah bâr, el-Ehr m, es-Siy se, el-Bel g, el-Es s, er-Ris le, el-Hil l, R z 'l-Y suf gibi gazete ve dergilerde yazılar yazmıştır.

    bölümden oluşan bu  alışma M zin 'nin seçili eserlerinde ironi konusunu ele almaktadır. Birinci bölümde ironinin tanımı, tarihçesi ve sınıflandırmaları üzerinde durulmuştur. Ironinin tanımında Batıdaki tanımlarının yanı sıra Türkçe ve Arapçadaki karşılıklarına değinilmiştir. Ironinin tarihçesinde ise kavramın tarih boyunca kazandığı anlamlar ve yaşadığı dönüşümlere işaret edilmiştir. Son olarak araştırmacıların ironi türlerinin sınıflandırmaları üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde ayrıca Arap belagatı ve ironi arasındaki örtüşme ve farklılaşmalar ele alınmıştır. Son olarak Arap edebiyatında ironi kelimesine verilen karşılıklar incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde  br h m Abdulk dir el-M zin 'nin hayatı ve ironik üslubunu etkileyen unsurlar üzerinde durulmuştur. Bu bölümde M zin 'nin çocukluğu, yaşadığı zorluklar, okul hayatı ve etkilendiği yazar ve edebiyatçılar gibi konulara değinilmiştir.  br h m Abdulk dir el-M zin 'nin Mens r Eserlerinde  roni başlıklı üçüncü bölümde ise M zin 'nin * brahim el-K tib*, * brahim es-S ni* ve *Sel set  Ric lim ve 'mrae* başta olmak seçili roman ve hik yelerinde ironiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde ironi türlerinin örnekleri verilmiştir.

Çalışmanın  nemi

 br h m Abdulk dir el-M zin , modern Mısır edebiyatının önemli simaları arasında yer almaktadır. Arap edebiyatında kendisiyle ilgili çok sayıda çalışma olmakla birlikte Türkçe çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu tez  alışması, M zin 'nin eserlerini ve üslubunu ortaya çıkarması açısından kanaatimizce önem arz etmektedir. Bu  alışmanın, Arap edebiyatında tenkidin gelişmesinde ve ironik üslubun ortaya çıkmasında büyük etkisi olan M zin 'nin Türkçe ilim dünyasına tanıtılması, bu alanda yapılan çalışmalara katkı sunması ve yeni çalışmalara fikir vermesi açısından önemli olduğu kanaatindeyiz.

Çalışmanın Amacı

“ br h m Abdulk dir el-M zin 'nin Mens r Eserlerinde  roni” başlıklı bu çalışmada modern Arap edebiyatının önemli merkezlerinden biri olan Mısır'da dünyaya gelen M zin 'nin seçilen eserlerinde ironiyi kullanıp kullanmadığı, hangi ironi türlerini kullandığı, bunların Arap belagat sanatlarıyla ilişkisi, Arap edebiyatında ironinin

kullanılıp kullanılmadığı, kavrama hangi karşılıkların verildiği gibi soruların yanıtı aranacaktır. Bu sorular ve cevaplarına ek olarak Mâzinî'nin eserlerinde hangi konuları ele aldığı, konuları işleme biçimi gibi meseleler ele alınacaktır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî'nin seçili bazı eserlerindeki ironilerin tespit edildiği bu çalışmada önce literatür taraması yapılmıştır. Mâzinî'nin eserlerinin çok olması nedeniyle sayı sınırlamasına gidilmiş ve sekiz roman ve hikâyesi kapsam olarak belirlenmiştir. Bu eserler şunlardır: *İbrahim el-Kâtib*, *İbrahim es-Sânî*, *Selâsetü ricâlin ve'mrae*, *'Avdün 'alâ Bed'*, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, *Hasadü'l-heşîm*, *Ale'l-Mâşî*, *Sundûku'd-dünyâ*.

Çalışmamız süresince bazı zorluklarla karşılaştık. Öncelikle Mâzinî'nin romanları ve hikâyeleri, modern Arap roman ve hikâyelerinin ilk örnekleri arasında yer almaktadır. Buna ek olarak Mâzinî'nin eserlerinde psikolojik tahliller çok fazla kullanılmıştır. Bu da okumayı ve ironi tespitini zorlaştırmaktadır.

Kaynakların Değerlendirilmesi

Bu çalışmanın birinci bölümünde ana kaynaklarımız, ironi konusunu ele alan Türkçe ve İngilizce eserlerdir. Bunların başında Soren Kierkegaard'ın *İroni Kavramı*, Douglas Colin Muecke'nin, *Irony and ironic*, Beliz Güçbilmez'in *Sophoskles'ten Stoppard'a İroni ve Dram Sanatı* adlı eserleri gelmektedir. Bunlara ek olarak ironi konusunda yazılmış tezler ve makalelerden faydalanılmıştır. İroni türlerinin sınıflandırılması hususunda temel kaynaklara ulaşmamızı sağlayan Gözde Sarioğlu'nun *Bakî, Nef'î ve Nedîm Divanlarında İroni* adlı tezinden faydalandık. Ayrıca ironi konusunu ele alan Cogito dergisinin 57.sayısı çok faydalı oldu.

Belâgat ilmi ve ironi ilişkisi konusunda Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, Ali Bulut'un *Belâgat ve Belâgat Terimleri Sözlüğü*, A. Cüneyt Eren ve M. Vecih Uzunoğlu'nun *Belâgat Terimleri Sözlüğü*'nden çokça faydalandık.

İkinci bölümde İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî'nin ironik üslubunun altında yatan nedenlerin tespiti hususunda Hâmid Abduh el-Hevvâl'in *es-Suhriyye fî edebi'l-Mâzinî* adlı eserinden faydalandık. Bu eser ayrıca bazı sözlü ironilerin tespiti hususunda başvurduğumuz bir kaynak olmuştur. Ancak eser, suhriyye kavramını alay etme anlamında kullandığı için çalışmamızın sadece sözlü ironinin alay anlamı taşıyan

örnekleri ile uyuşmaktadır. Dolayısıyla ironinin bütün türlerini tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmamızın konusundan farklılık arz etmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde literatür taraması yapılarak ironinin tanımı, tarihçesi, türleri ve bu türlerin sınıflandırılması, belagat sanatlarıyla ilişkisine değinilmiştir. İkinci bölümde de ilgili literatür okunup incelenerek İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî'nin hayatı ve ironik üslubunu etkileyen unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu unsurların tespitinde daha önce yapılan çalışmalardan faydalanılmıştır. Bu bölümde İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî'nin seçili mensur eserlerindeki ironiler, türleri ve kullanılan belagat sanatları gibi konular eserleri incelenerek ortaya konulmuştur. Bu bölümde seçili eserlerin betimsel içerik analizi yapılmış ve çalışmanın birinci bölümünde ortaya konulmuş olan ironi türlerine göre ironi örnekleri tespit edilmiştir.

Çalışmada takip edilen bazı teknik hususlar şöyledir: Kavramlar, kişi ve eser isimlerinin yazımında Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi maddeleri ve kuralları referans alınmıştır. Dipnot ve kaynakçada İsnad atıf sistemi kuralları kullanılmıştır.

1. BÖLÜM: EDEBİYATTA İRONİ

İroni kavramı öncelikle felsefede kullanılmış, daha sonra edebiyata geçmiştir. Bu nedenle çok fazla tanımı yapılmış ve geniş alanlarda kullanılmıştır. Bu bölümde ironinin tanımı üzerinde durduktan sonra tarihçesi ve türlerine değineceğiz. Ayrıca literatürde mevcut olan ironi sınıflandırmalarını ele alacağız.

1.1. İroninin tanımı

İroni kelimesi Yunanca “Aldatma ve kandırma” anlamlarına gelen “Eironeia” kelimesinden gelmiştir. Kelime, ilk defa Platon’un Devlet kitabında Sokrates’e atfedilerek kullanılmıştır. Platon, kelimeyi bir konuşma hilesi olarak aktarmaktadır.¹¹ Platon’un diyaloglarında Sokrates, bilmezlikten gelerek karşısındakinin cahilliğini ortaya koymaya ve bu şekilde onu ikna etmeye çalışmaktadır. İroninin tanımlanmasında Sokrates’in kendini olduğundan daha az göstermesi bir temel teşkil etmiştir.¹²

İroni kelimesine Türkçede alaylı anlatım ve mizah¹³ veya gülmece, ikinci bir anlam olarak da “Söylenen sözün tersini kastederek kişiyle veya olayla alay etme” olarak karşılık verilmiştir.¹⁴

Arapçada ironi kelimesinin karşılığı olarak “Müfâraka” (المفارقة), “Suhriyye” (السخرية) veya “Tehekküm” (التهمك) kelimeleri kullanılmaktadır. Her üç kelime de alay ve zıtlık anlamı bulunmaktadır. Kur’ân-ı Kerim’de bu kelimelerden sadece suhriyye kelimesi geçmektedir. Kelime, bu anlamda 10 farklı sigada 15 defa geçmektedir.¹⁵

İroninin terim olarak çok sayıda tanımı vardır. Farklı dönemlerde farklı şekillerde tarif edilen ironi, temelde görünüm-gerçek, düşünce-ifade çelişkisine dayanır.¹⁶ Bu noktada ironi ile ketumluk, kuşku, iki yüzlülük, taşlama ve alay eşanlamlı düşünülebilir. Fakat ironi, farklı anlamlarıyla adı geçen kavramların her birisinden farklıdır. Belki de ironinin hepsinin toplamı olduğunu söylemek mümkündür.

¹¹ Beliz Güçbilmez, *Sophoskles’ten Stoppard’a İroni ve Dram Sanatı*, 13.

¹² Oğuz Cebeci, “Tarihsel Bir Perspektif Üzerinden İroni Tür ve Tekniklerinin Gelişimi ve Bazı Uygulamaları”, *Cogito* 57 (Kış 2008), 89.

¹³ *Kubbealtı Lugatı*, “İroni” (Erişim 10 Ağustos 2017).

¹⁴ *TDK*, “İroni”, (Erişim: 10.09.2017).

¹⁵ Muhammed Fuâd Abdülbaki, *el-Mu’cemü’l-müfehres li-elfâzi’l-Kurâni’l-kerim*, (Kahire: Dâru’l-Hadîs, 1945) 347-348.

¹⁶ Güneş Günel, *Stephen Crane’in Hikâye ve Romanlarında İroni*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1982) 13.

Birçok araştırmacı, ironinin kolay tarif edilemediğinden şikâyet ederek net ve kapsamlı bir tanımının yapılamayacağını söylemiştir. Onlara göre ironinin farklı kullanımları, net ve genel geçer bir tarifi yapılmasını imkânsız kılmaktadır. Bununla birlikte farklı tanımlar incelendiğinde ironinin özünün aynı kaldığını belirten bazı araştırmacılar da olmuştur.¹⁷

İroni, metne değil, yorumcunun algısına bağlıdır. Metinde ironi görünmez ve sadece ona muhatap olan kişi tarafından yorumlanır. Bundan dolayıdır ki aynı metin üzerinde farklı yorumlamalar ortaya çıkabilmektedir. Bu eserlerde karakterlerin yaşadığı ironik durumların amacı sadece güldürmek değildir. Okuyucu aynı zamanda düşündürülür ve uyarılır. Nietzsche'ye göre ironi, öğretmenin öğrencisiyle kurduğu ilişkide pedagojik bir araçtır. Ironinin amacı görünüşte küçük düşürme ve utandırmadır. Ancak bizi uyardığı için teşekkür etmemizi gerektirir.¹⁸

Soren Kierkegaard, ironi hakkında “Sokrates’e özel bir şey olması gereken ve ne olduğu tam olarak bilinmeyen bir boyut, bir bakış açısı buldum ve buna ironi adını verdim.” demektedir.¹⁹ Bununla birlikte Kierkegaard, ironi kavramının sık sık farklı bir anlam kazandığını belirterek kişinin bunu kendi keyfine göre kullanmaması gerektiğini söyler.²⁰

Kierkegaard'e göre ironi, çağımıza çok yabancı olmasına rağmen tamamen ortadan kalkmamıştır. Ona göre ironi, hitabette çok kullanılan bir söz sanatıdır. Özelliği de söylenen sözün aksini ima etmesidir. Bu şekilde ironinin bütün şekilleri için geçerli olan bir tarif elde edilebilir. Buna göre ben konuşurken düşünce ya da anlam, öz; sözcük ise fenomen olduğundan dolayı ironide fenomen, öz değil, özün karşıtıdır.²¹

İronik konuşma biçiminde konuşan kişi, ciddi davrandığı bir konuda aslında ciddi değildir. Ironinin en sık rastlanan biçimi, kişinin aslında ciddi olmadığı bir şeyi ciddi olarak söylemesidir. Diğer bir biçimi de ciddi bir konuyu şaka yollu söylemesidir. Fakat şu da unutulmamalıdır ki ironik konuşma, kendi kendisini yok eder.²² Böyle bir konuşma şeklinde kişi, kendisini üst seviyede görür ve herkes tarafından anlaşılacak istemezse

¹⁷ Günel, *Stephen Crane'in Hikâye ve Romanlarında İroni*, 15.

¹⁸ Betül Bayraktar, “Mekânın İronisi: Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6/2 (Haziran 2017), 926.

¹⁹ Soren Kierkegaard, *İroni Kavramı*, (İstanbul: İmge Kitabevi, 2009), 263.

²⁰ Kierkegaard, *İroni Kavramı*, 267.

²¹ Kierkegaard, *İroni Kavramı*, 271.

²² Kierkegaard, *İroni Kavramı*, 272.

ironi, kendi kendisini ortadan kaldırmaz. Bununla birlikte bu ironi, bir tür kendini beğenmişlik anlamına gelir.²³ İronist, aldatmayı ne kadar başarır ve yanıltma süreci ne kadar iyi olursa ulaştığı haz ve doyum da o kadar büyük olur. Ancak bu doyumunu yalnız başına yaşar. En büyük kaygısı da hiç kimsenin bu ironisini idrak edememesidir. Bu ise söz ironisinden daha derin ve etkili olan durum ironisini ortaya çıkarır.²⁴

Buna binaen ironiyi, konuşmacının söylediği sözden farklı bir şeyi -genellikle zıddını- kastettiği bir konuşma biçimi veya gerçekleştirdiği davranışın beklediğinden farklı sonuçlar vermesi olarak tanımlayabiliriz. İronide söylenen ile kastedilen arasında bir çelişki vardır. Konuşmacı, dinleyicinin bu çelişkiyi anlamasını bekler. Genellikle alay, öğretme, eleştiri veya mizah amacıyla kullanılır.

1.2. İroninin Tarihçesi

İlk defa Platon'un eserlerinde görülen ironi, Sokrates üzerinden tanımlanmıştır. Sokrates, bilgili iken cahil görünerek muhataplarının cahilliğini ortaya koymak ve onları dilediği tarafa yönlendirmek istemiştir. Aristoteles de gerçek duygularını saklayarak menfaat elde etmek isteyen bir karakter olarak tanımladığı "eiron"un karşısına "alazon"u çıkarmıştır. Eiron, alçakgönüllü görünmektedir ama bu tamamen menfaat odaklıdır. Sokrates'in, bilginin ortaya çıkması için sergilediği olduğundan farklı görünme hali ile Eiron'un iki yüzölçümü arasında şekilde bir benzerlik vardır. Platon ve Aristoteles'te ironi kavramının olumsuz çağrışımları vardır.²⁵

İroninin, az da olsa olumlu anlam kazanması, Pyrrho'nun tarifi ile olmuştur. Pyrrho, "eiron"u tutarsız bir dünyada yaşadığının farkına varan, bu dünyanın özelliklerini teşhir ederken muhataplarına alaycı bir sükûnet hali tavsiye eden bir kişilik olarak resmetmiştir.²⁶

İroni kavramının gelişimine büyük katkılardan birisi de Quintilian tarafından yapılmıştır. Quintilian, ironiyi "saklayıp gizleme ve -mış gibi yapıyor olmak" şeklinde tanımlayarak

²³ Kierkegaard, *İroni Kavramı*, 263.

²⁴ Kierkegaard, *İroni Kavramı*, 274.

²⁵ Cebeci, "Tarihsel Bir Perspektif Üzerinden İroni Tür ve Tekniklerinin Gelişimi ve Bazı Uygulamaları", 88.

²⁶ Cebeci, "Tarihsel Bir Perspektif Üzerinden İroni Tür ve Tekniklerinin Gelişimi ve Bazı Uygulamaları", 88.

onu sadece dile ait bir özellik olmaktan çıkararak hayata karşı genel bir tavır düzeyine yükseltmiştir.²⁷

Bu dönemden sonra ironi, sadece bir söz sanatı veya eleştiri aracı olmaktan çıkmış, bir dünya görüşü olmuştur. Örneğin Karl Solger, asıl ironinin dünyanın kaderini düşünmekle başladığını belirtir. Frederic Schlegel de dünyanın bir paradokstan oluştuğunu ve birbiriyle çelişen bir yapı arzettiğini ifade etmiştir.²⁸

Beliz Güçbilmez'e göre ironi; melankolik, yalnız ve acı çeken bireylerin hayatlarını ifade biçimi haline gelmiştir. Aydınlanma ile dünyaya ilişkin soruların metafiziğe dair soruları gündeme getirmesiyle günlük hayatın sınırları içinde kalmanın zorunluluğu, romantik ironinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.²⁹

On dokuzuncu yüzyıl, ironinin ve ironistin kimlik değiştirdiği bir çağ olmuştur. Bu çağda ironist, filozof-şair değil, eleştirmendir. Artık ironi, sanat içerisinde değil, eleştiri içerisinde ele alınır. Bu çağda ironi üzerinde çok durup ona yön veren isimlerin başında Connop Thirlwall gelmektedir. Thirlwall, ironiyi “söz ironisi, pratik ironi ve diyalektik ironi” olarak üçe ayırmaktadır. Ona göre söz ironisi, konuşmacının kasıtlı olarak düşündüğü ile ifade ettiği şey arasında bir karşıtlık yaratmasıdır. Pratik ironi, olayların meydana getirdiği ironidir. Bu ironide beklenen şey ile gerçekleşen şey arasında bir çelişki meydana gelmektedir. Pratik ironi, bu zıtlıkta ortaya çıkar. Diyalektik ironi ile de ironik tavır kastedilmiştir.³⁰

Yirminci yüzyılda ironi, bir felsefe veya belagat aracı olmaktan çıkarak bir sanat eserinin kurgusuna, yapısına ve biçimine etki eden bir araç olarak tarif edilmiştir. İroni; yeni çerçevesiyle zekayla, mizah ve espri gücüyle birleştirilmiş; Bernard Shaw ve Osgar Wilde gibi yazarların elinde dili, toplumu ve sistemi zekice eleştiren bir yaklaşım haline gelmiştir.³¹

²⁷ Cebeci, “Tarihsel Bir Perspektif Üzerinden İroni Tür ve Tekniklerinin Gelişimi ve Bazı Uygulamaları”, 88.

²⁸ Gözde Sarıoğlu, *Bakî, Nef’î ve Nedîm Divanlarında İroni*, (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 14.

²⁹ Güçbilmez, *Sophoskles’ten Stoppard’a İroni ve Dram Sanatı*, 16.

³⁰ Güçbilmez, *Sophoskles’ten Stoppard’a İroni ve Dram Sanatı*, 24-25.

³¹ Güçbilmez, *Sophoskles’ten Stoppard’a İroni ve Dram Sanatı*, 28.

1.3. İroni Türleri

Öncelikle çoğu ironi türünde bir karşıtlık ilişkisi olduğunu vurgulamak gerekir. İroni, karşıtlığın türüne, gerçekleştiği yere ve söyleyen kişiye göre farklı türlere ayrılmıştır.

Sözlü ironide kişi, kendisini haklı çıkarmak için bir şey söylerken aslında amacı başka bir şeyi ifade etmektir. Muhatabı bunu fark eder. Ancak tarafsız kalır. Örneğin Sokrates karşısındakinin cahilliğini ortaya koyarken aynı zamanda dinleyicileri kendi tarafına çeker.³²

Dramatik ironi ise tragedyaların kahramanlarında görülür. Yunan tragedyalarında ironi, yazgı ile ilişkili olarak çokça kullanılmıştır. İroni, kahramanın trajik bir hatası ile kendi sonunu hazırlaması şeklinde görünür. Kahraman gerçekleşen olayları bilmemektedir. Ancak seyirci hepsini görmekte ve bilmektedir.³³

Romantik ironi, 19. yüzyıl Alman romantizminden doğmuştur. Yazar, kendi varlığının farkına vararak toplumsal hayatın karmaşasını eleştirir. Romantik bireyler hayatın zıtlıklarla dolu haline karşı ironik bir tavır takınarak bu ikilemden kurtulmaya çalışmışlardır. Bu akımın en önemli temsilcilerinden W. Schlegel'e göre ego, özellikle de sanatçının egosu, içinde bulunduğu şartlardan belli bir ölçüde çıkabilir. Bu şekilde, dünyadaki çelişkileri ironi aracılığıyla ortaya koyar. Buna göre çelişkilerle dolu bir eser, ancak kendisi de çelişkili bir tavır tarafından yansıtılabilir.³⁴ Kierkegaard da bu durumdan hareketle ironiyi, ironi yapanın ciddi olmayan birtakım şeyleri ciddi bir tavırla söylemesi olarak ifade etmiştir. Kierkegaard ironinin anlaşılabilmesi için onun belli bir mesafeden algılanması gerektiğini de söylemiştir.³⁵

Sokratik ironide olduğu gibi ironi yapan durumdan haberdardır, ironiye muhatap olan kurban ise durumdan tamamen habersizdir. Böylece ironi yapan ironiye muhatap olana göre merkezi bir konumda yer alır. Hegel ise ironik dâhi sanatçının kendisini Tanrısal bir yaratıcı yerine koyarak sanatsal ürünün, niyetinin önüne geçtiğini söyler.³⁶

³² Ufuk Bircan, "Sokrates'ten Kierkegaard'a İroni", *SBARD* 14/27 (Bahar 2016/1) 80.

³³ Bircan, "Sokrates'ten Kierkegaard'a İroni", 80.

³⁴ Cebeci, "Tarihsel Bir Perspektif Üzerinden İroni Tür ve Tekniklerinin Gelişimi ve Bazı Uygulamaları", 90.

³⁵ Kierkegaard, *İroni Kavramı*, 274.

³⁶ G. W. F. Hegel, *Estetik: Güzel Sanatlar Üzerine Dersler*, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020), 26.

Kierkegaard, ironi türleri arasında edimsel ironi adını verdiği bir ironiden bahseder. O edimsel ve potansiyel ironi arasında bir ayrım yaparak edimsel ironinin bir doyum yaşattığını belirtir.³⁷

Doğa ironisi ya da diğer adıyla dramatik ironi ise doğa içinde gizli olan ve ancak kendisini görebilen bir kişi olduğu sürece ortaya çıkan bir ironidir. Doğa, derin bir alaycılıkla eğlenceyi yasla, mutluluğu üzüntüyle birleştirmiştir. Tıpkı Seylan rüzgarlarında çok neşeli türküleri, yürek burkan acıklı bir sesle söylemesi gibi. Aynı şekilde duyuların yanımları da doğa ironisi olarak görülebilir. Böyle bir doğa görüşü, romantik akıma aittir.³⁸

Günümüz edebiyat eleştirisi açısından bakıldığında, Muecke, Booth ve Hutcheon gibi bazı araştırmacılar, ironi kavramını yeniden tanımlamaya çalışmışlardır. Muecke, dil ironisi ile durum ironisi arasındaki farka dikkat çekerek dil ironisinin dikkatimizi ironiyi yapanın stratejisine yönlendirirken, durum ironisinin ise ironiyi fark eden kişinin tepkilerine yönelttiğini belirtmiştir. Muecke'ye göre ironi; açık ironi, kapalı ironi, özel ironi olarak üç gruba ayrılmaktadır. Diğer taraftan şahsi olmayan ironi, kendini azımsama ironisi, saflık ironisi ve dramatik ironi olarak da dörde ayrılır. Açık ironi, ironistin niyetinin anlaşılmasının hedeflendiği ve bunun, ironistin kullandığı ton ve üslup aracılığıyla gerçekleştirildiği ironidir. Kapalı ironi, keşfedilmeyi bekleyen bir ironidir ve ironi denilirken genelde bu kastedilir. İronik niyetin keşfedilmemesi halinde ironi gerçekleşmeyecektir. Özel ironi, ironistin kendi zevki için yaptığı ve anlaşılmayı beklemeyen ironidir. İronik durumlardan şahsi olmayan ironi, yazar ile yarattığı karakterler arasındaki ilişki üzerinden ortaya çıkar. Ironistin gerçek niyeti ile karakterlerine söyledikleri arasında bir zıtlık olması halinde şahsi olmayan bir ironiden söz edilebilir. Bu ironik durum, özellikle kapalı ironi içinde yazarın akıllı ve mantıklı hareket ederken saçma bir planı veya şeyi söylemesi halinde geçerlidir. Ironistin sözde kimliğinin ironi oluşumunda önemli rol oynaması halinde “kendini azımsama ironisi”nden söz edilebilir. Bu ironide yazar, saf veya cahil bir kişi olarak tasvir edilir.³⁹ Kendini azımsama ironisi, Sokrates'in bilgisini gizleyerek saflık tasladığı (tecâhül-i ârif) ironik durumla örtüşmektedir. Nasrettin Hoca ve Keloğlan gibi karakterler, bu türe birer

³⁷ Kierkegaard, *İroni Kavramı*, 274.

³⁸ Kierkegaard, *İroni Kavramı*, 281.

³⁹ Douglas Colin Muecke, *Irony and ironic*, (London: Methuen 1982), 8-13.

örnektir. İroninin üçüncü durumu olan saflık ironisinde ise gerçekten saf bir karakterin ironisti temsil etmesi söz konusudur. Don Quizhotte karakteri, buna bir örnektir. Dördüncü durum olan dramatik ironi ise ironistin sadece bir durumu tasvir etmekle yetindiği ironidir ve esasen tiyatrolar ile romanlarda kullanılır.

Sayılan ironi türlerinin yanı sıra kendini ele verme ironisi, çözümlü olmayan bir durumu çözümlü sanma, olayların gerçek boyutunu kavrayamayan kişileri teşhir eden çözümsüzlük ironisi gibi alt türler de vardır. Kendini ele verme ironisinde ironist, yaptığı veya söylediği şeylerle yaptığı hataları açığa çıkarmaktadır.⁴⁰

Hem felsefede hem de edebiyatta kullanılmasından dolayı ironi birçok türe ayrılmıştır. İronilerin sınıflandırılması dört önemli faktöre dayanmaktadır: Gözlem alanı, görünüş ve gerçeklik arasındaki çatışmanın derecesi, kurban, izleyici ve yazar rollerini içeren doğası gereği dramatik yapı ve felsefi-duygusal yön.⁴¹ Douglas Colin Muecke farklı alanlardaki bütün ironi türlerini sıralamıştır.⁴² Biz de onun bu sınıflandırmasını kullanacağız.

1.3.1. Sözlü İroni

Sözlü ironi, çoğunlukla bir sözcüğün gerçek anlamının yerine mecazi bir anlamda kullanılmasıdır. Burada mecazi anlam, gerçek anlamdan farklı bir anlamı, bazen de tam tersini temsil eder.⁴³

Sözlü ironi, konuşmacının kastettiği anlamdan tamamen farklı bir anlama gelebilecek bir ifade kullanmasıdır. Bu tür ironide sözcük ile kastedilen anlam arasında uyumsuzluk ortaya çıkar.⁴⁴ Örneğin zor bir sınavdan çıkan ve sorulara tam cevap veremeyen bir öğrencinin “Sınav ne kadar da kolaydı!” demesi bu tür bir ironidir.

Klasik retorikte sözlü ironi daha çok mecaz ve kinaye olarak anlaşılmış ve kelimenin tam anlamının tersinin kastedildiği edebi bir sanat veya metafor olarak görülmüştür. Erken dönem pragmatikte, ise kelimenin gerçek anlamının tersini ima eden bir biçim olarak analiz edilmiştir. Yeni çalışmalar ise yansıma ve yapar gibi görünmek aracılığıyla sözlü

⁴⁰ Cebeci, “Tarihsel Bir Perspektif Üzerinden İroni Tür ve Tekniklerinin Gelişimi ve Bazı Uygulamaları”, 90.

⁴¹ Norman Knox, “On the Classification of Ironies”, Chicago Journals, www.jstor.org/stable/436505 (Çevirimiçi), 53, 24 Nisan 2021.

⁴² Douglas Colin Muecke, *Irony*, Methuen, London (1970), 8 akt. Gözde Sarioğlu, *Bakî, Nef’î ve Nedîm Divanlarında İroni*, 20.

⁴³ Deirdre Wilson, Dan Sperber. "On verbal irony." *Lingua* 87/1 (1992): 53-76.

⁴⁴ Gözde Sarioğlu, *Bakî, Nef’î ve Nedîm Divanlarında İroni*, 20.

ironiyi açıklamaya çalışır. Yansıma söz lü ironi, yankısal bir ifade veya yankısal bir yorum olarak analiz edilir. Yapar gibi görünmede söz lü ironi, ironistin görünmeyen bir kişiymiş gibi davrandığı ve bilinmeyen bir alıcıya konuştuğı bir durumdur.⁴⁵ Sürekli geç kalan bir kişinin “Bir daha geç kalmayacağım.” demesi üzerine, ona “Tabii, sen asla geç kalmazsın!” denmesi yansıma yoluyla yapılan ironiye örnektir. Bir mağaza görevlisinin, satın almakla ilgilenmeyen bir kişiye ısrarlı bir şekilde ürün gösterip satmaya çalışmasına karşılık o kişinin gerçek niyetini belli etmeden “Lütfen daha fazla ürün gösterin. Bütün günümü burada geçirmeyi çok isterim!” demesi, yapar gibi görünme durumuna örnek olarak verilebilir.

1.3.2. Durum İronisi

Durum ironisi, bir durumun kişinin kendi normal algısıyla uyumluluk arz etmemesidir. Mevcut ironi teorileri genellikle durum ironisini göz ardı etmekte ve edebi ya da söz lü ironiye odaklanmaktadır. Littman ve Mey ile Lucariello’ya göre insanlar durumları, engellenen niyetlerin (söz lü ironi) çıkarıldığı hikâye örgülerindeki beklenmedik olaylar (edebi ironi) olarak anlarlar. Buna göre olay örgüsünde beklenmeyen durumlar ve engellenen niyetlerin kombinasyonu ironiyi oluşturur. Ancak, bu açıklamanın üç ana eksikliği vardır. Öncelikle olay örgüsündeki beklenmedik durumlara dayanarak ironiyi belirler. Olay örgüsünde hangi durumların beklenmedik olduğu ise değişkendir. İkinci olarak edebi ve söz lü ironiye mantıksal olarak öncelik verir. Üçüncü olarak bu görüşün sahipleri, öne sürdükleri kriterlerin bütün durum ironilerini kapsadığına dair delil sunamamıştır.⁴⁶

O. Henry'nin (William Sydney Porter) “The Gift of the Magi” (Magi’nin Hikâyesi) adlı kısa öyküsünde, çok güzel ve uzun saçları Della saçını satarak kocası Jim’e saat zinciri alır. Altın bir saati olan Jim de saatini satarak Della’ya saç tokası alır. Her ikisinin de hediyeleri, diğerinin fedakarlığı nedeniyle kullanılamaz hale gelir. İşte hikâyedeki karakterlerin karşılaştığı beklenmedik bu durum bir ironi oluşturmaktadır.⁴⁷

⁴⁵ Yasir Hameed, “The Analysis of Verbal Irony”, *HERMS* 6/4 (2017) 82-83.

⁴⁶ Cameron Shelley, “The bicoherence theory of situational irony”, *Cognitive Science* 25 (2001), 775-818. https://doi.org/10.1207/s15516709cog2505_7

⁴⁷ O. Henry, *The gift of Magi*, (PDF: The Project Gutenberg, 2005).

1.3.3. Dramatik İroni

Drama ile daha çok tiyatronun kastedildiği bu ironi türünde, tiyatronun dışında olan okuyucu veya izleyici, karakterlerin bilmediği bir gerçeğin farkındadır. Örneğin Sophokles'ın Oidipus Rex adlı eserinde Oidipus'un babasını öldürdüğünü okuyucu bilmektedir. Ancak Oidipus yabancı birini öldürdüğünü düşünmektedir. Dramatik ironi, ilk başta ironi gibi görünmeyebilir. Ancak sözlü veya durum ironisinde söz ve anlam karşıtlığı olduğu gibi dramatik ironide de benzer bir yapı vardır. İzleyici gerçekte ne olduğunun yanı sıra oyundaki karakterin ne bildiğini ve düşündüğünü bağımsız olarak anlamakta ve aynı zamanda ikisinin arasındaki zıtlığı da kavramaktadır.⁴⁸

1.3.4. Romantik İroni

1800'lerin sonu ve 1900'lerin başında Almanya'da, Alman romantizminden çıkan romantik ironi, ironiyi genel olarak metinle ilişkilendirmeye çalışmaktadır. Muecke, romantik ironinin Almanya'da edebiyat ve felsefe için bir teori olduğunu ve diğer taraftan edebiyat için bir program oluşturduğunu belirtmiştir.⁴⁹ Romantik ironi, ironinin ilk türlerinden birisidir. Oğuz Cebeci'ye göre kendi kendini eleştiren sürekli bir satir anlayışı olan romantik ironi, Wilhelm Schlegel (1767-1845), Friedrich Schlegel (1772-1829), Adam Müller (1779-1829) ve Karl Solger (1780-1819) tarafından oluşturulmuştur.⁵⁰ Friedrich Schlegel, Alman romantizmi bağlamında ironiyi inceler. Schlegel, ironiyi "her şeyi bir bakışta gören ve koşullu olan her şeyin, hatta kendi sanatının, erdeminin ya da dehasının üzerinde bile sonsuzca yükselen şey" olarak tanımlar ve metin içindeki yeniden düzenleyici yönüne vurgu yapar. Schlegel ironiyi Alman romantizmi ile ilişkilendirir ve metindeki yanılsamalara müdahale eden bir araç olarak görür.⁵¹

Friedrich Schlegel'in *Lucinde* adlı eseri, romantik ironinin belirgin bir örneğidir. Roman, geleneksel anlatı yapısını ve edebi normları bilinçli bir şekilde kırar. Schlegel, metin boyunca anlatıcı ile okuyucu arasındaki sınırları bulanıklaştırır ve sık sık doğrudan okuyucuya seslenir. Anlatı içinde kendi yazma sürecini ve eserinin doğasını sorgular. Bu

⁴⁸ Peter Goldie, "Dramatic Irony, Narrative, and the External Perspective." *Royal Institute of Philosophy Supplement* 60 (2007), 72.

⁴⁹ Muecke, *Irony and ironic*, 26.

⁵⁰ Oğuz Cebeci, *Komik Edebi Türler Parodi, Satir ve İroni*, (İstanbul: İthaki Yayınları, 2008), 287 akt. Abdulhakim Tuğluk, "Benim Adım Kırmızı Romanında Romantik İroni", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/61 (2018), 181.

⁵¹ Abdulhakim Tuğluk, "Benim Adım Kırmızı Romanında Romantik İroni", 181.

şekilde hem eserin kendisini hem de edebiyatın genel kabul görmüş kurallarını ironik bir biçimde eleştirir.⁵²

1.3.5. Satirik İroni

Gerçeğe zıt bir ifade kullanarak bir durumu eleştirmek amacını taşır. Bu ironiyi diğer türlerden ayıran husus, belirli bir hedefi olmasıdır. Bu ironide eleştiri yapılırken, söylenilenden farklı bir anlam kastedilir.⁵³ Örneğin bir annenin yaramazlık yapan çocuğuna “Aferin. Ne güzel davranıyorsun!” demesi satirik ironiye bir örnek olarak verilebilir. Sözlü ironi, sözdeki zıtlık taşıması açısından satirik ironiden daha kapsamlıdır. Satirik ironide tahkir ve alay etmek öne çıkmaktadır. Bu ironi türü, hiciv ile örtüşmektedir.

1.3.6. Trajik İroni

Trajik ironi, Yunan tragedyasında dramatik ironinin kullanılmasıdır. Böylece izleyici bir karakterin sözlerinin veya eylemlerinin trajik veya ölümcül bir sonuca yol açacağını farkına varır. Ancak karakter bu durumun farkında değildir.⁵⁴ Örneğin Shakespeare’in Romeo ve Juliet oyununda Juliet Romeo’nun yanına geldiğinde öldüğünü düşünür ve kendisini bıçaklar.⁵⁵

1.3.7. Nihilist İroni

19. Yüzyılda yaygınlık kazanan nihilizm ironiye dayanmaktadır. Bu ironi kişiden kişiye değişen bir yapı arz etmektedir. Kierkegaard’a göre daha olumsuz ve bireye göre değişmektedir. Örneğin nihilistlere göre ölümden sonraki hayat, modern insan için bir paradokstur. Bu da insanları nihilist ironiye itmiştir.⁵⁶

Albert Camus’nün “Yabancı” romanı, nihilist ironinin en çarpıcı örneklerinden biridir. Ana karakter Meursault, annesinin ölümüne ve kendi işlediği cinayete karşı kayıtsız bir tutum sergiler. Toplumun ahlaki ve duygusal beklentilerine uymayan bu tutum, onun

⁵² Friedrich Schlegel, *Lucinde and the Fragments*. çev. Peter Firchow. Minnesota: University of Minnesota Press, 1971.

⁵³ Norman Knox, “On the Classification of Ironies”, Chicago Journals, www.jstor.org/stable/436505, (erişim 24 Nisan 2021) akt. Gözde Sarioğlu, *Bakî, Nef’î ve Nedîm Divanlarında İroni*, 22.

⁵⁴ *Collins English Dictionary*, “tragic irony”, (Erişim 21 Temmuz 2021).

⁵⁵ William Shakespeare, *Romeo ve Juliet*, çev. Özdemir Nutku, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2010) 221.

⁵⁶ Knox, “On the Classification of Ironies”, 58.

yargılanmasına ve idamına yol açar. Meursault'un hayatın anlamsızlığına dair farkındalığı ve bu durumu kabullenışı, nihilist ironinin temelini oluşturur.⁵⁷

1.3.8. Paradoksal İroni

Bu ironi, her şeyin zıddıyla kâim olduğu dünyada yaşanan zıtlıkları kapsar. Paradoksal ironiyi nihilistik, trajik veya satirik ironiden ayıran husus, bu tür ironide zıtlığın çok açık olmasıdır.⁵⁸ George Orwell'in 1984 adlı romanında, Hakikat Bakanlığı'nın sloganları olan "Savaş barıştır. Özgürlük köleliktir. Cehalet güçtür." ifadeleri paradoksal ironiyi yansıtır. Bu sloganlar, birbirine zıt kavramları birleştirerek paradoks oluşturmaktadır.⁵⁹

1.3.9. Kişisel Olmayan İroni

Kişisel olmayan ironide ironist, kendini ustaca gizleyerek ironi yapmaktadır. Öyle ki bunu gören izleyici, ironist yerine ironiye odaklanır. Bu şekilde ortada sadece ironinin kendisi kalmaktadır.⁶⁰ Muecke'ye göre, kişisel olmayan ironi, yazarın veya anlatıcının kişisel müdahalesinin minimum düzeyde olduğu, nesnel bir bakış açısıyla sunulan ironidir.⁶¹

George Orwell'in *Hayvan Çiftliği* adlı eserinde hayvanlar, insanların yönetiminden kurtulup kendi çiftliklerini kurarlar. Ancak zamanla domuzlar diğer hayvanları sömürmeye başlar. Orwell, hayvanların eşitlik idealinin nasıl yozlaştığını anlatırken, doğrudan bir yorum yapmaz. "Bütün hayvanlar eşittir ama bazı hayvanlar diğerlerinden daha eşittir." gibi ifadeler, yazarın müdahalesi olmadan ironiyi güçlendirir.⁶²

1.3.10. Kozmik İroni

Durum veya olay ironisi olarak da tanımlanan kozmik ironi, kaderin cilvesi olarak insanların, beklemedikleri sonuçlar ile karşılaşmasıdır.⁶³ Bu tür ironi hayatta karşımıza çokça çıkmaktadır. İnsanlar bu durumda kadere rol vermekte ve onu suçlamaktadır. Örneğin William Shakespear'in *Romeo and Juliet* adlı eserinde İki genç âşık olan Romeo ve Juliet, aileleri arasındaki düşmanlığa rağmen birbirlerine âşık olur ve gizlice evlenirler.

⁵⁷ Albert Camus, *Yabancı*, çev. Vedat Günyol, (İstanbul: Can Yayınları, 2019).

⁵⁸ Sarioğlu, *Bakî, Nef'i ve Nedîm Divanlarında İroni*, 23-24.

⁵⁹ George Orwell, *1984*, çev. Erol Erduran, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2021, 16.

⁶⁰ Sarioğlu, *Bakî, Nef'i ve Nedîm Divanlarında İroni*, 24-25.

⁶¹ Muecke, *Irony and ironic*, 83.

⁶² George Orwell, *Hayvan Çiftliği*, çev. Can Morali, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları 2021, 96.

⁶³ Sarioğlu, *Bakî, Nef'i ve Nedîm Divanlarında İroni*, 24-25.

Tam kavuştuklarını ve kendilerini kovalayanlardan kurtulduklarını düşündükleri sırada bazı talihsiz olayların sonucunda, her biri diğerinin öldüğünü sanarak intihar eder.⁶⁴

1.3.11. Sokratik İroni

İroni kavramı Sokrates'in eserlerinde karmâşık ve sık tartışılan bir konu olmuştur. Sokrates Aristophanes'in eserlerinde alaycı bir kişi, Xenophon'un yazılarında ise mütevazı bir bilge kişi olarak gösterilmiştir. Sokrates ironi kullanması nedeniyle gizemlidir. O bu bağlamda bir dizi paradoks sergilemiştir. Bununla birlikte onun ironi ve paradoks kullanımı, genellikle benzer anlamlar taşımaktadır. Friedrich Schlegel'e göre onun ironisi paradoksun bir göstergesi olarak anlaşılabilir. Booth'a göre de paradoks kavramı hem olumlu hem de olağanüstü niteliklere sahip bir şeye atıfta bulunur. Sokrates'in ironisi de bir retorik aracı veya varoluş biçimidir.⁶⁵

Sokrates'in ironisi ilk başlarda sinir bozucu bir alışkanlık olarak sunulmuştur. Ancak zamanla geleneksel ve karşıt iki yaklaşım olduğu belirtilmiştir. Buna göre Platon ironisi sıradan ironiden daha yüksek bir ironi biçimidir. Bu "yüksek ironi biçimi" Sokrates'i ve muhataplarını, öğrencileri uzakta tutan sofistlerin durumuna benzer bir seviyeye getirmektedir. Aslında Sokrates "sözsüz ironi" yapmaktadır. İronisi, söylenmeyen ama hissedilen bir şeydir. Buna karşılık bazı araştırmacılar, Sokratik ironinin, konuşmacısının cehaletini ortaya çıkarmak için cahil olmaya çalışmak olduğunu belirtmiştir.⁶⁶

1.4. Belâgat İlmi ve İroni

Batı kaynaklı olan ironi kavramının Arapça ve Türkçe'de tam bir karşılığı olmasa da belâgat ilmindeki birçok sanat ironi ile benzeşmektedir. Konu incelendiğinde ironinin temelde belâgat içinde yer aldığını söylemek mümkündür. Bu kısımda belâgat içinde yer alan bazı söz sanatları ile ironi arasındaki ilişki ele alınacaktır.

1.4.1 Cinâs

Cinâs, sözlükte "مجانسة" kelimesi gibi "جانس" fiilinin masdarı olup iki şeyin birbirine benzemesi anlamına gelmektedir. Belâgat terimi olarak anlamları farklı, yazılış ve telaffuzları aynı ya da benzer olan iki veya daha fazla kelimenin bir arada kullanılması demektir. Cinâsa bu isim, her iki kelimenin de aynı cinsten olmasından dolayı

⁶⁴ William Shakespeare, *Romeo ve Juliet*, 217-221.

⁶⁵ Hacer Korkut, *Irony as a Philosophical Attitude In Socrates*, (Ankara: ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 30.

⁶⁶ Korkut, *Irony as a Philosophical Attitude In Socrates*, 31-34.

verilmiştir.⁶⁷ Kelimeler arasındaki benzerliğin tam veya eksik olmasına göre tam cinâs veya nâkıs cinâs olarak ikiye ayrılır. Tam cinâs kelimeleri oluşturan harflerin tür, sayı, hareke ve sükundan oluşan heyet ile tertibi açısından birbiriyle uyumlu olmasını ifade eder. Örneğin “وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ” (Rûm 30/55)⁶⁸ âyetinde birinci “السَّاعَةُ” kelimesi kıyamet günü anlamında, ikinci “سَاعَةٍ” kelimesi ise müddet anlamında kullanılmıştır. Bu âyette tam cinâs vardır.⁶⁹

Harflerin türü, sayısı, hareke ve sükûnu ve sırası gibi benzerliklerden biri yoksa buna tam olmayan cinâs adı verilir. Tam olmayan cinâsta nev’, harf sayısı, hareke veya harflerin tertibi açısından farklılık vardır.⁷⁰ Örneğin “دوام الحال من المحال”⁷¹ cümlesinde “الحال” ile “المحال” kelimeleri arasında sadece harf sayısında farklılık vardır.⁷²

Cinâs sanatı sözlü ironiye bazı açılardan benzemektedir. Cinâsta yazılışı aynı olan iki kelime, zıt veya çelişki oluşturabilecek anlamda ise ironi oluşturur. Bununla birlikte cinâsta kullanılan kelimeler, maksadı açıkça ortaya koymaktadır. Buna karşılık ironi daha kapalıdır.

Mâzinî’nin eserlerinde cinâs sanatına çok sık rastlanmamakla birlikte örnekleri vardır. Örneğin ‘Avdün ‘alâ bed’ romanının başında anlatıcının eşi “بعد زيارة السيد البدوي، مل بنا إلى” (Seyyid Bedevî’yi ziyaret ettikten sonra, Şeyha Sabah’ın evine uğrayıp ona selam verelim.) der. Anlatıcı da “لا صباح ولا مساء. الوقت ضيق” (Ne sabah ne de akşam. Zaman dar.) diye cevap verir. Burada sabah kelimesi tekrar edilmiştir. İlk kelime bir isim iken ikincisi zamandır.⁷³

⁶⁷ Ali Bulut, *Belâgat*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2023) 372.

⁶⁸ “Günaha saplanmış olanlar kıyamet koptuğu gün (dünyada) sadece çok kısa bir süre kaldıklarına yemin ederler.”

⁶⁹ Bulut, *Belâgat*, 372.

⁷⁰ Bulut, *Belâgat*, 380.

⁷¹ “Aynı hâlin devam etmesi muhâldir.”

⁷² Muallim Nâcî, *İstulâhât-ı Edebiyye*, (B.Y.: t.s.), 241; Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, (Kahite: Hindâvî Yayınları, 2019) 403; A. Cüneyt Eren, M. Vecih Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014) 51.

⁷³ İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî, ‘Avdün ‘alâ bed’, (Kahire: Hindâvî Yayınları, 2011), 7.

1.4.2. Kinâye

Kinaye, “كنا يكنو” fiilinin masdarı olup sözlükte gizlemek, gölgelemek, anlamı ve fikri kapalı şekilde ifade etmek anlamına gelmektedir.⁷⁴ İstilahta ise çeşitli tanımları yapılmıştır. Bunların arasında asıl manasını kastetmediği bir sözü söylemek, bir şeyi üstü kapalı söylemek, gerçek ve mecazî anlamı olan bir kelimeyi gerçek manasıyla ifade ederken mecazî manasını da kastetmek gibi tanımlar öne çıkmaktadır. Kinâye, kapalı bir ifade biçimidir ve açıklığın zıddıdır. Bu sanat, bazı durumlarda maksadın etkisini artırmak için kullanılır.⁷⁵ Kinâye gerçek manasını düşünmeye engel olan bir karine olmamak şartıyla bir sözü hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanmak demektir.⁷⁶ Örneğin “زید طويل النجاد”⁷⁷ cümlesiyle Zeyd’in uzun boylu olması kastedilmektedir. Bu cümlede “النجاد” kelimesi, sözlükte kılıcın kını anlamına gelmektedir. Ancak “زید طويل النجاد” ifadesi “uzun boy”dan kinâyedir.⁷⁸

Kinâyeyi mecazdan ayıran husus, ifadenin gerçek ve mecazi anlama uymakla birlikte, gerçek anlamın kastedilmediğini gösteren bir karînenin olmayışıdır. Bir kimse için kinâye olarak “kılıcının kını uzun” denilmesi, onun uzun boylu olduğuna işaret içindir. Bununla birlikte bu kişinin kılıcının kını da uzun olabilir. Buna karşılık mecazda sadece mecazi anlam kastedilir ve gerçek anlamın kastedilmesine engel olan bir karine vardır. Örneğin “وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ”⁷⁹ (Kâria 101/8-9) âyetlerinde geçen “أمه” sözlükte annesi anlamına gelmektedir. Ancak âyette bu anlama gelmesine mâni olan karineden dolayı mecazen “varacağı yer” anlamında kullanılmıştır.⁸⁰

Kinâye kapalı bir şekilde ifade edilen unsur açısından sıfattan, mevsûftan ve nisbetten kinâye olmak üzere üçe ayrılır.⁸¹ Asıl mana ile mecazî mana arasındaki vesileler ve bağlam açısından da telvîh, remz, îmâ ve ta’rîz olmak üzere dörde ayrılır.⁸² Sözlü ironi ile örtüşen ta’rîz,⁸³ sözün bir şeye mefhumu yoluyla delâlet etmesi; dokundurmak ve gizli

⁷⁴ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, nşr. Abdullah Ali el-Kebîr (Kahire: Dârü'l-Maârif, ts.), “kny”, 44/3944.

⁷⁵ Ali Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2021) 300.

⁷⁶ Eren-Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 153-154.

⁷⁷ “Zeyd uzun boyludur.”

⁷⁸ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belaga*, 345.

⁷⁹ “Amelleri hafif olana gelince, onu kucaklayacak olan hâviyedir.”

⁸⁰ Eren-Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 169-170.

⁸¹ Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 301.

⁸² Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belaga*, 347.

⁸³ Detaylı bilgi için bkz. D. Erdal Atak, *Arapçada Ta'rîz Sanatı ve Arapça Öğrenimine Katkısı*, (Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

bir şekilde istihzâ etmek; ustaca bir tarafı gösterip başka bir yönü kast etmek gibi şekillerde tarif edilmiştir.⁸⁴ Örneğin kişinin, kendisini inciten bir adama “*Müslüman, Müslümanların elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir.*” demesi ta’rîz yoluyla kinayedir. Bu şekilde incitme fiilinin Müslümana yakışmadığı ifade edilmiştir.⁸⁵

Ta’rîz ile ironinin örtüştüğü en temel husus, ifadenin kapalı olarak söylenmesidir. Buna ek olarak iki sanatta da gizli bir istihzâ bulunmaktadır. Ancak ta’rîz ifade eden her söz, ironik olmayabilir.

Mâzinî’nin eserlerinde kinaye sanatı sıklıkla görülmektedir. Örneğin Selâsetü ricâlin ve’mrae romanında sahilde güneşlenen kız, annesini anlatırken “*صدرها واسع وصبرها لا ينفد*” (Göğsü geniş ve sabrı tükenmez) der. Bununla annesinin sahile gelmeyip kabinde kalmasını, güneşe ve denize dayanamamasını kastetmektedir.⁸⁶

1.4.3. Tecâhül-i ‘ârif

Tecâhül-i ârif, bir hususun nükteye bağlı olarak bilinmiyormuş gibi söylenmesi ve onun bilmezden gelinmesidir. Bu sanata tecâhül de denilmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de de örnekleri bulunan bu sanata bazı âlimler, tecâhül kelimesini Kur’ân’a uygun görmedikleri için “sevku’l-ma’lûm mesâka gayrihi” (bilinenin bilinmiyormuş gibi sunulması) adını vermişlerdir.⁸⁷ Ancak bu ifade, uzun olması ve maksadı tam gösterememesinden dolayı tutulmamıştır. Muallim Nâcî, bu problemi ortadan kaldırmak amacıyla Kur’ân-ı Kerim için tecâhül-i ârifâne, insanlar için tecâhül-i ârif denilmesinin uygun olacağını belirtmiştir.⁸⁸

Tecâhül-i ârif sanatı aşırı övgü veya yergi, hayranlık, neşe dolu heyecan, kınama, neşelendirme gibi amaçlar için kullanılır. Bu nedenle bilmezlikten gelen kişinin, ârif olması gerekir.⁸⁹ Yoksa sözün söylendiği durumu ve ona uygun amacı bilmeden bu sanatı icra etmeye çalışırsa maksat hâsıl olmayacaktır.

Tecâhül-i ârif, Sokratik ironi ile büyük oranda örtüşmektedir. Bu ironide kişi, bilmiyormuş gibi muhatabına soru sormaktadır. Sokrates konuşurken bilmeyen bir adam gibi soru sorarak başlar. Karşısındaki kişi de genellikle biliyor gibi ona cevap vermeye

⁸⁴ Eren-Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 221.

⁸⁵ Hâşimî, *Cevâhiru’l-Belâga*, 347.

⁸⁶ İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve’mrae*, (Kahire: Hindâvî Yayınları, 2011), 24-25.

⁸⁷ Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 466.

⁸⁸ Nâcî, *Istulâhât-ı Edebiyye*, 57.

⁸⁹ Nâcî, *Istulâhât-ı Edebiyye*, 57.

çalışır. Bu durum bir çelişki yaratır. Çünkü her iki tarafın durumu aslında tam tersidir. Sokrates de bunu kullanarak muhatabına doğruyu göstermeye çalışır.⁹⁰

Mâzinî eserlerinde bu sanatı çok kullanmıştır. Örneğin İbrâhîm es-Sânî romanındaki karakterlerden biri olan Mimi, Sadık'ı alnından öptüğünde Sadık “Bu kardeşçesine öpücük için kime teşekkür edeceğimi bilemiyorum.” der. Aslında bu işin arkasında İbrahim'in olduğunu bilmektedir. Ancak bilmezlikten gelmektedir.⁹¹

1.4.4. Te'kidü'l medh bimâ yüşbihü'z-zem ve te'kidü'z-zem bimâ yüşbihü'l-medh

Te'kidü'l medh bimâ yüşbihü'z-zem birisini yeriormuş gibi görünerek övmeyi pekiştirmek demektir. Mübalağa amacıyla yapılır.⁹² İki kısma ayrılır. Birincisi, olumsuz bir zemm sıfatından bir medh sıfatını istisna ederek yapılır. Buna şu beyit örnek olarak verilebilir:

وَلَا عَيْبَ فِيهِمْ غَيْرَ أَنَّ سُيُوفَهُمْ بِهِنَّ قُلُوبٌ مِنْ قِرَاعِ الْكَتَائِبِ

Onlarda hiç ayıp yoktur. Ancak düşman ordularıyla savaşmaktan dolayı kılıçlarında çentikler vardı.⁹³

Beyitte görünüşte kılıçlarındaki bir kusurdan bahsedilmektedir. Ancak bu kusur, onların kahramanlık ve cesaretlerini belirtmektedir.

İkinci kısım ise bir şeyi bir sıfatla övdükten sonra övgü belirten ikinci bir kelimeyi istisna ederek methetmektir. Buna örnek olarak şu beyit verilebilir:

وَلَا عَيْبَ فِيهِ غَيْرَ أَنِّي قَصَدْتُهٗ فَأَتَسْتَنِي الْأَيَّامَ أَهْلًا وَمَوْطِنًا

Onda bir ayıp yoktur. Ancak ben ona gittiğimde günler, bana aile ve vatani unutturdular.⁹⁴

Beyitte görünüşte unutmak bir kusur gibi görünürken aslında orada geçirilen güzel vakitler ve misafirperverlik övülmektedir.

Te'kidü'z-zem bimâ yüşbihü'l-medh ise övgü belirten bir ifade ile yergiyi pekiştirmek demektir. Bu da ikiye ayrılır. Birincisi, olumsuz bir övgü lafzından sonra bir yergi lafzını

⁹⁰ Arzu Karadikme, *İroni Kavramı ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde İroni*, (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006) 17.

⁹¹ İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, (Kahire: Hindâvî Yayınları, 2011), 19.

⁹² Bulut, *Belâgat*, 345.

⁹³ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 377; Bulut, *Belâgat*, 345; Eren-Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 235.

⁹⁴ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 378.

istisna etmek ile yapılır. İkincisi ise bir şeyi yerme sıfatıyla niteledikten sonra başka bir yerme sıfatını ondan istisna yapmaktır. Birincisine şu beyit örnek olarak verilebilir:

خَلَا مِنَ الْفَضْلِ غَيْرَ أَتَى أَرَاهُ فِي الْحُمُقِ لَا يُجَارَى

O faziletten yoksundur. Ancak görüyorum ki ahmaklıkta kimse onunla baş edemez.⁹⁵

İkinci kısma da şu beyit örnek olarak verilebilir:

هُوَ الْكَلْبُ إِلَّا أَنَّ فِيهِ مَلَالَةً وَسُوءُ مُرَاعَاةٍ وَمَا ذَاكَ فِي الْكَلْبِ

O köpektir. Ancak onda bezginlik ve dikkatsizlik vardır. Bu ise köpekte yoktur.⁹⁶

Te'kidü'l medh bimâ yüşbihü'z-zem ve te'kidü'z-zem bimâ yüşbihü'l-medh zıtlık üzerine kurulu iki sanattır. Bu açıdan ironi ile örtüşmektedirler. Özellikle de te'kidü'z-zem bimâ yüşbihü'l-medh, eleştirel ironiye çok benzemektedir.

Mâzinî bu sanatı eserlerinde sıklıkla kullanmaktadır. Örneğin Selâsetü ricâlin ve'mrae romanında kaba bir adam, at yarışlarını izleyen Mahmud'a "Herhangi bir atı söyle, üç bacaklı bile olsa, kazanması için senin seçmen yeterli." diyerek alay eder. Adam, görünüşte seçiminin kazandıracağını söyleyerek Mahmud'u övmektedir. Ancak onu cahillikle suçlayarak kınamaktadır.⁹⁷

1.4.5. Tevcîh

Tevcîh, övme ve yerme, dua ve beddua gibi birbirine zıt iki anlama muhtemel bir söz söylemek hem olumlu hem de olumsuz anlama gelecek şekilde ifade etmek demektir. Tevcîh ile tevriye arasında bazı farklar vardır. Tévriye tek kelimede olurken tevcîh terkipte olur. Tévriyede uzak anlam tercih edilirken tevcîhte iki mana arasında tercih yapılmaz. Tévriyede kelimenin iki gerçek anlamı varken tevcîhte tek gerçek anlamı vardır.⁹⁸ Tevcîhe örnek olarak şu beyit verilebilir:

خَاطِلِيْ عَمْرٍو قَبَاءَ لَيْتَ عَيْنِيْهِ سَوَاءَ

Amr bana bir aba dikti. Keşke iki gözü de aynı olsa.⁹⁹

⁹⁵ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belaga*, 378; Eren-Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 237.

⁹⁶ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belaga*, 378.

⁹⁷ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve'mrae*, 24.

⁹⁸ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belaga*, 379-380; Eren-Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 267.

⁹⁹ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belaga*, 379.

Beyitte bir gözü kör olan Amr adlı terzi, şâire bir aba dikmiştir. Şâir iki gözünün aynı olmasını dilemiştir. Burada şâirin dua mı yoksa beddua mı ettiği tam olarak anlaşılamamaktadır. Çünkü elbisenin iki gözünün ayrı olması ve terzinin iki gözünün aynı olması şeklinde iki farklı anlaşılmaya müsaittir.

Tevcihte sözün muhtemel iki anlamından birinin tercih edilmesi, söylenen sözün övme mi yerme mi olduğuna karar verilmesi muhataba bırakılmaktadır. Tevcih bu anlamda ironi ile örtüşmektedir. Sözlü veya durum ironisinde de ironinin gerçekleşmesi için muhatabın anlaması gereklidir.

İbrâhîm es-Sânî romanında İbrahim'in annesinin vefatından sonra karısı Tahiyye'ye "Biliyor musun? Annem, senin bana aynı zamanda hem anne hem eş hem de arkadaş olduğunu gördüğünde ruhundaki yaşama iradesi ve hayata bağlılığı zayıfladı." ¹⁰⁰ demesi tevcihe bir örnektir. Çünkü Tahiyye bunun bir övgü mü yoksa yergi mi olduğunu anlayamaz.

1.4.6. Tenviye

Sözlükte bir şeyi gizleyip başka bir şeyi öne çıkarmak anlamına gelen tenviye, terim olarak yakın ve uzak iki anlamı bulunan bir sözün akla ilk gelen manasıyla değil, uzak manasıyla kullanılması demektir. Tenviyeye ihâm ve tahyîl de denilmektedir.¹⁰¹ Bu şekilde yakın mana gizlenmiş, uzak mana öne çıkarılmıştır. Her iki mana da gerçek olabildiği gibi biri gerçek diğeri mecazi de olabilir. Uzak mana bir karine ile anlaşılmaktadır. Tenviye yapılan kelimenin her iki manasının biliniyor olması gerekmektedir. Tenviye örneği olarak "قَالُوا تَاللّٰهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ"¹⁰² (Yusuf 12/95) âyeti verilebilir. Âyette geçen "eski şaşkınlık" ifadesinin yakın manası, Hz. Yakub'un Hz. Yusuf'un kokusunu alma hususundaki yanılsamasıdır. Uzak manası ise Hz. Yakub'un Hz. Yusuf'u diğer çocuklarından daha çok sevmesindeki yanılsamasıdır.¹⁰³

Mâzinî ironi yaparken bu sanatı kullanmıştır. Örneğin 'A'l-mâşî'de yer alan bir hikâyede hikâyenin anlatıcısını tanıdıkları birine benzetirler ve adının Abdullah olup olmadığını

¹⁰⁰ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 40.

¹⁰¹ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, 363; Bulut, *Belâgat*, 305; Eren-Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 267.

¹⁰² "Vallahi sen hâlâ eski şaşkınlığındasın" dediler.

¹⁰³ Eren-Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 267.

sorarlar. O da adının Abdullah olduğunu söyler. Burada yakın anlam olan Abdullah adını değil, uzak anlamı olan Allah'ın kulu anlamını kastetmiştir.¹⁰⁴

1.4.7. Hezl ve İstihza

Hezl ciddi bir konuyu bazı şartlardan dolayı alay, şaka veya mizaha başvurarak anlatmaktır. Tâhirü'l-Mevlevî bir şiirin vezin ve kafiyesini taklit ederek latife yoluyla şiir yazmayı bu sanata örnek olarak vermektedir.¹⁰⁵ Bu sanat klasik kaynaklarda “el-hezlü'llezî yürâdü bihi'l-cid” (ciddiyet amacını taşıyan şaka) şeklinde geçmektedir. Hezlin karşıtı ciddiyettir. Bu anlamda kelime Kur'ân-ı Kerim'in “şaka olmadığını” (Târik 86/13-14) belirtmek için kullanılmıştır. Hezle örnek olarak şu beyit verilebilir:

إِذَا مَا تَمِيمِي أَتَاكَ مُفَاخِرًا ... فَقُلْ عُدَّ عَنْ ذَا كَيْفَ أَكْلُكَ لِلضَّبِّ

Temîm kabilesinden biri sana övünerek gelirse, ona “Onu bırak da keleri yemen nasıldı?” de.¹⁰⁶

Beyitte yiyecek bir şey bulamadığı için haşere yiyen bir adamın, kendisini övmesinin gereksizliği mizahi bir şekilde ifade edilmiştir. Bu manada hezl sanatı komik ironi ile örtüşmektedir. Komik ironide ironist, muhatabının içinde bulunduğu tezdı komik bir şekilde ifade etmektedir.

İstihza ise “هزء، هزو” hez', hüzü' veya hüzüv kökünden türemiş istif'âl babından bir mastardır. Hez' kök anlam olarak alay etmek manasına gelmektedir. İstihza da bir kişinin söz ve davranışlarını hatalı bulmak veya hatalı olduğunu göstermek maksadıyla onu alaya alıp tahkir etmek anlamına gelmektedir.¹⁰⁷ Suhriyye kelimesi de istihzâ ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.¹⁰⁸ İstihzâda alay etmek ve küçük düşürmek yönü, sözlü ironi ile örtüşmektedir. İroninin Türkçeye yapılan çevirilerinde genellikle istihzâ karşılığı verilmiştir.¹⁰⁹ Bununla birlikte istihzâ her yerde ironik olmayabilir.

Mâzinî eserlerinde bazen açıkça bazen üstü kapalı bir şekilde istihzâya başvurmuştur. Örneğin *Ehâdîsü'l-Mâzinî* adlı eserinde matematik dehası olarak nitelediği arkadaşına

¹⁰⁴ İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî, *'A'l-mâsî*, (Kahire: Hindâvî Yayınları, 2013), 46.

¹⁰⁵ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belaga*, 72.

¹⁰⁶ Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belaga*, 347.

¹⁰⁷ Mustafa Çağrıçı, “İstihzâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 20 Ağustos 2021).

¹⁰⁸ Nejdî Karakuzu, *Kur'ân'da Bir Edebî Sanat Olarak İroni*, (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2019) 24.

¹⁰⁹ Abdulkhakim Tuğluk, “İroni Nedir?”, *İDİL* 6/29 (2017) 452-454;

“Keşke matematiğin gerçeklerine ulaşanlar, senin bunları bu şekilde pratik ve faydalı olarak kullandığını bilseydi!”¹¹⁰ diyerek gizli bir şekilde istihzâ eder.

1.4.8. Tehekküm

Tehekküm sözlükte alay etmek, bir tarafı söyleyip, istihzâ ile diğer tarafı kastetmek anlamına gelmektedir. Istilah olarak alay edilecek yerde övme, uyarı yerine müjde verme, tehdit yerine vaat, kınama yerine övme ve özür dileme demektir.¹¹¹ Bu sanatta kelime alay için zıt anlamda kullanılmaktadır.¹¹² Bazı araştırmacılar ironi kelimesini, tehekküm ile karıştırmışlardır.¹¹³ Tehekküme örnek olarak “نُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ”¹¹⁴ (Duhân 44/49) âyeti verilebilir. Rivayete göre Ebû Cehil hakkında inen âyette tehekküm yoluyla alay vardır.¹¹⁵ Aslında rezil ve düşük olan bir kimseye, bu kelimelerin tersi olan aziz ve kerim ile nida edilmiştir.

Tehekküm zıtlık ve alay içermesi açısından sözlü ironiye çok benzemektedir. Ancak durum ironisi, Sokratik ironi ve kozmik ironi gibi bazı ironi türlerini içermemektedir.

Mâzinî’nin İbrâhîm es-Sânî romanında İbrahim’in nasihatlerle dolu uzun bir konuşmadan sonra Mimi’nin “Kıymetli hocam, ders muhteşemdi. Sanırım şimdi biraz dinlenmeyi hak ettik. Zili çalmama izin verir misiniz?” sözleri tehekküme örnek olarak verilebilir. İbrahim’in konuşması, uzun ve sıkıcı olmasına rağmen muhteşem olarak nitelendirilmiştir.¹¹⁶

1.4.9. Hiciv

Hecv veya hicâ kökünden gelen hiciv, sözlükte bir lafzı harflerini sayarak okuma, kişi veya toplumun ayıplarını söyleme gibi anlamlara gelir. Arap edebiyatında hicâ terimi kullanılmaktadır.¹¹⁷ Istilahta yerilmek istenen kişinin olumsuz özelliklerinin söylendiği, bu kişinin alaya alındığı edebî türdür. Hiciv yaparken ikaz, tehdit, hakaret, kötöleme, alay

¹¹⁰ İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, (Kahire: Hindâvî Yayınları, 2011), 81-82.

¹¹¹ Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 483.

¹¹² Tehekkümle ilgili detaylı bilgi için bkz.: Nejdet Karakuzu, *Kur’ân’da Bir Edebî Sanat Olarak İroni*, 18-23.

¹¹³ Abdulhakim Tuğluk, “İroni Nedir?”, 461; Kadir Kınar, “Edebiyatta Tersinme/Üslûbu’t-tehekküm Sanatının Arap Dili ve Edebiyatında Bazı Örnekleri”, *Bilimname*, XXX, 2016/1, 9-26; Ahmed Ziyab Ahmed Hüseyin Anânize, *Üslubu’t-tehekküm fi’l-Kur’âni’l-Kerim* (Dirase tahliliye beyaniyye), (Amman: el-Câmiatu’l-Ürdüniyye, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 22;

¹¹⁴ “Tat bakalım; zira sen (akılca) güçlü ve itibarlısın.”

¹¹⁵ Ebû’l-Fidâ İsmail b. Amr b. Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Kerîm*, nşr. Sami b. Muhammed es-Selâme, (Dâru Tayyibe, 1999) 7/260.

¹¹⁶ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 101.

¹¹⁷ Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 145.

ve eğlenme gibi hususlar kullanılır.¹¹⁸ Hiciv eleştirel ironi ile örtüşmektedir. Hiciv ayrıca alay barındırması nedeniyle sözlü ironiye de karşılık gelebilir.

Mâzinî hicvi çok kullanan yazarlardandır. Hicvi bazen hakaret bazen de alay etmek için kullanmıştır. Örneğin Hâfız İbrahim'i eleştirirken ona bencillik, çılgınlık, yağcılık, ikiyüzlülük, taklitçilik, hırsızlık ve hayalin sınırlı olması gibi kusurlar nispet ederek hicveder.¹¹⁹ Mâzinî'nin 'Avdün 'alâ bed' romanında şeyh geçinen Sabah'ı eleştirmesi hicvi alay amacıyla kullanmasına örnek olarak verilebilir.¹²⁰

1.5. Arap Edebiyatında İroninin Karşılığı Olarak Kullanılan Kavramlar

İroninin Arapça karşılığı ile ilgili bütün araştırmacıların kabul ettiği bir kelime yoktur.¹²¹ Bunun bir sebebi, ironinin bizzat kendisinin de herkesin kabul ettiği bir tanımının olmamasıdır. Bu nedenle Arapçada ironi kelimesinin karşılığı olarak farklı kelimeler ortaya atılmış ve kullanılmıştır. Bunların başında "Mufâraka" (المفارقة), "Suhriyye" (السخرية) ve "Tehekküm" (التهمك) kelimeleri gelmektedir. Saîd Şevkî'ye göre ironi kelimesinin tercümesinde öncelikle suhriyye, ikinci olarak tehekküm, son dönemde ise müfâraka kelimesi kullanılmıştır.¹²² Bu kelimelerde de zıtlık ve alay anlamı öne çıkmaktadır.

a. Suhriyye

Sözlükte alay, mizah, tahkir vb. anlamlara gelen suhriyye Araplar arasında kullanılagelen bir üsluptur. Kur'ân-ı Kerim'de bu kelime, 10 farklı sigada 15 defa geçmektedir.¹²³ Kelime, çoğunlukla muzari sigasında gelmiştir. Bazı âyetlerde Allah Teâlâ, kelimeyi kendisine nispet etmiştir.¹²⁴

Arap edebiyatında ironiyi suhriyye karşılayan pek çok çalışma vardır. Ancak Meşârî Abdulaziz Musa'ya göre bu çalışmaları iki bölümde ele almak gerekmektedir. Birinci tür çalışmalar suhriyyeyi kelime anlamı olan alay ile kullanmışlardır. Örneğin Abdülhalîm

¹¹⁸ Eren-Uzunoğlu, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, 73.

¹¹⁹ İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî, *Şi'ru Hâfız*, (Kahire: Hindâvî Yayınları, 2013), 12.

¹²⁰ Mâzinî, 'Avdün 'alâ bed', 7-8.

¹²¹ Bu konudaki tartışmalarla ilgili olarak bkz.: Şerîf Abidî, *el-Mufâraka: el-mustalah ve'l-mefâhîm*, Cîlû'l-Ûlûmî'l-İnsâniyye, 2019, 4.

¹²² Saîd Şevkî, *Binâü'l-müfâraka fi'l- el-mesrahiyyeti's-şi'riye*, (Kahire: Dâru İtrâk, 2001), 30.

¹²³ Bakara, 2/212; Enam, 6/10; Tevbe, 9/79; Hûd, 11/38; Enbiya, 21/41; Muminun, 23/110; Saffat, 37/12,14; Sad, 38/63; Zümer, 39/56; Zuhuruf, 43/32; Hucurat, 49/11. Bkz.: Muhammed Fuâd Abdülbaki, *el-Mu'cemü'l-müfehres*, 347-348

¹²⁴ Tevbe 9/79.

Hafnî “*es-Tasvîru’s-sâhir fi’l-Kur’âni’l-Kerim*” adlı çalışmasında suhriyyenin sözlük anlamını esas almıştır. Muhammad el-Askerî’nin “*Suhriyyetü’l-Mâğût fi’l-usfûri’l-ahdeb*” başlığını taşıyan çalışması ile Hafız Kûzî Abdülâlî’nin “*es-Suhriyyetü’l-hâdife fi şî’ri Ahmed Matar*” adlı çalışması suhriyyeyi kahkaha, eğlence ve mizah duygusu taşıyan alay anlamında kullanmıştır.¹²⁵

Meşârî Abdulaziz Musa’nın işaret ettiği ikinci tür çalışmalar suhriyyeyi bir belagat sanatı ve üslubu olarak ele almışlardır. Bu çalışmaların başında Mecdî Vehbe ve Kâmil el-Mühendis’in 1974’te yayınladıkları “*Mu’cemü’l-mustalahât fi’l-luga ve’l-edeb*” adlı eseri gelmektedir. Çalışma suhriyyeyi “kişinin aslında kastettiği şeyin tam tersini ifade etmesi” olarak tanımlamıştır. Bu ironinin tanımıyla uyumludur. Emile Yakub’un 1980’de yayınlanan sözlüğünde de suhriyye “edebiyatta alay, mizah, şaka ve muziplik” olarak tarif edilmiştir.¹²⁶ Abdülhâlık Abdullah Avde’nin *es-Suhriyye fî eş-şi’ri’l-Abbâsî fî l-ğarneyni’s-sânî ve’s-sâlis el-hicrî* adlı doktora tezi de Arap edebiyatında suhriyyenin kullanımının eskiye dayandığını göstermesi açısından önemlidir.

Bu anlamıyla suhriyye Arap edebiyatında çok eski zamandan beri kullanılagelmıştır. Modern Arap edebiyatında da çok sayıda çalışmaya konu olmuştur. Özellikle meşhur şâir ve yazarların eserlerinde suhriyye adıyla çalışmalar ortaya konmuştur. Bunların arasında Hâmid Abduh el-Hevvâl’in *es-Suhriyye fî edebi’l-Mâzinî*’si, Ahmed es-Seyyid İvadayn’in *el-Mâzinî: Sâhiru’l-asri’l-hadîs*’i, Sâlim b. Muhammed b. Sâlim’in *es-Suhriyye fî ş-şi’ri’l-Ümevî*’si, Şefik Cebri’nin *Suhriyyetü’ş-Şidyâk*’ı, Alâüddîn Vahîd’in *es-Suhriyye fî edebi’s-Sibâî*’si, Harî Necât ve Hassânî Hanân’ın *es-Suhriyyetü’l-hitâbi’ş-şi’ri inde’l-Mütenebbî*’si İntisâr Hüseyin Uveyz’in *Fennü’s-suhriyye inde Cerîr*’i, Muhammed İbrahim Abdulkadir’in *es-Suhriyye fî şî’ri Cerîr*’i, Adnan Abîd el-Alî’nin *es-Suhriyye fî edebi’l-Maarri*’si, Heyfâ Akârî er-Râfî’nin *es-Suhriyye fî edebi’l-Câhız*’ı, Beşşâr Muhammed Cebr Ebû Nasîr’in *Üslûbü’l-istihzâ fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*’i ve Nu’mân Muhammed Emin Taha’nın *es-Suhrîyye fî’l-edebi’l-‘Arabî ħatte’l-ğarnî’r-râbî’i’l-hicrî* gibi çalışmaları zikredebiliriz.

¹²⁵ Meşârî Abdulaziz Musa, “Üslûbü’s-suhriyye: nazâriyâtüh işkâlüh”, *Risâletü’l-Meşrik* 36/3 (2001), 60-61.

¹²⁶ Meşârî Abdulaziz Musa, “Üslûbü’s-suhriyye: nazâriyâtüh işkâlüh”, 61,

b. Müfâraka

Müfâraka sözlükte ayrılma, fark, çelişki, paradoks, farklılık gibi anlamlara gelmektedir.¹²⁷ Hâlid Süleyman müfâarakayı, bir sözü, anlamıyla çelişen bir şeyi ima ederek, özellikle de muhatabının bakış açısını benimsiyormuş gibi yaparak ifade etmek olarak tanımlamaktadır. Kişi alay etme niyetiyle övgü ifade eden bir üslup benimser. Terimin diğer bir anlamı da istenilen bir olayın ya da durumun tamamen uygunsuz bir zamanda gerçekleşmesidir. Buna ek olarak özel bir alıcı kitlesine yönelik bir anlamı taşıyan ifadeyi hitap ettiği veya ilgili olduğu kişilere yönelik başka bir görünür anlamda kullanmaktır.¹²⁸ Terim çoğunlukla ironi, bazen de paradoksun karşılığı olarak kullanılmıştır.¹²⁹

İroni ile ilgili temel eserlerden olan D. C. Muecke'nin *Irony* adlı eseri de Abdulvâhid Lü'lüe tarafından *el-Müfâraka* adıyla tercüme edilmiştir. Saîd Şevkî de *Binâü'l-müfâraka fi'l- el-mesrahîyyeti's-şi'riye* adlı eserinde müfâarakayı ironinin karşılığı olarak kullanmıştır. Sîzâ Kâsım'ın *el-Müfâraka fi'l-kaşşi'l- Arabî* adlı makalesinde de müfâraka ironinin karşılığı olarak kullanılmıştır.

Modern dönem Arap edebiyatında ironiyi ele alan çalışmalar giderek artmaktadır. Terimin Arapçada kullanılmasıyla birlikte araştırmacılar eski eserleri de bu açıdan incelemeye başlamışlardır. Bu çalışmaların arasında Nâsır Şebbâne'nin *el-Müfâraka fi's-şi'ri'l- Arabî*'si, Emîne Reşîd'in *el-Müfâratü'r-Rivâiyye ve'z-zemenü't-târîhi*'si, Muhammed el-Abd'ın *el-Müfâratü'l-Ḳur'âniyye*'si, Dakîk Kemâl'in *el-Müfâraka beyne el-mefhûm ve el-istilâh*'ı, Salîha Sebkâk'ın *el-Müfâraka fi's-şi'ri'l-Arabîyyi'l-hadîs*'i, Şerîf Abîdî *el-Müfâraka: el-mustalah ve'l-mefâhîm*'i ve Hâlid Süleyman'ın *el-Müfâraka ve'l-edeb dirâsât fi'n-naẓariye ve't-tatbîk*'i yer almaktadır.

c. Tehekküm

Tehekküm sözlükte istihzâ anlamına gelmektedir. Istilahta ise muktezâ-yı halin zıddı olarak kullanılan, istihzâ içeren ifadedir. Terimi belagatta ilk defa İbn Ebü'l-İsba' kullanmıştır. Abdülkâhir el-Cürcâni terimi *el-istiâratü't-tehekkümiyye* olarak

¹²⁷ Dakîk Kemâl, *el-Mufâraka beyne el-mefhûm ve el-istilâh*, 52

¹²⁸ Hâlid Süleyman, *el-Mufâraka ve'l-edeb dirâsât fi'n-naẓariye ve't-tatbîk*, Dâru's-Şurûk, Amman 1999, 14.

¹²⁹ Salîha Sebkâk, "el-Müfâraka fi's-şi'ri'l-arabîyyi'l-hadîs beyne sultati'l-ibdâ' ve merci'îyyeti't-tenzîr", *Mecelletü'l-Lugati'l-Vazîfiyye*, 2/2 (2015); Duâ Muhammed Râcih, "el-Mufâraka fi's-şi'ri'l-Mütenebbî", *Mecelletü'l-Endülüus*, 3/12 (2018).

isimlendirmiştir. Zemahşerî de tefsirinde birçok defa terimi kullanmıştır.¹³⁰ Sekkâkî de tehekkümü istiârenin altında incelemiştir.¹³¹ Bu da tehekkümün Araplar arasında eskiden beri var olduğunu ve kullanıldığını göstermektedir. Bununla birlikte bu anlamda tehekküm ironiyi tam olarak karşılamamaktadır. Modern dönemde tehekküm üzerinde yapılan bazı çalışmalar da terimi klasik anlamıyla kullanmışlardır.

¹³⁰ Ahmed Ziyâb Ahmed Anânize, *Üslûbü't-tehekküm fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Amman: Ürdün Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 8-13.

¹³¹ Nûruldâ Bûzeyd ve Hayra el-Âyib, *Üslûbü't-tehekküm fî'l-Kur'âni'l-Kerîm sûretü'd-dühân enmûzecen*, (Cezayir: İbn Haldûn Tiyârat Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 5.

2. BÖLÜM İBRÂHÎM ABDULKÂDİR EL-MÂZİNÎ VE MENSÛR ESERLERİNDE İRONİ

Bu bölümde el-Mâzinî'nin eserlerinde bulunan ironilere geçmeden önce hayatına değinmek gerektiği kanaatindeyiz. Zira bölümün sonunda işaret edeceğimiz üzere Mâzinî'nin çocukluğu, yaşadığı olaylar, okuduğu eserler ve çalışmaları onun bu yönüne etkilemiş görünmektedir. Bu nedenle ilk olarak onun hayatını bu yönden ele alacağız. Daha sonra eserlerindeki ironilere geçeceğiz. Bu bölümde ironiler tespit edildikten sonra ironi türü ve hangi belagat sanatlarının kullanıldığı belirtilecektir. Daha sonra ironi türü ve varsa belagat sanatı analiz edilecektir. İroniler sözlü ironiler, durum ironileri, dramatik ironiler vb. başlıklar altında sıralanacaktır. Ayrıca takibi kolaylaştırmak adına her başlığın altındaki ironi örnekleri kitaplara göre ayrı alt başlıklar halinde belirtilecektir. Bu bölümün sonunda ise Mâzinî ironik bir üslup benimsemesine neden olan unsurlar üzerinde durulacaktır.

2.1. İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî'nin Hayatı

İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî, 19 Ağustos 1890 tarihinde Kahire'de doğdu. Ailesi Menûfiye iline bağlı Nîl nehri kenarındaki Kûm Mâzin köyünden geldiği için Mâzinî nisbesiyle tanındı. Babası, el-Ezher üniversitesinde okumuş ve şer'î avukat olarak çalışmıştır. Mâzinî'nin naklettiğine göre babası Türk kadınlarını çok sevdiği için İstanbul'a gidip bir Türk ile evlenmiş ve onu Kahire'ye getirmiştir. Mâzinî, bu sebepten dolayı Türklerden nefret ettiğini ifade etmiştir.¹³² Annesinin soyu ise Arap yarımadasına dayanmaktadır. Mâzinî, bununla ilgili olarak şöyle demektedir: “Ben, bu ülkenin hatta bizzat Mekke'nin çocuğuyum. Anneannem, yirmi yaşında Mekke'nin ileri gelenlerinden birisiyle evlendirilmiş bir Mekkeli idi. Anneannem, kocasına itaat etmeyince onu boşamışlar. Babasının vefatından sonra da onu Mısır'a getirmişler ve orada dedemle evlenmiş. Babam da Mâzinî idi. Bu Mâzinîlik, insanlık kadar eskiye gitmektedir.”¹³³

Mâzinî, orta tabaka bir ailede büyüdü. Evleri eski ile yeninin bir arada olduğu bir evdi. Evin avlusunda talebelerin ve müritlerin geldiği bir mescit ve abdesthane vardı. Ayrıca odaların sonunda bir ahır mevcuttu. Her perşembe akşamı müritler, toplanır ve zikir çekerlerdi. Mâzinî de bu ayakta çekilen ve sesli yapılan zikirlerle katılırdı. Babası, çok

¹³² İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî, *Sebîlu hayâtin*, (Kâhire: Müessesetü Hindavi, 2012), 12.

¹³³ İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî, *Rihlatün ile 'l-Hicâz*, (Kâhire: Müessesetü Hindavi, 2012), 46.

zengin olmamakla birlikte para ve mal miras bırakmıştı. Babası, Mâzinî küçük yaşlarda iken vefat etti. Babasının vefatından sonra aile, bu geniş evden bir daireye taşındı.¹³⁴

Mâzinî'nin evi, ruhuna tesir etmişti. Evleri mahalle mezarlığının yakınında olduğu için gidip gelirken mezarlığı görmüş ve bu, onun ruhunda her şeyin fâni olduğu düşüncesini yerleştirmiştir.¹³⁵ Öyle ki Mâzinî, birçok kitabına Tivrât'ın "Her şey boş, bomboş, bomboş!"¹³⁶ cümlesiyle başlamıştır. *Kabzu'r-rîh*, *Huyûtu'l-ankebût* ve *Hasâdü'l-heşim* gibi kitaplarının isimleri de onun hayata bakışını göstermektedir.¹³⁷

Mâzinî'nin çocukluğu, mutlu bir çocukluk değildir. Erken yaşta yetim kalmıştır. Evin idaresini eline alan büyük üvey kardeşi de onu ihmâl etmiş ve onunla ilgili her şeyi annesine bırakmıştır. Babadan kalan mirastan düzensiz ve az bir şey ellerine geçtiği için de aile, fakirlik içinde yaşamaya devam etmiştir. Mâzinî, çocukluğunda yaşadığı fakirlik ile ilgili şöyle demektedir: "Parada fakirlik, her şeyde fakirlik demektir. Tıpkı çocukluğumda öğrendiğim gibi."¹³⁸

Mâzinî, çocukluğunu şu sözlerle anlatır:

"Çocukluğumda gözlerimi, topu elinden alınan ve kendisine 'Artık sen, çocuk değilsin.' denilen bir çocuğun dünyasına açtım. Niçin toptan mahrum bırakıldığımı anneme sorunca bana,

- Dinle oğlum! Sen artık çocuk değilsin. Sen, şimdi bizim erkeğimiz, evin efendisi ve ailenin reisisin. Baban, yeteri kadar miras bırakmıştı fakat o da gitti. Bize bir şey kalmadı." demişti. Ben de,
- Artık aç ve çıplak mı kalacağız? diye sorduğumda,
- Belki de. Kim bilir? Fakat Allah'a güveniyorum. Elimde ihtiyaç duymadığım bazı şeyleri satacağım. Sen de eğitime devam edeceksin. Allah'ın rahmetinden ümit kesmedim. Zorlukla beraber kolaylık vardır. Fakat elimizde olmayana dayanmamamız gerekir diye düşünüyorum. Bunu bil ve kendini buna alıştır.¹³⁹

¹³⁴ İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî, *Kıssatü hayâtin*, (Kahire, Dârüş-şâ'b, 1971), 10.

¹³⁵ Hâmid Abdüh el-Hevvâl, *es-Suhriyye fî edebi'l-Mâzinî*, (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Amme lil-kitab, 1982) 132.

¹³⁶ <http://kutsal-kitap.net/bible/tr/index.php?mc=1&sc=683> (erişim 17 Mayıs 2016); İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî, *Kabzu'r-rîh*, (Kâhire: el-Matba'atü'l-'Asriyye, t.s.), 8.

¹³⁷ Hevvâl, *es-Suhriyye fî edebi'l-Mâzinî*, 129.

¹³⁸ Mâzinî, *Fi't-tarîk*, 46

¹³⁹ Mâzinî, *Kıssatü hayâtin*, 3.

Mâzinî, dokuz yaşında sadece görev olduğu için yapılan bazı sorumlulukların olduğunu ve kendisinin fakir olup başkalarından farklı olduğunu fark ettiğini söyler. Annesinden bu sözleri işittikten sonra büyük kardeşinin yanına gider ve ona babasının bıraktığı mala ve paraya ne olduğunu sorar. Büyük kardeş, Mâzinî'nin üvey kardeşidir ve gözyaşları içinde telef ettiği parayı tazmin etmek ümidinde olduğunu söyler. Mâzinî o anda, artık çocuk olmadığını hissettiğini söyler.¹⁴⁰ Bu fakirlik, Mâzinî'nin ruhunu derinden etkilemiş ve Mâzinî giderek insanlardan uzaklaşmaya başlamıştır. Kardeşinin de kendisine bu şekilde davrandığını görünce insanlara güvenmemeye başlamıştır.¹⁴¹ Yakın akrabalarından biri de Mâzinî'nin annesine oğlunun eğitim masrafları için eğitim bakanlığında birilerini aracı yapabileceğini söyleyince annesi bunu reddetmiş fakat Mâzinî adama para vermiştir. Daha sonra adamın yalan söylediği ve aileden para alabilmek için böyle bir yola başvurduğu ortaya çıkmıştır. Bütün bu olaylar, Mâzinî'nin insanlara güvenmemesine ve sadece durumu kendi durumuna benzeyen insanlarla arkadaşlık etmesine sebep olmuştur. Mâzinî, bu duyguların komplekse dönüşmemesi için başkaldırıya başvurmuştur. Ona göre nimet ve refah içinde büyüyenler, çalışmanın ve zorluğun şerefini bilmezler ve doğru bir hayat yaşamazlar. Mâzinî'ye göre kendisi gibiler, saygıya ve şerefe daha layıktırlar. Mâzinî, zamanla bu duygulardan kurtulduğunu ifade eder.¹⁴²

Mâzinî, annesini çok sevmiştir. Bununla ilgili şöyle demiştir:

“Annem; annem, babam ve arkadaşım idi. Bunun sebebi de sadece babam olmadığı için değildi. Benim babam vardı. Sadece ben küçükken vefat etmişti. Annem de hem anne hem baba oldu. Zaman geçtikçe de arkadaş ve ilham veren ruh oldu. Bütün sevgi ve hürmet duygularımı anneme verdim. Başka insanlara verecek bir sevgi ve hürmet duygusu kalmadı.”¹⁴³

Annesi, Mâzinî'nin terbiyesi ve yetişmesi ile ilgilendi. Önce idadiye, sonra da liseye gönderdi. Mâzinî, liseyi bitirdikten sonra akrabaları gibi tıp fakültesine kayıt yaptırdı. Fakat otopsi odasına girer girmez bayıldı. Böylece tıp fakültesini bıraktı ve hukuk

¹⁴⁰ Mâzinî, *Kıssatu hayâtın*, 4.

¹⁴¹ Mâzinî, *Kıssatu hayâtın*, 4.

¹⁴² Mâzinî, *Kıssatu hayâtın*, 5.

¹⁴³ İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî, “el-Mer’e fi hayâtı'l-edîb”, *Cumhuriyet Mecelletü'r-Risâle* 304 (Mayıs 1939), 4.

fakültesine başladı. Fakat masraflarından dolayı buraya da devam etmedi. Sonunda öğrencilerine teşvik bursu/ödülü verilen öğretmen okuluna başladı.¹⁴⁴

Annesinin vefatı üzerine Mâzinî, şu şiiri yazmıştır:

يا أم لا تجزي مما يداهنا من الخطوب ولا تأسي لما فاتنا
تمضي المقادير فينا الحكم عادلة ويقسم الله أرزاقا وأقواتا
وكل ضائقة تعرو إلى فرج وإن لليسر مثل العسر ميقاتا
ضل الذي يرتجى تأخير قسمته قد مات كالكبش إسماعيل قد ماتا

Anne! Bize gelen musibetlerden korkma!
Geçen şeylerden de mahzun olma!
Kader, âdil bir şekilde hükmünü icrâ eder.
Allah, rızıkları ve zamanları taksim eder.
Her sıkıntı, genişliğe yol verir.
Kolaylığın da zorluk gibi bir zamanı vardır.
Kismetinin geciktirilmesini isteyen şaşkın oldu.
Koç gibi İsmail de öldü. İkisi de öldü.¹⁴⁵

Abbas Mahmud Akkâd da Mâzinî'nin annesi hakkındaki duyguları için şöyle der:

“Bu beyitler, şiiirden vazgeçişinin ona fayda vermediği bir şairi, annesinin hüznünden dolayı hüznülenen ve daha ağır ve şiddetli olan kendi hüznü ve elemimin onu bundan vazgeçirmediği; dünyasını Allah'ın kaderine teslim eden, az umursama ve küçük görme hikmetinin zihin kapılarını çaldığı Mâzinî'yi gösterir. Umursamanın faydası nedir? İsmail'e feda edilen koç öldüğü gibi İsmail de öldü.”¹⁴⁶

Mâzinî, 1909 yılında öğretmen okulundan mezun olduktan sonra öğretmen olarak çalışmaya başladı. Fakat memurluğun şartlarından sıkıldığı ve hakkında bazı dedikodular çıktığı için öğretmenliği bıraktı. Bundan sonra gazetecilik yaptı.¹⁴⁷

Mâzinî, memuriyeti bırakma hususunda şöyle demiştir: “Hükümet işlerini bıraktım. Çünkü kısıtlamalara dayanamıyorum. Ağır parti prangalarıyla kendimi nasıl

¹⁴⁴ İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî, *Huyûtü'l-ankebût*, (Kâhire: Hindawî Yayınları, 1935), 392; Abdullatif Abdulhalim, *Şâiru'n-nefsi ve'l-hayat*, 20.

¹⁴⁵ Mâzinî, *ed-Dîvân*, Kâhire, Hindavî, 2012), 281.

¹⁴⁶ <http://www.hindawi.org/blogs/15162949/> (17.05.2016); Abbas Mahmud Akkâd, “Kelimetün fî te'bîni'l-Mâzinî”, *Mecelletü's-Sekâfe*, 15 (1939), 36.

¹⁴⁷ Abdullatif Abdulhalim, *Şâiru'n-nefsi ve'l-hayat*, 20.

bağlayacaktım? Bugün özgürüm ve istediğim şeyi yazıyorum. İyi yapana “Aferin!”, kötü yapana da “Kötü yaptın!” diyorum. Allah aşkına bırak bu zincirleri ve kısıtlamaları.”¹⁴⁸

Bu dönemden itibaren Câhiz, Müberred, Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, Ebû Ali el-Kâlî ve Abdülkâhir el-Cürcânî gibi Arap edebiyatının otoritelerine ait belli başlı kaynakları, ayrıca İbnü'r-Rûmî, Mütenebbî, Şerîf er-Radî, Ebü'l-Alâ el-Maarî gibi eski Arap şairlerinin divanlarını inceledi. Aynı zamanda İngilizcesini geliştirdi ve İngiliz edebiyatına karşı ilgi duymaya başladı. İngilizceden Arapçaya yapılan bazı çevirilerin yanı sıra İngiliz edebiyatının meşhur simaları ile şiir ve edebiyat eleştirmenlerinin eserlerini okudu.

Yüksek öğretmen okulundan mezun olduktan sonra (1909) liselerde ve Kahire Akademisi'nde İngilizce öğretmenliği yaptı. 1914 yılında resmî görevinden ayrılarak özel liselerde öğretmenliğinin yanı sıra idarî görevler üstlendi. Bu dönemde Muhammed Ferîd Vecdî, Abbas Mahmûd el-Akkâd, Ahmed Hasan ez-Zeyyât gibi ediplerle birlikte çalıştı. 1917'de öğretmenliği bırakıp kendini tamamıyla gazeteciliğe verdi. Önce Vâdî'n-Nîl gazetesinde mütercim ve redaktör olarak çalıştı (1918). Ardından el-Efkâr, el-Ahbar, el-Ehrâm, es-Siyâse, el-Belâğ, el-Esâs, er-Risâle, el-Hilâl, Rûzü'l-Yûsuf gibi gazete ve dergilerde yazılar yazmaya başladı. 1926'da el-Üsbû' dergisini çıkardı.

Mâzinî, 1949 yılında Kahire'deki Mecma'u'l-lugati'l-Arabiyye ve el-Mecma'u'l-İlmi'l-Arabî'ye üye seçildi. Mâzinî'nin üyeliği kısa sürmüş olsa da burada çok büyük hizmetler vermiş, edebiyat ve harflerin yazımı komisyonlarına katılmış ve burada çeşitli konuşmalar yapmıştır.¹⁴⁹ Mâzinî 10 Ağustos 1949 tarihinde Kahire'de vefat etmiştir.

2.2. İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî'nin Eserleri

Mâzinî'nin en meşhur eseri ilk defa 1931 yılında yayımlanan *İbrahim el-Kâtib* romanıdır. Bu roman, modern Arap roman türünün ilk örneklerindendir. İbrahim el-Kâtib karakteri de aydınlar arasında meşhur roman karakterlerinden birisidir. Roman dört ana bölümden oluşmaktadır. Yazar her bölümü alt başlıklar halinde kısa bölümlere ayırmış ve başlıkları Kitab-ı Mukaddes'ten seçmiştir. Bu âyetler, ilgili bölümde anlatılan olaylarla yakından ilişkilidir ve onlara ışık tutmaktadır.

¹⁴⁸ Abdullatif Abdulhalim, *Şâiru'n-nefsi ve'l-hayati*, 20.

¹⁴⁹ Muhammed Mehdi Allâm, *Mecma'u'l-lugati'l-Arabiyye fî selâsîne 'âmen*, (Kahire: el-Hey'etü'l-Âmme li-Şu'ûni'l-Metâbi'i'l-Emîriyye, 1966), 4.

Roman, İbrahim el-Katib'in eşi öldükten sonra yaşadığı duygusal dağınıklığı anlatır. İbrâhim eşini kaybetmesinden dolayı yaşadığı acıyı aşacağını düşünerek kendini birçok aşk hikâyesine kaptırmıştır. Mâzinî, bu duygusal deneyimi hem psikolojik hem de toplumsal boyutlarla harmanlayarak sunmaya çalışır.

Romanın kahramanı, eşinin ölümünden sonra duygusal bir dağınıklık yaşar ve başarılı olamayan birkaç aşk ilişkisi yaşar. Öncelikle hastanede kendisine bakan Mary adlı hemşire ile aşk yaşar. Sonra ondan kaçarak halasının kızı Şuşu'nun yanına gider ve ona âşık olur. Ancak bu sevdada yalnız değildir. Bir doktor da Şuşu'ya yaklaşmaya çalışmaktadır. Mâzinî, bu eserinde, kahramanın yaşadığı duygusal deneyiminin yanı sıra dönemin Mısır toplumunda, özellikle de kırsal bölgelerde yaygın olan toplumsal ve psikolojik gelenekleri anlatır. Bunu, yapmacıklıktan uzak ilgi çekici ve akıcı bir üslupla sunar.

İlk kez 1943'te yılında yayınlanan *İbrâhîm es-Sânî* romanı, daha sonra Hindâvî Yayınları tarafından yeniden basılmıştır. Bu roman, Mâzinî'nin ilk romanı olan İbrahim el-Kâtib'in devamı niteliğindedir. Mâzinî, bu hususta İbrâhîm es-Sânî'nin girişinde şöyle demektedir: “İbrahim es-Sânî, İbrâhîm el-Kâtîp'tir veya iki görüşten daha doğru olanına göre sanki odur. Ancak daha sonra çok değişti. Eğer iki İbrahim karşılaşılabileydi, tanışmak için birisine ihtiyaç duyacaklardı.”¹⁵⁰

Romanı, Mâzinî'nin gerçek hayatı ile edebi ve entelektüel yönü üzere hayatının iki yönünü bizlere sunmaktadır. Romanda iki kişi arasında meydana gelebilecek aşkı, evlilik öncesi ve sonrasındaki durumunu karşılaştırmaktadır. Romanda ayrıca yaşlılık ve yaşlılık korkusundan kaynaklanan duygulardan bahsedilmektedir. Roman genel olarak zıt duygular ve kavramlar üzerine inşa edilmiştir.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Romanda İbrahim'in beklentilerinin aksine köylü bir kızla evlenmesi, başka kadınlara, özellikle de genç kızlara meyletmesi, daha sonra onlardan uzaklaşması ve son olarak karısına geri dönmesi işlenmiştir.

1943 yılında yayınlanan '*Avdün 'alâ bed'*' romanında baş karakter, uyandığında kendini genç bir çocuk olarak bulmuştur. Kafasındaki beyaz saçlar kaybolmuş, sağlığına kavuşmuş, güçlü, kudretli bir adam olmuştur. Değişen şeylerin arasında eskisinden daha

¹⁵⁰ İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, (Kahire: Dâru's-Şurûk, 2009) 3.

yumuşak olan sesi ve gençliğine kavuşan cildi de vardır. Kahramanın bir oğlu vardır ancak uykusundan uyandığında oğlunun, kendisinden büyük olduğunu fark eder. Baba oğulun rolleri değişmiştir. O oğul, oğlu da baba olmuştur. Bununla beraber değişmeyen tek şey hafızasından hiçbir şeyin silinmemiş olmasıdır. Dolayısıyla geçmişe ait bütün hatıraları hafızasında bulunmaktadır. Bu şekilde bütün anılarıyla, değişim ve çatışmalarla dolu bu yeni durum arasında içsel bir çatışma yaşamaktadır.

Ehâdisü'l-Mâzinî, Mâzinî'nin radyodan yaptığı eğlenceli ve heyecan verici konuşmalardan oluşmaktadır. Kitaptaki yazılar, radyo dinleyicilerine hitap edecek şekilde hazırlanmıştır. Dolayısıyla bu yazılar, hafif ve çekici konular üzerinedir. Mâzinî, bu kitapta, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hicreti ve Hz. Hüseyin'in şehadeti gibi tarihî olayların yanı sıra bir edebiyat ve tenkitle ilgili birçok konuyu ele almıştır. Yazılar, Mâzinî'ye özgü alay, mizah ve ironi ruhuyla sunulmuştur.

“Çerçöpün hasadı” anlamına gelen *Hasâdü'l-Heşîm* ise William Shakespeare'in tercüme edilen eserleri hakkında görüşleri, el-Mütenebbî, İbn Rûmî, Abbas Mahmud Akkâd, Max Nordau, Pyotr Kropotkin gibi bazı yazarlar, edebiyat sanat ilişkisi, dilde hakikat ve mecaz gibi konular yer almaktadır.

Selâsetü Ricâlin ve'mrae' adlı eserinde Mâzinî, bu eserinde tanıştığı üç erkek arasında seçim yapmak zorunda bir kızın etrafında gelişen olayları ele almaktadır. İlk erkeğin adı Halim'dir. Nesim adlı ikinci kişi, ikisini de hayrete düşüren bir sevgi onu sever. Bu da onu, onunla ilişkisi hakkında bir karar vermeye iter. Üçüncü kişi ise hep hayalini kurduğu Hamdi isimli adamdır.

1929'de Kahire'de ilk defa basılan eser, 1960 yılında Dâru'l-Kavmiyye ve 2012 yılında Hindavî Yayınları tarafından yeniden yayımlanmıştır. On dokuz kısa hikâyeden oluşmaktadır.

Mâzinî'nin sayılan eserlerinin dışında *Mine'n-nâfize*, *Garîzetü'l-mer'e*, *Fi't-tarîk*, *Kıssatü hayatın*, *Huyûtü'l-'ankebût*, *Sebilü'l-hayat*, *Rihletün ile'l-Hicâz*, *eş-Şi'r*, *Şi'ru Hâfiz*, *ed-Divân fi'l-edebi ve'n-nakd* gibi eserleri vardır. Ayrıca bir divanı vardır.

2.3. Sözlü İroniler

Sözlü ironi, bir kelimenin gerçek anlamı yerine farklı bir anlamı, genellikle de tam tersini kastederek yapılan ironi türüdür. Konuşmacı alay, eğitme, tahkir, mizah, eğlenme gibi

çeşitli amaçlar için söylediği sözün genellikle tersini kasteder. Bu tür ironide konuşmacı, ironi yaptığıının farkındadır. Ancak muhatap bunun farkında olmayabilir.

İbrahim Abdulkâdir el-Mâzinî gerek yaşadığı zor hayattan gerekse de hayatta gördüğü zıtlıklardan dolayı hayata mizah ve ironi ile bakar. Mâzinî'nin sıklıkla mizaha başvurmasının sebebi, sıkıntılar altında zorlanan insanlara bir rahatlama yolu sağlamaktır. O şöyle demektedir: “Ben insanlara çok üzülüyorum. Şaka ve mizaha meyletmemin sebebinin bu olduğunu düşünüyorum. Çünkü ben bununla teselli buluyorum ve insanları mutlu etmek istiyorum. Çünkü her insanda yeteri kadar dert var. Onlara parlak ve neşeli tarafı gösterebilecekken neden onları üzelim?”¹⁵¹ Ona göre mizah hayatın zor şartları ve ağır yüklerini kaldırmada en iyi yardımcısıdır. Mizah boş bir teselli değil, nefis terbiyesidir.¹⁵² Ona göre ancak bu şekilde hayat çekilebilir hale gelir. Bu nedenle yazılarında mizah ve ironiye sıkça başvurur.

Bu bölümde Mâzinî'nin eserlerindeki sözlü ironileri eserlerine göre tespit edip sunmaya çalışacağız.

İbrâhîm el-Kâtib

İbrâhîm el-Kâtib romanının birinci bölümünde romanın kahramanı şehirli adam ile bir köylünün akşam üzeri eşeklerle yaptıkları seyahat anlatılmaktadır. Şehirli adam bindiği eşiği kontrol etmekte zorlanmaktadır. Çünkü eşek sürekli koşmaya ve hızlanmaya meyillidir. Diğer eşek ise sakın adımlarla yürümektedir. Romanın kahramanı sıkıntılarıyla meşgul olduğu için, yolda çoğunlukla sessiz ilerlemektedirler. Ancak sonunda köylü ile İbrahim arasında şöyle bir konuşma geçer.

- Adını bilmiyorum, söyler misin?
- Adım mı? Ahmed el-Meyyit.
- Meyyit? Neden sana ölü diyorlar?

Ahmed, başı aşağıda, eşiğinin kulaklarına bakarak, “Çünkü öldüm.” der.

İbrahim, alaycı bir gülümsemeyle, “سبحان من يحيى العظام وهى رميم! ولكنى أحسب، “يوم النشور لا يزال بعيداً، فكيف عدت إلى الحياة قبل الأوان؟” (Çürümüş kemikleri diriltene ne yücedir! Ama ben kıyamet gününün hâlâ uzak olduğunu düşünüyorum.

¹⁵¹ Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 12.

¹⁵² Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 12.

Peki nasıl oldu da zamanından önce dirildin?) diye sorar. Ahmed, aniden başını kaldırır, genç adama öfkeyle bakar ve "Sana öldüğümü söyledim, o kadar." der.

İbrahim, yüzünde gülümseme ile alaya devam ederek "Peki, eşeğinin üzerinde kim var, arkadaşım?" diye sorunca köylü ciddi bir şekilde Ahmed el-Meyyit olduğunu söyler. İbrahim ironiyi devam ettirerek nasıl tekrar hayata döndüğünü anlatmasını ister. Köylü ise öldüğünü ve meselenin bundan ibaret olduğunu söyler.¹⁵³ Bu diyalogda İbrahim, adını sorduğu köylüden beklemediği bir cevap alır. Aldığı cevap gerçeğe uyuşmamaktadır. O da sözlü ironi yaparak köylünün söyledikleri gerçekmiş gibi ciddi sorular sormaya başlar. Soruları görünüşte ciddi olmasına rağmen aslında ciddi değildir ve alay etmektedir. İbrahim, tecâhül-i ârif sanatını kullanarak Ahmet el-Meyyit'in, isminin ve durumun garipliğini fark etmesini sağlamaktır. Bu nedenle aynı minvalde sorular sorar.

Bu diyalogdan sonra köylü, İbrahim'in bir tarafa baktığını görünce gidecekleri evi tanıdığını düşünmektedir. Ancak İbrahim "Fil derisinden daha kesif olan bu karanlıkta nasıl göreyim?" diye cevap verir. Bunun üzerine köylü kıkırdarak "Şehirliler karanlıkta görmeye alışkın değil." der. İbrahim "Hayır, Allah bize sizin gibi kedi gözleri vermemiş." diyerek gizli bir istihzâ ile köylülerin gece görmelerini kedi gözüne benzetmektedir.¹⁵⁴

Şuşu'nun ablası Neciye cinlerden ve ruhlardan sanki gerçekmiş ve günlük yaşamın bir parçasıymış gibi bahsetmektedir. Onu dinleyenler ise buna inanmamakta ve umursamamaktadır. Neciye hastaneye yatıp ameliyat olan İbrahim'e hastanelerde cinlerin olduğunu söyler. İbrahim de esprili bir şekilde cinleri görmek istediğini ve bunun için mezarlığa gittiğini söyler. Aslında buna inanmamaktadır. Bilakis karşısındaki kişinin inançlarıyla alay etmektedir.¹⁵⁵

İbrahim, yaşadığı olaylardan sıkıldığı için köyden ayrılıp İskenderiye'ye dönmeyi düşünür. Köyden ve köylülerin davranışlarından sıkılmıştır. Hatta istasyondan buraya kadar kendisine eşlik eden köylüden başka gerçek köylü görmediğini söyler. Bunu söylerken sözlü ironi yaparak "O ذاك الميت الحي الذي لم يكفه إسماعيل واحد ولم يرض بأقل من ثلاثة" (O

¹⁵³ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 8.

¹⁵⁴ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 9.

¹⁵⁵ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 17.

ölü ve diri köylü. Bir İsmail'in yetmediği, üç İsmail'den aşağısına razı olmayan adam!) der.¹⁵⁶

İbrahim derin düşüncelere dalmış iken Şuşu yanına girer. İbrahim bu ani girişten dolayı irkilir. Yazar bu durumu tasvir ederken Bakara sûresinin 258. Âyetinde geçen “فَبُهِتَ الَّذِي” (İnkâr eden şaşırıp kaldı) ifadesini kullanmaktadır. Yazar, Müslüman olan İbrahim için inkâr ifadesini kullanmakla birlikte ikinci anlamı olan gerçeği görmeyen ve örten anlamını kastederek tevriye yapmıştır.¹⁵⁷

İbrahim, bir gün bir köşede sarhoş bir şekilde yatan Ahmed el-Meyyit'i görür. Manzara köyde çok görülen bir manzara gibidir: Köşede “ölü” gibi yatan Ahmed el-Meyyit'in başının yanına mezar taşına benzer bir taş konulmuştur. Bu taşı oraya koyan kişi, mezarların üzerine konulan taş benzer bir taş koyarak "ölü" olarak bilinen Ahmet ile alay etmektedir.¹⁵⁸

“Bulutlar yağmurla dolduğunda onu yeryüzüne boşaltır.” başlığıyla başlayan romanın ikinci bölümünün birinci alt başlığında evin sahibi ve Neciye'nin kocası Şeyh Ali İskenderiye'den dönmüştür. Bir gün “ölü” Ahmet'i kovalarken ayağı kayar ve yere düşer. Onu ancak dört güçlü adamı taşıyabilmektedir. Bu sırada Şeyh Ali, onlara emirler yağdırmaktadır. Sanki kendisi de kendisini taşıyanlar arasındadır. Bir taraftan ölüm tehditleri savurur. Örneğin Ahmet el-Meyyit'e gidip bir daha ölmesini ve sabah gelmesini emreder.¹⁵⁹

İkinci bölümün dördüncü alt başlığında gece vakti bir sesle uyanan İbrahim'in başından geçenler anlatılmaktadır. İbrahim, gece vakti bir ses duyar. Sesin geldiği tarafa bakınca bir hizmetçinin el arabasıyla bir şeyler getirdiğini zanneder ve onu beklemeye başlar. Ancak gelen kişi bir hırsızdır ve İbrahim'in başına silah dayayarak evin içindeki bazı eşyaları toplamasına yardım etmesini ister. Hırsız, normal bir şey için arkadaşından yardım ister gibi rica etmektedir. İbrahim olayın şokunu atlatınca da arkadaşından ister gibi hırsızdan sigara ister. Hırsız ile İbrahim arasında ilginç diyaloglar geçer. Hırsızın söyledikleri tam olarak anlaşılamamaktadır. Çünkü birbirinden farklı ve alakasız

¹⁵⁶ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 32.

¹⁵⁷ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 33.

¹⁵⁸ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 77.

¹⁵⁹ İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, (Kahire: el-Hey'etü'l-Âmme li-Kusûri's-Sekâfe, 2000), 101-103.

kelimeleri sıralamaktadır. Örneğin hırsız “سوف، فيه كثير راح في داهية سان لازم كان مس يسبع” der. İbrahim ironi ile bunu belagat olarak niteler. Hırsız çaldığı şeyleri düzenli bir şekilde çantasına yerleştiren hırsız görüncə şaşırır ve “كنت أظن لبلاهي أن اللص يلقي كل ما يجمع في غرارة، ثم يذهب من حيث جاء، ويفعل الباقي في مخبئه، ولكنك علمتني شيئاً، وإني لأعجب الآن كيف فاتك أن تجي الأدوات اللازمة لصهر المعادن أيضاً (Aptallığım nedeniyle hırsızın topladığı her şeyi bir torbaya koyup geldiği gibi geri döndüğünü, geri kalan işi saklandığı yerde hallettiğini sanırdım. Ama sen bana bir şey öğrettin. Şimdi metalleri eritmek için gerekli araçları da getirmenin nasıl aklına gelmediğine hayret ediyorum.)” der. Hırsız madenleri eritmenin işini yapmadığını söyler. İbrahim de onun sadece “çalma uzmanı” olduğunu söyler. Aslında İbrahim burada gerçekte söylediklerini kastetmemekte ve ironi yapmaktadır. Son olarak hırsız, İbrahim’den el arabasını getirmesini rica eder. İbrahim de arkadaşına araba çağırır gibi hareket eder ve ona arabayı getirir. Hırsız arkadaşıyla vedalaşır gibi “Gecen mübarek olsun” diyerek evden çıkar. Bu sahnede davranışlar, söylemler ve gerçekte olanlar arasında bir karşıtlık ortaya konularak ironi yapılmıştır.¹⁶⁰

Beşinci alt başlıkta İbrahim, “nefsi” (kendi kendine) ile konuşmaktadır. Diyalog Şuşu ile ilgili soru cevap şeklindedir. Nefsi ona gerçek bir insanmış gibi soru sormakta, o da bunu garipsemeden cevap vermektedir. Nefsi “kaç saat aklınla yaşadın?” diye bir soru sorar. İbrahim karşısında gerçek bir insan varmış gibi soruya şaşırır. Nefsi ayrıca İbrahim’in sanatçı olmasıyla alay ederek böyle duyguların ancak onlardan çıkabileceğini söyler. İbrahim ile “nefsi” arasındaki diyalog, sözlü ve durum ironisine örnek teşkil etmektedir.¹⁶¹

Altıncı alt başlıkta İbrahim, Şuşu’ya bakmak için odasına girer. Şuşu’nun odası bir tarafta Bernard Shaw ve Freud gibi yazarların kitapları, diğer tarafta da makyaj malzemelerinin olduğu bir kontrast oluşturmaktadır. Şuşu, İbrahim’e irade terbiyesiyle ilgili bir kitap okuduğunu söyler. İbrahim ise “هل قررت أن تشتغلي بالتتويم المغناطيسي؟” “Hipnozla mı meşgul olmak istiyorsun?” diye ironik bir soru sorar. Kitabın hipnozla ilgisi yoktur. Ancak İbrahim bunu bilmezden gelerek ve konuyu odadaki zıtlığa çekerek onunla alay eder.¹⁶²

Dokuzuncu alt başlıkta Şuşu, Luksor’a giden İbrahim’den haber alamadığı için çok üzülür ve kederlenir. Hatta İbrahim’e gitmeden önce sert davrandığı için kendisini suçlar ve bu

¹⁶⁰ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 126-129.

¹⁶¹ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 131-135.

¹⁶² Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 136-137.

nedenle hasta olur. Odasına giren kardeşi Semiha ise sözlü ironi yaparak “ما شاء الله ما شاء” (Maşallah, maşallah! Tabi ki hanımefendi. Mazursunuz tabi. Allah yardımcınız olsun.) der. Semiha Doktor Mahmud’un geldiğini haber vermek için gelmiştir. Şuşu da kardeşinin ironik cümlelerine karşılık vererek “Demek Doktor Mahmud geldi. Ne büyük bir fırsat! Tabi senin için.” der.¹⁶³ Burada Şuşu da kardeşinin ironisine ironi ile karşılık verir.

Onuncu alt başlıkta Doktor Mahmud, aldığı hediye Şuşu’ya vermek için Şeyh Ali’nin evine gelmiştir. Ancak ironik bir şekilde umduğu karşılamayı bulamaz. Şuşu odasından çıkmamıştır. Semiha da Şuşu ile ilgili bilmediği bazı şeyleri anlatır. Doktor bundan dolayı heykel gibi donakalmıştır. Bu sırada eve gelen Şeyh Ali, Doktorun bu halini görünce “ليس هنا مكان التماثيل، الغرفة أضيق من أن تتسع لتمثال كبير (Bu oda, böyle büyük bir heykel için uygun değil. Gel bahçeye çıkalım.)” diyerek sözlü ironi yapar. Bu cümlede istiâre sanatı vardır. Şeyh Ali, hayretten donakalmış olan Doktora heykel imasında bulunur. Daha sonra Doktorun cebine elini atarak cebinde elma veya kok kömürünün ne aradığını sorar. Şeyh Ali, Doktorun cebinde bunların olmadığını bilmektedir. Ancak bilmezlikten gelerek Doktoru neşelendirmeye çalışır.¹⁶⁴ Doktor üzerindeki baskıdan kurtulmak için küpeleri Şeyh Ali’ye gösterir. Şeyh Ali “تكاثر الأطباء على خراش، بل على العكس تكاثر على الطيبة الخراشون” (Ceylanlar, yırtıcıların etrafında toplandı. Hayır, bilakis yırtıcılar, ceylanların etrafında toplandı.) diyerek Doktoru ceylana, diğerlerini de yırtıcı hayvanlara benzetir. Bu cümlede istiâre sanatı kullanılmıştır. Öte yandan bu hal ironiktir. Çünkü Doktor, Şuşu ile evlenmek için harekete geçendir. Ancak av konumuna düşmüştür. Ayrıca bunun farkında değildir.¹⁶⁵

Romanın üçüncü bölümünün dördüncü alt başlığında İbrahim, daha önce dışarda gördüğü Leyla ile tanışmak isteyen bazı Mısırlıları görür. Bunlar çeşitli oyunlarla ve tesadüf gibi görünen planlarla Leyla’ya yaklaşmak istemektedirler. Ancak Leyla bunlara yüz vermez ve onları görmezden gelir. İbrahim ise bunları ve yaptıklarını uzaktan takip eder. İbrahim, yaptıkları uzaktan komik görünen bu kişilere birer sayı verir. Bunlar toplamda on dört kişidirler. İbrahim, bu sayıyı onlarla alay etmek için kullanır. Leyla’ya bunu haber vermek istediğinde “إني أريد أن أختار أحد الشرين. ... معذرة لقد كنت أريد أن أقول إن عليك أن تختاري أحد الشرين”

¹⁶³ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 155-157.

¹⁶⁴ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 158-161.

¹⁶⁵ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 162.

(İki kötünden birisini seçmek istiyorum. Özür dilerim. Senin iki kötünden birini seçmen gerekiyor, demek istemiştım.” sözlü ironi yapar.¹⁶⁶ Burada iki kötü, Leyla ile tanışmak isteyen on dokuz kişiye bu konuda yardım etmek ve her gün bir saat Leyla ile yürümektir. İbrahim, Leyla ile gezmeyi kötü olarak nitelese de ironi yaparak tersini kastetmektedir.

Dokuzuncu alt başlığında Doktor Mahmud, Şeyh Ali’ye biraz önce elini öpmeye çalıştığı kadının hemşire olmadığını ve tam olarak kim olduğunu bilmediğini ancak bunu çözeceğini söyler. Şeyh Ali ise ironik bir tavırla “أنن الذي ستحلّه؟ هیه؟ أهنتك مقدما” (Sen çözeceksin ha? Şimdiden tebrik ederim.) der. Burada Şeyh Ali, ironi yaparak söylediği şeyin tersini kastetmektedir.¹⁶⁷ Bu cümlede medhe benzeyen zem vardır. Zira Şeyh Ali’nin Mahmud’un böyle bir şey yapamayacağını ima etmektedir.

On ikinci alt başlıkta Leyla, Şeyh Ali’den gelen mektupları teslim alınca birkaç defa bayılır. Şeyh Ali’nin mektupları sözlü ironi doludur. Mektup şöyledir:

متى أراك؟ لا للشوق إليك فلا تغتري! أما إبراهيم فلا أدري لماذا جهد أن يشفى؟ أو بعبارة أخرى لماذا تكلف أن يمرض مادام أنه لم يكن ينوي أن يموت؟ سليه لماذا يعيش؟ وأجيبني أو لا تجيبني، فإنك مثل أو شر منه.

"Seni ne zaman göreceğim? Özlemde değil, sakın gururlanma! Ama İbrahim neden iyileşmeye çalıştı, bilmiyorum. Ya da başka bir deyişle, mademki ölmeyi düşünmüyordu, neden hastalanma zahmetine katlandı? Ona sor, neden yaşıyor? Cevap ver ya da verme, sen de onun gibi, hatta ondan daha kötüsün.”¹⁶⁸

“Seni ne zaman göreceğim? Özlemde değil, sakın gururlanma!” cümlesinde Şeyh Ali, karşı tarafa onu görmek istediğini söyleyip hemen ardından bunun özlemde kaynaklanmadığını belirterek ironi yapmaktadır. Aslında Leyla’yı görmek istemektedir ama ironiyle bunun tam tersini kastetmektedir. “Mademki ölmeyi düşünmüyordu, neden hastalanma zahmetine katlandı?” sorusuyla da İbrahim’in iyileşme çabasıyla alay etmektedir. Şeyh Ali, sanki bir insanın hasta olduktan sonra iyileşmesinin mantıksız olduğunu öne sürmektedir. Halbuki hasta olan birinin iyileşmeye çalışması doğaldır. Bu nedenle bu ifadesi tamamen ironi içermektedir. Çünkü aslında hastalığın normal bir süreç

¹⁶⁶ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 187.

¹⁶⁷ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 241.

¹⁶⁸ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 257-258.

olduğunu bilmekte fakat tecâhül-i ârif yaparak İbrahim'in yaşama isteğini sorgulamaktadır. "Neden yaşıyor?" sorusunda da İbrahim'in hayatının anlamı sorgulanmaktadır. Ancak bu soru doğrudan bir cevap aramaktan ziyade, İbrahim'in yaşama amacının olmadığını ima eden bir kinaye içermektedir.

İbrâhîm es-Sânî

İbrâhîm es-Sânî romanı, İbrahim el-Kâtib'in devamı niteliğindedir. Mâzinî bu romanında da ironi yapan karakterler oluşturmuştur. Örneğin romanın karakterleri arasında yer alan Sadık, geleneksel değerleri küçümseyen ve onlarla alay eden bir kişidir. Sadık, hayata ironi ile bakar.¹⁶⁹ Dayısının kızı olan Mimi insanı bir hayvan gibi tasvir etmesinden yola çıkarak kendisine yakınlaşmak isteyen Sadık'a bir şans vermeye karar verir. Ancak Sadık "Bana bu arkadaşlık için kapora vermeyecek misin?" diyerek onun bu adımına istihzâ ile yaklaşır. Mimi Sadık'ı alnından öptüğünde Sadık "Bu kardeşçesine öpücük için kime teşekkür edeceğimi bilemiyorum." der. Aslında bu işin arkasında İbrahim'in olduğunu bilmektedir. Ancak ironi yaparak bilmezlikten gelmektedir.¹⁷⁰

İbrahim bir düğün için gittiği köyde iken karakterlerden biri olan Hamid'in, halasının kızı olan Tahiyye'ye "إنك خليفة أن تحبى إبراهيم فإنه من هؤلاء الخياليين الذين تعجبين بهم. يحلم بدنيا سعيدة حافلة" (Sen aslında İbrahim'i sevmeye uygunsun. Çünkü o, senin beğendiğin hayalcilerden. Dünyayı iyilikle dolu bir yer olarak hayal ediyor. Hem kendisi hem de çevresindeki herkes için.) dediğini duyar. Hamid'in bu sözlerinde ironi vardır. Medhe benzeyen zem ile aslında İbrahim'i ve Tahiyye'yi yermekte ve saflıkla suçlamaktadır.¹⁷¹

İbrahim de köylülerden birisi ile köy hakkında konuşurken şöyle der:

"أنا قطعة من الجنة وإن كانت كلها بطيخًا، وليس فيها سوى حوض واحد صغير من الورد خلف الكشك. ولكن
أليس البطيخ نصف فاكهة أمة محمد؟ وما أراها ينقصها إلا الحور العين، فأرسلهن إليها، وأطلقهن فيها واعمرها
بهن، وسأسبقهن لأعد لهن متكآت أو حصيرًا مما في المخزن. وما أظن أن الحصر مما يفرش في الجنة لأهلها السعداء،
ولكنني أظن أن الحصر في الجنة، يكون أوفر من السجاد العجمي، والعبرة بشعورك بأنك في الجنة."

¹⁶⁹ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 17.

¹⁷⁰ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 19.

¹⁷¹ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 29.

“Burası cennetten bir parça. Gerçi her yeri karpuz ve evin arkasında sadece küçük bir havuz var ama olsun. Zaten karpuz Muhammed ümmetinin meyvesinin yarısı değil mi? Güzel huriler dışında da eksik bir şeyin olduğunu düşünmüyorum. Hurileri, şenlendirmeleri için oraya gönderirim ve içini onlarla doldururum. Onlardan önce gidip depoda onlar için yastık ve hasır yaparım. Bence cennette mutlu insanlar için halılar serilmiştir. Ama cennetteki hasırlar, İran halılarından daha değerlidir. Önemli olan, sizin cennette olduğunuzu hissetmeniz.”¹⁷²

İbrahim’in köyü bir cennet olarak tanımlaması ilk başta bir övgü olarak anlaşılmaktadır. Ancak sadece karpuzun ve küçük bir havuzun olduğunu söylemesi ve hasırdan bahsetmesi, onun ironi yaptığını göstermektedir. Bu ifadelerinde medhe benzeyen zem sanatı vardır.

İbrahim ve Tahiyye evlenirler ve İbrahim’in annesiyle birlikte yaşamaya başlarlar. Uzun bir süre çocukları olmaz. İbrahim’in annesi de hastalanıp vefat eder. Vefatından sonra İbrahim Tahiyye’ye “هل تعرفين يا تحبة أن أمي فترت إرادة الحياة في نفسها وضعف تعلقها بها لما اطمأنت” Biliyor musun? Annem, senin bana aynı zamanda hem anne hem eş hem de arkadaş olduğunu gördüğünde ruhundaki yaşama iradesi ve hayata bağlılığı zayıfladı.” der. Tahiyye bunun bir övgü mü yoksa yergi mi olduğunu anlayamaz.¹⁷³ Bu cümlede tevcîh sanatı vardır. Cümleden annenin ölümüne sebep olmak gibi olumsuz bir mananın yanı sıra gözü arkada kalmaması gibi olumlu bir mana anlaşılabilmektedir.

Romanın üçüncü bölümünde İbrahim derin düşüncelere dalmıştır. Bu sırada odanın penceresinden karşı evin merdiven korkuluğuna dayanmış genç bir kadın görür. İbrahim’in dikkati aniden genç kıza kayar ve gözlem yapmaya başlar. İbrahim uzun süren iç konuşmalardan sonra “İlk görüşte aşk, bu olsa gerek” der. Ancak hemen sonrasında güler. Bu da cümlesinin ironik olduğunu gösterir.¹⁷⁴

Genç kızı gözlemlemeye devam eden İbrahim, yazı yazdığı kalemi bırakır ve uzanır. Kendi kendine alaycı bir şekilde gülerken şöyle der:

هل أصنع كما يصنعون في الروايات الكثيرة التي قرأتها؟ وعلى ذكر ذلك ماذا ترى أبطال هذه الروايات يصنعون في حالات كهذه؟ لقد نسيت والله. فكأنى ما قرأتها، ولا وقعت عيني عليها. وهني

¹⁷² Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 31.

¹⁷³ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 40.

¹⁷⁴ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 49.

كنت ذاكرًا فهل يصح من دنيا الحقيقة ما يصف الخيال. إن الروايات ليست، ولا يمكن أن تكون خيالاً
بحثًا، أو شيئًا يخلقه الإنسان من لا شيء ولا يحور فيه إلى أصل من حقائق الحياة.

“Acaba okuduğum birçok romanda karakterlerin yaptıkları gibi mi yapmalıyım? Bu arada, bu romanların kahramanlarının böyle durumlarda ne yaptıklarını hatırlıyor musun? Vallahi unuttum. Sanki onları hiç okumamışım ve gözüm onları hiç görmemiş gibi. Diyelim ki o zamanlar hafızam yerindeydi, ama hayal dünyasının tarif ettiği şeyleri gerçek dünyada kime uygulayabilirdim ki? Romanlar tamamen saf bir hayal ürünü ya da insanın yoktan yaratıp gerçek hayattaki bazı şeylere dayandırmadığı bir şey olamaz.”¹⁷⁵

Onun bu sözleri, kendisine yönelik ironi içermektedir. “Vallahi unuttum. Sanki onları hiç okumamışım ve gözüm hiç görmemiş gibi.” cümlesiyle okuduğu romanları unuttuğunu söylerken aslında ironi yapmaktadır. Çünkü bir yandan bu romanları okumuş olduğunu belirtmekte ama diğer yandan onları hiç okumamış gibi hissettiğini söylemektedir. Bu, bir şeyin varlığı ve yokluğu arasında bir zıtlık oluşturmaktadır.

İbrahim’in düşüncelere dalmışken birden kahkaha atarak ve alaycı bir şekilde “Onun sonsuza kadar orada durmasını, tüm hayatını bir heykel gibi merdivenlerin başında geçirmesini mi bekliyordum?” diyerek ironi yapar. Bu şekilde beklentileri ile gerçek arasındaki uçurumun altını çizerek, kadının kendisini beklemesini beklemekle aptallık ettiğini söyler ve bununla alay eder.¹⁷⁶

İbrahim, karısı Tahiyye ile bir ikinci vakti dışarı çıktığında gözlemlediği komşuyu görür. Tahiyye, kızın adının Ayide olduğunu söyler ve beraber sinemaya gitmeyi teklif ederken “لا تخجلي. فإن بعلى هذا رجل طيب، وثقى أنه أليف لا يعرض” (Utanma. Benim kocam iyi ve nazik bir adamdır, ısırmayacağından eminim.) diyerek ironi yapar.¹⁷⁷

İbrahim’in Tahiyye ve Ayide ile yaptığı yaşlı erkeklerin genç kadınlar için genç erkeklere göre daha tehlikeli olup olmadığı tartışması ironi ile doludur.¹⁷⁸ İbrahim, yaşlı erkeklerin

¹⁷⁵ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 50.

¹⁷⁶ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 51.

¹⁷⁷ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 53.

¹⁷⁸ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 56.

daha akıllı ve daha kontrollü olduğunu söyler. Ancak roman boyunca kendi davranışı bununla çelişir.

İbrahim ve Ayide arasındaki yakınlaşmadan sonra Ayide onu sevdiğini söyler. Ancak İbrahim'in bunu gerçek olmadığını belirterek aralarındaki yaş farkına dikkat çeker. Burada Ayide gülerek ve alaycı bir tavırla “كل شيء بالمنطق. كل شيء لابد أن يوزن” (Her şey mantıklı olmalı. Her şey tartılmalı ve ölçülmeli." der. Sözleri ironiktir ve aşkın tartılacak ve ölçülecek bir şey olmadığını kastetmektedir. Öte yandan İbrahim'e “الآن اقتنعت أنك لا تستطيع أن تحب امرأة. إنك آلة مفكرة لا إنسان من دم ولحم” (Artık bir kadını sevmeyeceğinize ikna oldum. Siz düşünen bir makinesiniz, kandan ve etten oluşan bir insan değil.) diyerek ironi yapar.¹⁷⁹

Hastalığı nedeniyle vefat eden Ayide'den sonra İbrahim ve Tahiyye'nin hayatı eski gibi olmaz. Ancak İbrahim, bunun için çabalar. Bir gece uyumadan önce çay içerlerken Tahiyye, İbrahim ile Ayide arasında bazı şeylerin yaşanmış olduğu hissine kapıldığını söyler. İbrahim, bir şey olmadığını söylediğinde Tahiyye “Ama olabiliirdi.” der. Ayrıca şakayla karışık “إنني أعتقد أنك من الرجال الذين يمكن أن يحبوا أية امرأة بشرط أن يكون لها من المفاتن الكافية” (Senin, güzelliği olan her kadını sevebilecek erkeklerden olduğunu düşünüyorum.” diye ekler. Tahiyye'nin bakışı, tebessümü ve ses tonundan şaka yaptığı anlaşılmaktadır.¹⁸⁰

Yazar dördüncü ve son bölümde yeniden Mimi'den bahsetmeye başlar. Sadık, Mimi'yi elde etmek için çaba sarf eder. Sadık, bir bayram günü beraber İskenderiye'ye gitmeyi teklif eder. Ancak Mimi tereddüt eder. Bunun üzerine Sadık, “Yoksa benden korkuyor musun?” diye sorar. Mimi'nin verdiği cevap ironi ile doludur. Kendinden emin bir şekilde ondan korktuğunu inkâr eder. Ancak eylemleri ve tereddüdü aksini göstermektedir.¹⁸¹

İbrahim, Mimi'yi Sadık'la bir araya gelmeye ikna etmeye çalışır. Nasihatlerle dolu uzun bir konuşmadan sonra Mimi şöyle der: “لقد كانت المحاضرة يا سيدي الأستاذ مدهشة، وأظن أننا نستحق” (Kıymetli hocam, ders muhteşemdi. Sanırım şimdi biraz dinlenmeyi hak ettik. Zili çalmama izin verir misiniz?) Bu sözleri ironiktir. Çünkü İbrahim'in söylediklerinin, normal bir tavsiye olarak söylenmiş gibi görünmesine rağmen uzun ve sıkıcı olduğunu veya onları hoş karşılamadığını ima etmektedir.¹⁸²

¹⁷⁹ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 59-60.

¹⁸⁰ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 73.

¹⁸¹ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 83.

¹⁸² Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 101.

İbrahim ile Mimi, bir kahvehanede oturlarken Sadık, yanında genç bir kız ile yanlarına gelir. Beraber biraz vakit geçirdikten sonra arabayla gezmeyi teklif eder. İbrahim, aşırı bir beğeni ile arabaya bakar ve kendisinin de böyle bir arabası olmasını temenni eder. Aslında İbrahim arabalardan çok fazla hoşlanmamaktadır. Bu sözünü tam tersini kastetmek için söylemektedir.¹⁸³

‘Avdün ‘alâ bed’

Mâzinî’nin eserlerinde sözlü ironiler ara cümlelerde, gelip geçici tasvirlerde, satır aralarına gizlenmiş olarak veya genel olarak mazmunda bulunmaktadır. Örneğin ‘Avdün ‘alâ bed’ romanında anlatıcı Şeyha Sabah ile karşılaşmasını şöyle anlatır:

"فقد كانت الشبيخة صباح، على الرغم من «التمشيخ» غيداء، حسناء، مبتلة، ورطبة حلوة، يجرى ماء الشباب في محيّاها من نضرة النعمة، ولو طبع وجهها على «جُنَيْه» لزانته وأغلته، وكان شعرها، الفاحم السبط، والورد الذي تترضح به وجنتاها من آيات صنع الله، تبارك وتعالى من خلاق عظيم، أما عينها النجلاء الرقيقة الجفن «الجَنِيَّة» الانسان فأنقذ من أشعة «إكس» إلى حنايا الصدور وطوايا القلوب."

“Şeyha Sabah vakarlıymış gibi davranmasına rağmen zarif, güzel, tatlı ve taze bir hanımdı. Yüzünde gençlik suları akmaktaydı. Eğer yüzü bir cüneyhin üzerine basılsaydı onu değerli hale getirir ve pahalılaştırırdı. Salınmış siyah saçları ile gül gibi al yanakları Allah Tebârike ve Teâlâ’nın sanatının delillerindendi. Ne yüce yaratıcıdır O! İnsanlardan bir cin gibi küçük kapakları olan iri gözleri ise kalplere ve göğüslere x ışını gönderiyordu.”¹⁸⁴

Burada Şeyha Sabah, genç bir kadın iken vakarlı durmaya çalışmaktadır. Mâzinî de bu çelişkiye dikkat çekerek abartılı bir şekilde onu över. Aslında abartılı ifadelerle onu yermektedir. Ayrıca görünüşü ile hareketleri arasındaki zıtlığı vurgulamaktadır.

Şeyha Sabah’ın bir kraliçe gibi salınarak yürümesi ve bir şeyh gibi davranması arasında da çelişki vardır. Mâzinî bu çelişkiyi “Bu ağız sevmek için değil, hararetli öpücükler kondurmak için yaratılmıştı.” dedikten sonra “Estağfirullah!” diyerek ortaya koyar. Çünkü şeyhe bu şekilde bakmak ve davranmak yanlıştır. Ancak durumdaki çelişki buna sebep olmaktadır.

¹⁸³ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 123.

¹⁸⁴ Mâzinî, ‘Avdün ‘alâ bed’, 7.

Mâzinî'nin ellerine hafifçe dokunup bırakan Şeyha Sabah, “İstemediğin bir şey sana verilecek. Satın alınmayan ve satılamayan bir şey alacaksın. Aynı gün o şey senden alınacak.” diyerek gizemli bir şekilde konuşur. Mâzinî ise bu sözleri ciddiye alır gibi davranarak gözlerini semaya (tavana) dikerek karısıyla gizli gizli güler. Bu durumu farkedenden Şeyha Sabah “Sadece kulaklarına konuştuğumu varsayıyorum. Çünkü kalbinin uzak olduğunu hissediyorum.” der. Mâzinî ise alay ederek “ما زال في موضعه، تحت الضلع العاشر،” (Kalbim hâlâ yerinde onuncu kaburgamın altında. Ya da on beşinci kaburganın mı altında? Özür dilerim bu kaburgaların sayısını bilmiyorum.) der.¹⁸⁵ Burada yazar, tecâhül-i ârif sanatını kullanarak Şeyha Sabah'ın söyledikleri ile alay etmektedir.

Burada yazar, Şeyha Sabah karakterinin davranışları, görünüşü ve hedeflediği şey arasındaki tezatlığı ara cümleler ve mübalağa ile vermiştir. Buradan aslında şeyh olmayan ama şeyh gibi davranmaya çalışan Sabah'ın gençliği, yapmacık hareketleri ve geleceğe dair kehanetleri anlatılırken okuyucu yazarın ironi yaptığını fark etmektedir. Burada sözlü ironinin yanı sıra durum ironisine örnekler vardır.

Romanın devamında Mâzinî'nin çocukları, dört gündür görmedikleri annelerine yirmi yaşına geri döndüğünü söylerler. Mâzinî de bu sözlerin doğru olmadığını ve çocukların dalkavukluk yaptığını bilmekle beraber karısına gerçeği söylemekten çekindiği için ironiyi devam ettirerek “وهل رأيته أَسَنَّتْ وكبرت، وشابت، وشيخت حتى تقول إنها ارتدت بنت عشرين” (Onu yaşlanmış, saçları ağarmış, iyice ihtiyarlamış gördün mü ki şimdi ona yirmi yaşına geri döndü diyorsun?) der.¹⁸⁶

Mâzinî'nin karısı ise bu sözlerle karşılık yirmi yaşına geri dönmesi durumunda yaşlanmış olan kocasının karısı olmayacağını söyler. Bunun üzerine kocası da “حسبك! والله يسامحك،” (Yeter artık! Allah seni affetsin. Ama sanırım sen, efendinin nimetlerini inkâr ettiğin için cehennemde uzun süre azap çekeceksin.” diyerek ironi yapar. Mâzinî, eşinin kendisini efendi olarak tanımamasını eleştirerek tam tersini ima etmektedir.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Mâzinî, *'Avdün 'alâ bed'*, 7-8.

¹⁸⁶ Mâzinî, *'Avdün 'alâ bed'*, 9.

¹⁸⁷ Mâzinî, *'Avdün 'alâ bed'*, 10.

Evdeki hizmetçisini tasvir ederken onun kendisine karşı olan aşırı sevgisini şu sözlerle anlatır: “Acaba annem gerçekten annem değil miydi, beni evlatlık mı aldı, bu benim gerçek annem mi? Eğer öyle değilse -umarım öyle değildir- annelik duygusu bu kadar mı güçlü? Sanki onun bedeninin büyüklüğüne, uzunluğuna ve genişliğine bakıyor ve benim zayıf, cılız bedenime acıyıp şefkat gösteriyor.”¹⁸⁸ Anlatıcı, hizmetçinin aşırı ilgi ve şefkatini ironi yaparak anlatmaktadır.

Mâzinî, hizmetçinin annesinden kendisine miras kaldığını ve vefa gereği onu evde tutması gerektiğinden bahsederken şöyle der:

والإرث يباع، أو يرهن، أو يوهب أو يبدد. ولكن الدول، كما تعلم، أجمعت — لمكيدتي — على تحريم الرق. فلا سبيل إلى بيع هذه الخادمة أو رهنها أو وهبها. ثم إنها لا تساوى ملء أذننها نخالة. ومن المستحيل تبديدها لأنها هائلة الأنحاء جداً. والعمر — كل العمر — أقصر من أن يتسع لهذا الجهد. وعسير جداً إضاعتها لأنها تعرف الطريق إلى البيت. ولعله كل ما تعرفه. وقد خطر لي أن أتخلص منها، كما تتخلص الناس من قطة مزعجة لم يبق فيها خير، فيضعونها في غرارة ويحملونها إلى مكان سحيق، وهناك يطلقونها أو يدلقونها، فتضل الطريق ولا تعود. ولكن أين الغرارة التي تسعها — أعنى الخادمة — وأين الكتف التي تقوى على حملها؟ فهي قعيدة البيت ولا حيلة لي في ذلك.”

“Miras satılabilir, rehin verilebilir, bağışlanabilir veya dağıtılabilir. Ancak devletler, -bildiğiniz üzere- bana karşı bir komplo olarak köleliği yasaklamakta anlaştılar. Bu yüzden bu hizmetçiyi satmak, rehin vermek veya bağışlamanın bir yolu yok. Ayrıca o, kulağını dolduracak kadar kepek bile etmez. Onu bölüştürmek de imkânsız. Çünkü çok kocaman. Ömür -bütün bir ömür- bu çaba için çok kısa. Onu kaybetmek de çok zor çünkü eve giden yolu biliyor. Belki de bildiği tek şey bu. Aklıma onu, insanların artık işe yaramayan can sıkıcı bir kediden kurtuldukları gibi, bir çuvala koyup uzak bir yere götürüp bırakarak veya atarak kurtulmak geldi. Böylece yolunu kaybeder ve geri dönmez. Ama onu -yani hizmetçiyi- alacak çuval nerede ve onu taşıyabilecek omuz nerede? O evin demirbaşı ve bu konuda yapabileceğim bir şey yok.”¹⁸⁹

Mâzinî, hizmetçiyi miras olarak almış ama ondan kurtulamamasını ironik bir şekilde köleliğin yasaklanmasına bağlamaktadır. “على تحريم الرق ولكن الدول، كما تعلم، أجمعت لمكيدتي.” (Devletler, bana karşı bir komplo olarak köleliği yasaklamakta anlaştılar.) ifadesi de ironiktir. Köleliğin yasaklanması olumlu bir gelişme olmasına rağmen, Mâzinî bunu kendisine karşı bir komplo olarak nitelendirmektedir. (O, “ثم إنها لا تساوى ملء أذننها نخالة.”

¹⁸⁸ Mâzinî, ‘Avdün ‘alâ bed’, 10.

¹⁸⁹ Mâzinî, ‘Avdün ‘alâ bed’, 10.

kulağını dolduracak kadar kepek bile etmez) ifadesi, hizmetçinin değersizliğini vurgulamak için kullanılan ironik bir abartmadır. Mâzinî, hizmetçiye bir kedi gibi çuvala koyup atmayı düşünmektedir. Ancak hizmetçinin kilolu olması nedeniyle bunun imkansız olduğunu söylemektedir. Anlatıcı bu şekilde sözlü ironilerle içinde bulunduğu durumu okuyucuya aktarmaktadır.

Romanın altıncı bölümünde Mâzinî, daha önce ziyaret ettiği bir evin büyüklüğünü mübalağa yaparak şu şekilde tasvir eder:

"وتذكرت بيتا نزلت فيه ضيقًا — قبل أن أصغر — مع ستة غيرى من الإخوان. وكان صاحبه ممن لا يحتاج ابن الرومي أن يتعجب لهم كيف أخطأهم الجسم، فأرقدنا في حجرة كاهيكل، رص لنا فيها سبعة أسرة غير الخزانات والمناضد والكراسي، كانت تبدو لنا مع ذلك فارغة. وكان الواحد منا يستطيع أن ينام على سريره طولاً أو عرضاً كما يشاء من فرط سعته. وأصبحت فقصدت إلى الحمام فإذا هو يصلح أن يكون ميداناً للركض أو ساحة للرقص. ولما صرت في الحوض خيل إلى أنه حوض سباحة، وأنى فيه سمكة من «البساريا» في مجرى النيل العظيم، وأشفت أن أغرق، وصحت أطلب النجدة، وتوقعت أن يحى مضيفي بدلو عظيمة يلقى بها إلى، فأصعد فيها، أو يدلى لي حبلاً أشد به وسطى ويرفعني فأخرج إلى الشط. وقلت لمضيفي لما نجوت: «لم لا تؤجر هذا الحوض للأسطول البريطاني فيتخذة قاعدة له؟» على أن هذا كان منى ظلمًا له، فما عدا الرجل أن شيد بيته وفصله على قده. فلا وجه للوم أو السخرية."

"Küçültülmeden önce, altı arkadaşla birlikte misafir olduğum bir evi hatırladım. Ev sahibi, İbnü'r-Rumi'nin şaşırmasına gerek kalmayacak kadar büyük bir vücuda sahip olanlardandı. Bizi, tapınak gibi bir odada yatırdı. İçinde yedi yatak, dolaplar, masalar ve sandalyeler vardı ama yine de boş görünüyordu. Oda o kadar geniş ki, her birimiz yatağımızda uzunlamasına veya enlemesine yatabiliyorduk. Sabah kalktığımda banyoya gittim ve orası koşu pisti veya dans salonu olabilecek kadar büyüktü. Küvete girdiğimde, sanki yüzme havuzuymuş gibi hissettim ve kendimi büyük Nil Nehri'nde bir "sardalya" balığı gibi zannettim. Boğulmaktan korktum ve yardım çağırdım. Ev sahibimin bana büyük bir kova atmasını ya da bana ip uzatıp yukarı çekmesini bekledim. Kurtulduğumda ev sahibime, 'Neden bu küveti İngiliz donanmasına kiralayıp üs olarak kullanmalarını sağlamıyorsun?' dedim. Ancak bu,

ona haksızlıktı. Adam sadece evini kendi boyutlarına göre inşa etmişti. Onu suçlamak veya alay etmek için bir neden yoktu.”¹⁹⁰

Mâzinî burada evin ve küvetin büyüklüğünü ironi yaparak tasvir etmektedir. Mâzinî burada medhe benzeyen zem sanatını kullanarak okuyucuya evin ve ev sahibinin durumunu ironik bir dille aktarmaktadır. Odanın dolu olmasına rağmen hâlâ boş görünmesi, yatakların enlemine yatılabilecek kadar büyük olarak tasviri, banyonun koşu pistine, küvetin havuza benzetilmesi gereksiz büyüklüğe işaret etmektedir. İbnü’r-Rûmî’nin¹⁹¹ bile ev sahibinin iri cüssesine şaşırmayacağını söyleyerek fiziksel özelliklerine dair ironik bir gönderme yapmaktadır. Ev sahibine küveti İngiliz donanmasına üs olarak kiralamasını önermesi hem küvetin büyüklüğünü hem de hem de ev sahibinin sonradan görmüştüğünü ince bir mizah ile ortaya koymaktadır. Evin, ev sahibine göre olması da ironiyi derinleştirmektedir.

Mâzinî, amcasının yemek yerken çıkardığı sesleri ve davranışlarını betimlerken alaycı bir dil kullanır. Abartma sanatını kullanarak, adamın karnının onu itip yuvarladığını söyleyerek göbeğinin büyüklüğünü vurgu yapar. "الفم الأفوه الذى كأنه باب كهف" (Mağara kapısına benzeyen açık ağız) cümlesinde teşbih sanatını kullanarak adamın ağzını "mağara kapısına" benzetir. Amcası yemek yerken sanki lokmaları bir mağaraya atmaktadır. Ayrıca adamın, çocuğu kucağına oturması için ısrar etmesi ancak göbeğinin büyüklüğü nedeniyle çocuğun yere düşmesi komik bir durum oluşturmaktadır.¹⁹²

Dokuzuncu bölümde de çocuğun bedeninde yaşamaya devam eden Mâzinî, bu durumunu "فأصبحت «طبعة جيب» من الرجل الذى كنته" (Olduğum adamın cep boy baskısı haline geldim.) diyerek alaycı bir dil kullanmaktadır.¹⁹³ Buradaki ironi, bir kitabın tam boyutlu baskısının daha küçük ve taşınabilir versiyonu olan "cep baskısı" terimini kullanarak, kendi fiziksel veya kişisel durumundaki değişimi mizahi bir şekilde ifade etmesidir. Yazar, eskiden daha büyük veya etkileyici bir figürken, şimdi daha küçük veya önemsiz bir versiyona dönüştüğünü ima etmektedir. Bu cümlede "cep boyu baskı" ifadesi, kitapların küçük ve taşınabilir versiyonları için kullanılmaktadır. Yazar, istiâre yaparak bu ifadeyi kendisi için kullanmaktadır.

¹⁹⁰ Mâzinî, *‘Avdün ‘alâ bed’*, 33.

¹⁹¹ İbnü’r-Rûmî hicivleriyle meşhur olmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Şâmil Ubeyd Dir’, “es-Suhriyye fi şî’ri İbni’r-Rûmî” *Mecelletü’l-Câmi’ati’l-İrâkiyye* 60/1 (Mayıs 2023).

¹⁹² Mâzinî, *‘Avdün ‘alâ bed’*, 31.

¹⁹³ Mâzinî, *‘Avdün ‘alâ bed’*, 48.

Öte yandan evdeki hizmetçiler, anlatıcının doğum günü için hazırlıklar yapmaktadır. “وكان الخدم مشغولين في جناحهم بإعداد ما كلفوه للاحتفال «بمقدمي السعيد» أو عيد ميلادي كما يزعمون” (Hizmetkârlar, kendi bölümlerinde 'mutlu gelişimim' veya iddia ettikleri gibi doğum günüm için hazırlamaları gereken şeyleri hazırlamakla meşguldüler.) cümlesi de ironiktir.¹⁹⁴ Çünkü anlatıcı, büyük iken küçüldüğü için doğum günü kutlamasının aslında mutluluk kaynağı olmadığını ima etmektedir.

Mâzinî bir gece dışarı çıktığında dört beş kişinin kendisine “Allah rızası için” pusu kurduklarını görür. Bu kişiler, aslında kötü niyetlidir ve anlatıcıyı döveceklerdir. Anlatıcı da onların bu niyetlerini ironi yaparak ifade etmektedir.¹⁹⁵

Mâzinî'nin doğum gününde arkadaşları, onunla alay etmek için yeni elbisesinin her tarafına meyve kabukları sıkıştırırlar. Hatta onu bir kıza benzetmek için saçına gül yaprakları koyarlar. Daha sonra da “Saçındaki güller ne kadar güzeldi!” diyerek alay ederler.¹⁹⁶

Mâzinî, kendi hayatı hakkında konuşurken çoğu zaman ironi yapar. Kendi hakkındaki ironisinin en çarpıcı örnekleri kitaplarına verdiği isimlerde bulunmaktadır. Okuma-yazma, eski-yeni, şiirin gelişimi, kadın ve dil, cahiliye şiiri gibi çeşitli konular hakkındaki görüşlerini içeren kitabına “*Kabzu'r-rih*” (Rüzgarı yakalamak) adını vermiştir. Kitabın önsözünde bu yazıları yazarken geçmişin hayaletinin kendisiyle yaşadığını ve kendisine en yakın komşunun gökyüzü olduğunu belirterek şöyle der:

“Gökyüzü, çöllerin dili ile insanlara şöyle diyor sanki: Bu çabaların ne faydası var? Hayatın benim sırtımda yükselmesinin ne hayrı var? Yorgunluğum, gayretim ve uzun zamanlar boyunca bıkkınlığım hangi gaye ve hangi yol için? Bu, devam edegelen bir oyalanma. Bunun bir hikmeti de olabilir. Fakat bu hayvanların olmamasını dileyseydi benim için daha âdil bir hikmet olurdu.”¹⁹⁷

Mâzinî, nereye baksa gaipten birisinin Davud'un oğlu Vâiz'in şu sözleriyle kendisine seslendiğini söyler:

باطل الأباطيل، الكل باطل. ما الفائدة للإنسان من كل تعب الذي يتعبه تحت الشمس؟ دور يمضي دور يحيى، والأرض قائمة إلى الأبد ... كل الأنهار تجري إلى البحر، والبحر ليس بملآن ... كل الكلام

¹⁹⁴ Mâzinî, 'Avdün 'alâ bed', 47.

¹⁹⁵ Mâzinî, 'Avdün 'alâ bed', 49.

¹⁹⁶ Mâzinî, 'Avdün 'alâ bed', 57.

¹⁹⁷ Mâzinî, *Kabzu'r-rih*, 7.

يقصر. لا يستطيع الإنسان أن يخبر بالكل. العين لا تشبع من النظر. والأذن لا تمتلئ من السمع. ما كان فهو ما يكون، والذي صنع فهو الذي يصنع، فليس تحت الشمس جديد. أنا الجامعة، كنت ملكا على إسرائيل في أورشليم، ووجهت قلبي للسؤال والتفتيش بالحكمة عن كل ما عمل تحت السماوات ... فإذا الكل باطل وقبض الريح!

“Her şey boş, bomboş, bomboş! Ne kazancı var insanın Güneşin altında harcadığı onca emekten? Bir devir gelir, bir devir geçer ama dünya sonsuza dek kalır. Bütün ırmaklar denize akar, yine de deniz dolmaz. Bütün sözler yetersiz kalır. İnsan her şeyden haber veremez. Göz bakmaya doyamaz. Kulak işitmekle dolmaz. Önce ne olduysa yine o olacak. Önce ne yapıldıysa, yine yapılacak. Güneşin altında yeni bir şey yok. Ben Vaiz, Yerusâlim'de İsrail kralyken kendimi göklerin altında yapılan her şeyi bilgece araştırıp incelemeye adadım. Hepsi boştur, rüzgarı yakalamaya kalkışmaktır.”¹⁹⁸

Mâzinî, kitabına verdiği “قبض الريح” (Rüzgarı yakalamak) ifadesinin de bulunduğu bu cümleleri doğrudan Tevrat’tan almıştır.¹⁹⁹

Mâzinî, kendisinin de tıpkı vâiz gibi kalbini bilgiye yönlendirdiğini, çok soru sorduğunu, incelediğini, kendisi için emeller ve vehimler ektiğini, cennetler inşa ettiğini ve oralara her türlü meyveden hayaller ektiğini ama bütün bu yorgunluktan nasibinin “rüzgarı yakalamaya çalışmak” olduğunu söyler.²⁰⁰ Mâzinî, bir taraftan bu yazıların bir faydası olmadığını söylerken diğer taraftan bir yazar için önemli sayılabilecek konularda görüşlerini ifade etmiştir. Bu ise söylem-eylem zıtlığı oluşturmaktadır.

Ehâdîsü 'l-Mâzinî

Mâzinî genel kültür konularını aktarırken eğlenceli ve ironik bir tavır takınır. Bu şekilde okuyucu sıkılmadan yazılarını okur. *Ehâdîsü 'l-Mâzinî*’de yer alan yazılar da bu türdendir. Örneğin “Masra’u Huseyn” adlı yazısında çok yaşlı bir arkadaşından bahsederken şöyle der:

فقد كان عمره فوق المئة، وكنا نحاسبه فيكون تارة مائة وعشرين، وأخرى مائة وبضع سنوات، فأضحك وأقول: «يجب أن نقيد هذه الأرقام الرواغة». وأتناول القلم، وأقيم سنه على الورقة، وأنظر إليه، وأقول: «تفضل قبل أن يغرق الطوفان الأرض كنت سعادتك سفيراً لدولتك عند بروسيا، ولما صعق موسى عند دك الجبل، كنت...

¹⁹⁸ Mâzinî, *Kabzu 'r-rîh*, 8.

¹⁹⁹ Tevrat, Vâiz 1-14.

²⁰⁰ Mâzinî, *Kabzu 'r-Rîh*, 8.

“Yaşı yüzden fazlaydı. Bazen yaşını hesaplardık. Bazen yüz, bazen de yüz yirmi çıkardı. Bazı zamanlarda ise yüz küsur sene. Ben de güler ve ona “Bu hileli rakamları belirlemeliyiz.” der, elime kalemi alır, yaşını bir kâğıda yazar ve ona bakarak şöyle derdim: “Buyurun efendim. Tufan yeryüzünü kaplamadan önce siz devletinizin Prusya büyükelçisi idiniz. Hz. Musa dağın sarsılmasıyla bayıldığında siz ...”²⁰¹

Okulda derslerde çok iyi olmadığı halde yüksek notlar almasını, ileride büyük bir edebiyatçı olacağından dolayı hocalarının müsamahasına bağlayarak şöyle der:

فإن لم يكن هذا هكذا فليقل لي من يدري كيف أمكن أن أجتاز هذه الامتحانات في علوم الرياضة والكيمياء أيضاً والطبيعة كذلك. فإني أذكر — الآن — أنني كنت أملأ أوراق الإجابة عن أسئلة الرياضة وما إليها من المعارف المستحيلة بالرسوم والتصاویر — رسوم فتيات وطيور وبقر وجمال وكنت أفرد الصفحة الأخيرة من ورقة الإجابة لأسألتني في علوم الرياضة. ومن يدري؟ لعل رسمي لأسألتني كان يرضيهم ويعجبهم فيدون جواب المسائل ويمنحوني الدرجات على الرسم الجيد من الذاكرة.

“Eğer böyle olmamışsa bilen biri, bana matematik, kimya ve biyoloji derslerinden nasıl geçebildiğimi izah etsin. Çünkü ben, matematik ve imkânsız bilgi sorularına karşı cevap kağıdını resimler -genç kız, kuş, inek ve deve resimleri- ile dolduruyordum. Cevap kağıdının son sayfasını da matematik hocalarıma ayırıyordum. Belki de hocalarımın resmini çizmem onların hoşuna gidiyor ve onları razı ediyordu da soruların cevaplarını bırakıp hafızadan güzel resim yapmama puan veriyorlardı.”²⁰²

Mâzinî bu sözlerinde ciddi değildir. Sadece buna istihzâ ile yaklaşmaktadır. Çünkü okulu başarı ile bitirmiştir.

Mâzinî’nin insanlardan bahsederken ironi yapmasına bir örnek “Bir matematik bilgisi” başlığı altında bir arkadaşı ile arasında geçen bir konuşmasıdır. İki nokta arasındaki mesafeyi yeni eğitim alan bir asker gibi ‘bir, iki, üç vs.’ diyerek adım adım saymak yerine daha parlak başka bir yol bilen bir arkadaşından bahseden Mâzinî, onunla ciddi bir şekilde konuşuyor görünse de ironi yapmakta ve alay etmektedir. Mâzinî matematik bilmediğini ve öğretmenlerinin büyük bir edebiyatçı olacağı için matematik bilmesinin gerekli olmadığını, diplomasını almasının edebiyat için daha iyi olacağını belirterek sınıftan geçirildiğini söyler. Çünkü matematik, kimya ve biyoloji derslerinin sınavlarında cevap kağıdını resimler -genç kız, kuş, inek ve deve resimleri- ile doldurmuştur. Mâzinî cevap

²⁰¹ Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 39.

²⁰² Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 81-82.

kağıdının son sayfasını da matematik hocalarına ayırdığını ve birkaç çizgi çizip altına matematik öğretmeni “Falan Bey”, başka bir çizgi çizip yanına cebir hocası “Alan Bey” yazdığını belirtir. Hocaları da resimleri beğendikleri için hafızadan güzel resim yapmasına yüksek puanlar vermişlerdir. Mâzinî bir taraftan temel matematik bilgisine sahip olduğu halde bunları bilmediğini söyleyerek ironi yapmaktadır. Bir taraftan da yüksek puan aldığı sınavlardaki başarısını resim yapmak gibi basit sebebe bağlayarak gizli bir eleştiri yapmaktadır.

Mâzinî matematik bilmeyen bu arkadaşını da “matematik dehası” olarak takdim eder. Arkadaşının matematik bilmediği, Nil’in iki yakası arasındaki mesafeyi hesaplama yönteminden ortaya çıkmaktadır. Arkadaşı iki yaka arasındaki mesafeyi klasik yöntemlerle değil, kendi bulduğu yöntemle hesaplamaktadır. Mâzinî buna karşılık “يحسن بالنيل أن يقطع بأن يبقى بقياس لغير عرضه. يكفي طوله (En iyisi Nil, eninin ölçüsünü bilmeyiversin. Uzunluğu yeter.)” diyerek alay eder. Arkadaşı ise ciddi bir şekilde ikizkenar üçgenin iki kenarının tabandan büyük olmasından yola çıkarak üç kazık ve üç ip ile hesaplayacağını söyler. Buna göre nehrin bir yakasına gidilir ve orada “yere” iki kazık sabitlenir. Sabit olmaları ve sarsılmamaları için güçlü bir şekilde çakılır. Diğer yakaya gidilir. Üçüncü kazık buraya dikilir. Bu üçüncü kazık, üçgenin başı olacaktır. Diğer yakadaki diğer iki kazığın arası ise taban olacaktır. Sonra kazıklar iple birbirine bağlanır. Mâzinî’nin bu problemi ve çözme yöntemini çok basit olarak niteler. Mâzinî ise alay ederek ölçme sırasında denizde giden gemi ve kayıkların ne olacağını sorar. Ölçmeyi bitirinceye kadar onları bekletmek mi gerekecek? Mâzinî cevabını bildiği bu sorunun matematiksel bir çözümü olup olmadığını sorar. Arkadaşı ise bunu birçok defa yaptığını söyler. Bunun üzerine Mâzinî ironi yaparak “والله أن هذا لذكاء. لو كان الذي اهتدى إلى الحقائق الهندسية يعرف أن ”ستستغلها على هذا النحو العملي المفيد (Vallahi bu gerçekten büyük bir zeka! Keşke matematik gerçeklerine ulaşanlar, senin bunları bu şekilde pratik ve faydalı olarak kullandığını bilseydi!)” der. Arkadaşı, Mâzinî’nin bu sözünü ciddi söylediğini zannederek bu dikkati babasından miras aldığını ancak henüz onun mertebesine erişemediğini söyler. Arkadaşının babası, bir metre veya yarım metre ya da bir santimle hedefi ıskalayan çok mahir bir avcıdır. Bir defasında ava giderken bir ördeğe tüfekte ateş etmiş ve oğluna dönerek “Ferit! Kurşun ördeğin üç santimetre altından geçti.” Sonra ikince defa ateşe ederek “Ferit! Kurşun ördeğin iki milimetre üstünden geçti.” der. Mâzinî bu sözleri ciddiyetle dinler gibi görünmektedir ancak istihzâlı sorular ve cevaplar vermektedir.

Örneğin arkadaşı babasının attığı ve ördek ile arasında sadece bir saç teli olan bir atışa karşılık “والله شيء مدهش حقيقة. ومن أين جاءت هذه البراعة” (Vallahi gerçekten müthiş. Bu beceriyi nerden elde etti?) diye sorar. Ayrıca alay ederek babasının ikizkenar veya ikizkenar olmayan üçgen aracılığıyla bu mesafeyi nasıl hesapladığını sorar. Buna ek olarak okulda öğrendiği matematiği hiç unutmadığını söyleyen arkadaşına “أنت أعجوبة. وهل في الناس اثنان” (Sen harikası! Senin gibisi var mı ki?) der.²⁰³

Matematik dehası olarak nitelediği arkadaşının “Şaka yapma.” demesi üzerine konuşmasında ciddi olduğunu söyler. Bu sözlerinde ironi vardır. Ayrıca Mâzinî, arkadaşının mesafeyi ölçmeyle ilgili detaylı bilgilerini aktararak ironiyi arttırmaktadır. Söylediklerine inandığını söylemesi ve bunun gerçekten büyük bir zeka olduğunu söylemesi de bu bağlamda ironiyi göstermektedir.

Mâzinî arkadaşına yönelik ironisini arkadaşının, babasıyla yaşadığı bir tavuğun ayaklarının uzunluğu konusundaki tartışmayı aktarmasında da devam ettirir. Mâzinî arkadaşı ile babası arasındaki tartışmayı duyunca abartılı bir şekilde bağırır ve bunun aklını başından aldığını söyler. Arkadaşı, babasıyla tavukların ayakları arasındaki mesafe hususunda fikir ayrılığına düşmüştür. Babası, beş santim olduğunu söylerken, o çok daha az olduğunu söyler. İkisi de bu mesafeyi tam olarak ölçmek hususunda anlaşılır. Tavuğu getirdiğinde babası ayaklarından tutar ve ölçmeye çalışırlar. Ancak tavuk durmaz ve hareket eder. Bu nedenle ayakları arasındaki mesafeyi ölçemezler. Önüne biraz yem atarak onu kandırmaya çalışırlar. Mâzinî bu noktada yine ironi yaparak “لماذا لم تنتظرا حتى” (Neden tavuk uyuyuncaya kadar beklemediniz? O zaman istediğiniz gibi ölçerdiniz.) der. Arkadaşı ise bunu ciddiye alarak “Vallahi güzel bir fikir.” der. Mâzinî bu uzun konuşmayı eve döndüğünde unutmamak için yazdığını belirtir. Bu sözüyle de ironi yapmaktadır. Aslında olayın ciddi bir tarafı yoktur. Ancak ciddiye alarak olayın basitliğini vurgulamak ister.²⁰⁴

Burada Mâzinî, ilk olarak okulda matematik sınavlarında başarılı oluşunu, cevap kağıdına resim veya şekil çizmede başarılı olmasıyla izah etmektedir. Fakat yazısının ilk paragrafındaki detaylı hesaplamalar ile aslında bunun doğru olmadığını ima etmektedir. Bu da onun bu ifadelerle ironi yaptığını göstermektedir. Arkadaşını “zeki”, hesaplama

²⁰³ Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 82-84.

²⁰⁴ Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 85.

yöntemini de “dahice” olarak nitelemesine rağmen yazısının genelinde bunu ciddi olarak söylemediğini görmek mümkündür. Tavuğun ayakları arasındaki mesafeyi ölçmek isteyen arkadaşına “tavuğun uyumasını beklemesini” tavsiye etmesi bunu göstermektedir. Yazısının sonunda da aslında ciddiye almadığı bir konuşmayı, unutmamak için yazması gereken bir konu olarak değerlendirmesi de ironiye bir örnektir.

Arkadaşının babasıyla tavukların ayakları arasında mesafe hususunda fikir ayrılığına düştüğünü aktaran Mâzinî, büyük bir ciddiyetle detaylı bir şekilde konuşmaları yazmıştır. Bu detaylar ve ciddi aktarım ile olayın basitliği bir tezat oluşturmaktadır.

Mâzinî Nahiv hocasından ve okul müdüründen bahsederken de ironik bir üslup kullanmaktadır. İlkokuldaki müdürleri safça bir adamdır. Nahiv hocaları ise çocuklara dayak atan, çabuk öfkelenen, sert mizaçlı bir adamdır. Çocuklar ödev yapmadıklarında ve yaramazlık yaptıklarında onlara kamıştan sopasıyla vurur. En çok da Mâzinî bu dayaktan nasibini alır. Çünkü yerinde duramayan ve çok konuşan bir çocuktur. Mâzinî müdürün yanına gidip dalkavukluk ve ikiyüzlülükle “Sayın Beyefendi!” demektedir. Müdür de saflığından ironiyi anlamamakta Mâzinî’yi ciddiyetle dinlemektedir.²⁰⁵

Bir gün tercüme dersinde hoca gelmemiştir. Bu yüzden çocuklar çok gürültü yapmaktadırlar. Bunun üzerine müdür sınıfa gelip öğrencilere niye gürültü yaptıklarını sorar. Öğrenciler de hocanın gelmediğini söyler. Bunun üzerine kendisi derse girer. Öğrenciler bir önceki derste nefiy edatlarını gördüklerini ama anlamadıklarını söylerler. Müdür konunun çok basit olduğunu söyleyip belirli edatları örnekleriyle zikreder. “لم” edatına örnek olarak da “لم كتب، لم ضرب” cümlelerini söyler. Bütün sınıf kahkahaya boğulur. Ancak müdür yanlış yaptığının farkında değildir ve ciddiyetle “Gülüyorsunuz ama ağlamalısınız.” diyerek öğrencileri azarlar. Bu durum, öğrencilerin daha çok gülmesine sebep olur.²⁰⁶

Kediler hakkında yazdığı yazısında Mâzinî, kedileri insan gibi konuşturur. Bu konuşmaları bir insanın konuşmasını aktarır gibi ciddiyetle aktarır. Kedilerin verilen yiyeceği kibirle yemesi, insanın evinde yaşamasına rağmen ona kibirle bakması, verilen yiyeceği beğenmeyip yüzünü ekşiterek uzaklaşması gibi hareketleri de abartılı bir şekilde nakleder. Kedinin fareyle oynamasını da zalim bir kimsenin mazluma yaptıklarına

²⁰⁵ Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 87.

²⁰⁶ Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 89.

benzetir. Zavallı fare, kedinin korkusundan titrer. Kedi, fareyi yakaladıktan bir süre sonra serbest bırakır. Bu zavallı fare, serbest kaldığına inanamaz ve hareket edemez. Kedi ise ona dokunmadan bekler. Kedinin bu halinden biraz cesaret alan fare, güvende olduğu hissiyle biraz rahatlar ve kurtulduğunu düşünür. Bu sırada bir insan kendi kendine konuşur:

"يا حفيظ. أعوذ بالله.. على وجه من أصبحت في يومي المنحوس هذا يا ترى.. على كل حال.. الحمد لله.. قدر ولطف.. ترى أين ذهب هذا الوحش الضاري.. يا حفيظ يا حفيظ. الله استرنا.. المهم الآن أن أذهب إلى جحري فإنه على ضيقه خير ألف مرة من ميدان هذه الغرفة التي لا آمن أن يثب عليّ فيها قط آخر — والعياذ بالله."

"Ya hafız! Allah'ım sana sığınıyorum. Böyle uğursuz bir güne hangi taraftan kalktım acaba? Ne olursa olsun kurtuldum elhamdülillah. Kader bu. Acaba bu yırtıcı canavar nereye gitti? Ya hafız! Ya hafız! Sen bizi koru! Şu an önemli olan deliğime gitmem. Darlığına rağmen başka bir kedinin üzerime atlamasından -Allah korusun- emin olamadığım bu odanın genişliğinden bin kere daha iyidir."

İçinden bunları geçiren fare, yavaş adımlarla sağına ve soluna, önüne ve arkasında bakmadan deliğine doğru gitmeye başlar. Deliğe yaklaştıkça kurtulma ümidi de artar. Ancak tam kurtulduğunu sandığı anda vahşi kedi onu yakalar. Fare de kurtulmaktan ümidini kaybeder, teslim olur ve içinden şöyle der: "Allah bana âhiret gününde kedilerin olmadığı bir ev verir inşallah." Bu şekilde farelerin cennetini hayal ederek son nefesini verir.²⁰⁷

Kedilerin ihtiyatlı ve dikkatli olma hallerinden bahsederken İngilizlerin davranışlarını buna benzetir. Ona göre İngilizler tıpkı kediler gibi bir şey yapmaya yöneldiklerinde önce tedbirli ve dikkatli davranırlar. Önce bir adım atıp ne olduğuna bakarlar. Eğer işler istedikleri gibi gitmezse hızlı bir şekilde geri adım atarlar. Eğer istedikleri gibi giderse bir adım daha atarlar. Mâzinî burada şöyle demektedir: "ولو كان الإنجليز قد خلقوا قبل القطط وسبقوها... وهكذا فيظهر أنهم هم الذي يتقيلون القطط ويحاكونهم إلى الدنيا والحياة لقلت أن القطط أخذت ذلك عنهم وقلدتهم فيه. ... وفي هذا والله أعلم" (Eğer İngilizler, kedilerden önce dünyaya ve hayata gelmiş olsalardı, kedilerin bu davranışı onlardan aldığını ve onları taklit ettiğini söylerdim. ... Demek İngilizler, bu konuda kedileri taklit etmektedir. Tabi ki Allah daha iyi bilir.)²⁰⁸ Mâzinî'nin burada şaka yaptığına dair bir karine yoktur. Bilakis bu yazısını çok ciddi bir ağızla

²⁰⁷ Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 94.

²⁰⁸ Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 96.

yazmıştır. Ancak ele aldığı konu ve söylediği şeyler, gerçek değildir. Yazdıkları ile hayatın gerçekleri arasında bir tezat vardır.

Mâzinî bir defasında bir kedinin “izin almadan” evine girdiğini görür. Daha önce bir kedinin verdiği zarardan dolayı onu dışarı çıkarmak istediğinde kapıda başka bir kedi daha görür. İki kedi kavga etmeye hazırlanır. Onların sesi çivi gibi Mâzinî’nin kulaklarına girer. Ancak onlara göre bu sesler savaş müziği gibidir. Birbirine giren kedileri seyreden Mâzinî, sevinçle onları cesaretlendirmeye başlar. Geri duran ve zayıflayan kediye şöyle der:

"عليك به أغرز مخلبك في عينه.. افقأها له ليعمى ولا يعود يرى النافذة.. برافو.. برافو.. أحسنت هكذا تكون البطولة وإلا فلا.. أيوه.. أعد.. أعد.. بارك الله فيك.. مزق جلده.. أسلخه.. تمام.. مضبوط.. عضه.. عضه.. يا أبله.. لا لا لا.. لا تبعد.. عد إليه تذكر الدجاجة التي خطفها وحرمني وحرمتك لذتها.. تذكر — إذا كنت لا تعباً بالدجاج — الفئران الطريقة السمينة التي يصيد كل ليلة ويأكل لحمها الغريض ويشرب دمها القاني. أقدم يا شيخ. أقدم.. أو لم تسمع بقول الشاعر الحكيم «وفاز بالطيبات الفاتك اللهج. وبقيت الفئران قوانا الله عليها إنه سميع مجيب»."

“Saldır ona. Pençelerini gözlerine sapla. Çıkar onları. Kör olsun ki bir daha pencereyi göremesin. Bravo! Bravo! Aferin! İşte kahramanlık böyle olur. İşte böyle. Geri dön! Geri dön! Allah senden razı olsun. Derisini parçala. Derisini yüz. Tamam. Çok iyi. Isır onu. Isır onu. Hey aptal! Hayır, hayır uzaklaşma! Geri dön. Kaçırdığı ve senle beni lezzetinden mahrum bıraktığı tavuğu düşün. -Eğer tavukları önemsemiyorsan- her gece avladığı, taze etini yediği ve kıpkırmızı kanını içtiği o şişman fareleri hatırla. Atıl ey şeyh! Şairin ‘Güzel şeyleri, tutkun katiller elde eder’ sözünü duymadın mı?’ Geriye de fareler kaldı. Allah onlara karşı bize güç versin. Şüphesiz o işiten ve kabul edendir.”²⁰⁹

Burada Mâzinî, şiddet içeren emir kipleriyle mübalağa sanatını kullanarak durumu abartılı bir şekilde tasvir etmektedir. “İşte kahramanlık böyle olur” ifadesiyle ironi yapmaktadır. Aslında olayın kahramanlıkla bir ilgisi yoktur. Ahmak gibi ifadeleri de bunu desteklemektedir. Kediye şeyh demesi ve şairin sözünü hatırlatması, dua edildikten sonra söylenen “O işiten ve dualara cevap verendir” cümlesini fareler hususunda kullanması da ironiyi hissettirmektedir.

Hasâdü’l-Heşîm

Mâzinî’nin söylem-eylem zıtlığını gösteren diğer bir eseri de *Hasâdü’l-Heşîm*’dir. “Heşîm” kelimesi kırılmış kuru ot, ağaç dalı ve parçası demektir. Kitabına verdiği isim

²⁰⁹ Mâzinî, *Ehâdîsü’l-Mâzinî*, 97.

“Çerçöpün hasadı” anlamına gelmektedir. Kitapta yer verdiği konular arasında William Shakespeare’in tercüme edilen eserleri hakkında görüşleri, el-Mütenebbî, İbn Rûmî, Abbas Mahmud Akkâd, Max Nordau, Pyotr Kropotkin gibi bazı yazarlar, edebiyat sanat ilişkisi, dilde hakikat ve mecaz gibi konular yer almaktadır. Mâzinî, ele aldığı konular ciddi ve önemli sayılabilecek konular olmakla beraber bunlara çerçöp imasında bulunarak ironi yapmıştır.

Mâzinî, genel olarak insanlardan bahsederken sıkça ironi yapar. Bu şekilde insanların içinde olduğu gerçeği okuyucuya göstermeye çalışır. Örneğin kendi okuyucularının şekle önem vermesi, şekle verdikleri önem kadar kastettiği manayla ilgilenmemeleri, duygularının ve deneyimlerinin insanlar nazarında bir önemi olmamasından dolayı okuyuculardan bahsederken ironiye başvurur. Bu şekilde okuyucuların önemini kavrayamadığı manaları hatırlatmak ister.²¹⁰ *Hasâdü'l-Heşîm* kitabının önsözünde okuyucuya aklının ham özünü, geniş okumalarının meyvesini ve duygularının çabalarını çok ucuz bir fiyata satın aldığını söyler ve bir hesap yapar. Bu hesaba göre okuyucu, kırk kadar makalenin yer aldığı kitaptaki her dört makaleyi bir kuruşa satın almaktadır. Mâzinî’ye göre bu yazılar, okuyucuda herhangi bir değişikliğe vesile olmasa bile en azından vakit geçirmek için ucuz bir araçtır. Ya da kütüphanesine koyacağı bir süstür. Yazar, okuyucuya kitabından bir şey anlamasa da satabileceğini, başka birisine vererek onu sıkıntıya düşürebileceğini, kitabın sayfalarını bir şeyleri sarmak ya da ateş yakmak için kullanabileceğini söyler.²¹¹ Burada Mâzinî, bunları gerçekten kastediyor değildir. Zira daha sonraki paragraflarda okuyucunun kitabı okuduktan sonra kitaptan yeni bir şey öğrenmediği, hepsini zaten bildiği zannına kapılacağını ama bunun böyle olmadığını söyler. Ayrıca okuyucunun kitap hakkında görüşleri ile ilgilenmediğini ve kitabına dil uzatılmasından etkilenmeyeceğini belirterek burunlarının altında olsa bile istediklerini göremeyen tenkitçilere dilini çıkararak güleceğini söyler. Ayrıca “Kitapta bir kusur var, o da açıklık, bunu bilin! Yorulmadan okuyacak, zahmetsizce anlayacaksınız... Sonra bundan dolayı bunu önceden bildiğinizi ve bununla bir şey öğrenmediğinizi sanacaksınız!” diyerek kitabın açıklığını bir kusur olarak sunar. Ancak hemen sonrasında

²¹⁰ Hevvâl, *es-Suhriyye fî edebi'l-Mâzinî*, 164.

²¹¹ Mâzinî, *Hasâdü'l-Heşîm*, 8.

bunun böyle olmadığını belirtir.²¹² Bu şekilde ironi yaparak okuyucuya kitabı başka bir gözle okuması gerektiğini ima eder.

Mâzinî, Wilson'un, dünyayı adalet ve özgürlük temellerine göre yeniden düzenlemek için gösterdiği çabaları, Thomas More'un ütopyasına benzetir. Kullandığı "الذيد ظريف" (tatlı ve zarif bir kitap) ifadesi, aslında bu çabaların imkansız ve gerçek dışı olduğunu ima eden bir ironi taşır. Yani, ciddi ve büyük çabalar, aslında bir çeşit mizah konusu olarak sunulmaktadır. Mâzinî, bu çabaları "kaderin cüretine güldüğü bir şaka" olarak niteler.²¹³

Mâzinî edebiyatla ilgili konuşurken ironi yapar. Örneğin bir yazarın iki kitabını uğursuz bir vakitte satın aldığını belirterek şöyle der: "وكنت قد باعدت بيني وبين الأدب وطلقته ثلاثاً، أو على الأصح فترت عنه وضعفت عندي بواعثه، ثم قلبت القضية وعكست المسألة وحملت الأدب عيبي وزعمته أصل البلاء والفاء العياء. وإذن فالنجاء منه النجاء" Edebiyattan uzaklaşmış ve onu üç talakla boşamıştım. Daha doğrusu ondan soğumuş ve motivasyonum zayıflamıştı. Sonra durumu tersine çevirdim, meseleyi ters yüz ettim ve edebiyatı kusurlu buldum, onu tüm belaların ve çaresiz hastalıkların kaynağı saydım. O halde ondan kaçış, kurtuluştur!"²¹⁴ Mâzinî burada motivasyonunun azalmasını, edebiyatın kusuru olarak nitelemekle beraber edebî kitapları satın almaya ve okumaya devam etmektedir. Bu da onun bu sözlerle ironi yaptığını göstermektedir.

Mâzinî kitaplardan bahsederken ironi yapar. Örneğin "Allah kitapları kahretsin!" ifadesi, bir yazarın ağzından çıkması beklenmeyen, kitaplara karşı olumsuz bir tutumu ifade eder.²¹⁵ Bu, bir yazarın kendi mesleğine karşı ironik bir eleştirisidir.

Mâzinî matbaaların çokça kitap basmasını ve değersiz kitapların sayısının artmasını ironik bir dille eleştirir:

"Hayal gücüm beni Olimpos Dağı'na sıçrattı veya uçurdu! Ölümsüz yazarları ve şairleri dağın zirvelerinde, yamaçlarında ve mağaralarında hayal ettim. Her milletten gelen kalabalıklarla dolup taşmıştı. Onlara acıdım ve içinde bulundukları sıkıntılı duruma üzüldüm. Sanki bu durumdan bunalmış gibi görünüyorlardı. Bunun için bir konferans düzenlemişlerdi. Aralarından konuşmacılar çıkıp acılarını ve sıkıntılarını anlatıyor, nedenlerini açıklıyor, çözüm önerileri sunuyorlardı. Sanki onları, artık

²¹² Mâzinî, *Hasâdü'l-Heşîm*, 8.

²¹³ Mâzinî, *Hasâdü'l-Heşîm*, 33.

²¹⁴ Mâzinî, *Hasâdü'l-Heşîm*, 167.

²¹⁵ Mâzinî, *Hasâdü'l-Heşîm*, 168.

dayanılmaz hale gelen bu kalabalığın nedenlerini sayarken duyuyordum: Ölümsüzlük niteliklerinde sahtekarlığın yaygınlaşması, felaketlerin hâlâ peşlerini bırakmadığı yeryüzünde matbaaların ve gazetelerin yayılması. Gazetelerin sürekli övgü ve methiye düzdüğünü, nadiren eleştiri ve incelemeye önem verdiğini veya iyi ile kötüyü ayırt etmek için çaba sarf etmediğini söylüyorlardı. Öyle ki zayıflar cesaret bulmuş, sahtekârlar gururlanır olmuş ve kitaplar o kadar çoğalmış ki piyasaların ihtiyacını aşmış! Her insan öldükten sonra dağa bir deve yükü gazete ile geliyormuş. Böylece ölümsüzler arasında davetsiz misafirler ve yazdıkları kağıtlar için sadece ateşi hak edenler çoğalmış! Dağ sakinleri, Olimpos'taki yiyecek ve içeceklerin aşırı ve rahatsız edici pahalılığından mustarip olmuş. Bu durum genel bir kıtlık tehdidi oluşturuyormuş. Sanki bir soruşturma komitesi oluşturmak için seçim yapılıyordu. Bu komite, dağdaki herkesin ölümsüzlüğe layık olup olmadığını doğrulamak için niteliklerini gözden geçirecek ve her sakinden kimlik belgelerini ve değerli oluşunu kanıtlayan belgeleri göstermesini isteyecekmış.”²¹⁶

Mâzinî bu sözleriyle edebiyat, gazete ve matbaa dünyasını eleştirmektedir. Ölümsüz yazarların ve şairlerin, ölümsüzlük statülerinden bunalmış olmaları ironik bir durum oluşturmaktadır. Mâzinî ölümsüzlük niteliklerinde sahtekarlığın yaygınlaşması ve ölümsüzlüğün değerinin düşmesiyle gazetelerin sürekli övgü düzmesi, eleştiriden kaçınması, edebiyat dünyasındaki kalite kontrolünün olmadığını kast etmektedir. Her ölen kişinin dağa “حمل بعير من شهادات الصحف” (bir deve yükü gazete) getirmesi de herkesin yazar olmasının ironik bir tasviridir. Olimpos Dağı'nda yiyecek ve içecek kıtlığı yaşanması, tanrıların mekânında bile sıradan insan sorunlarının yaşanmasının ironik bir gösterimidir.

Mâzinî *Hasâdü'l-heşîm*'in sonunda da edebiyat dünyasındaki gelişmeleri ironik bir dille eleştirir. Ziyaretine gelen arkadaşı, gazetelerde Hâfız İbrahim'in şiirlerini eleştiren bazı yazılar çıktığını ve bunların kendisinin yazıları olup olmadığını sorar. Mâzinî bu yazıyı yazmadığını belirterek şöyle der:

“Dinle! Bir hırsız bir eve sızmış ve evi Musa'nın annesinin kalbi kadar boş bulmuş! Eli boş dönmek ona ağır gelmiş, ya da Arapların -Allah onlara rahmet eylesin ya da ne diliyorsa yapsın- çantası ve kesesi boş dönmek istememiş. Öfke ve hırsla aramaya devam etmiş. Derken odalardan birinde, bir köşede yüzü duvara dönük saklanmış bir

²¹⁶ Mâzinî, *Hasâdü'l-Heşîm*, 172-173.

adamlarla karşılaşmış. Şaşkınlığı geçtikten sonra kendi kendine 'Belki o da benim gibi bir hırsızdır' demiş ve gülmüş! Adama yaklaşmış ama adam kıpırdamamış. Elini nazikçe adamın omzuna koyup sormuş: 'Sen kimsin? Burada ne yapıyorsun?' Adam dönerek, yüzü yere bakarak cevap vermiş: 'Ben evin sahibiyim!' Girdiğini hissettim ve amacını anladım, utancımın senden saklandım!' Dostum, ben de bu çıplak evin sahibi gibiyim! Arkadaşımız hırsızın eleştirimi çalmasına dikkat çekmekten utanıyorum. İnsanların benim o eski saçmalıkları yazan kişi olduğumu hatırlamalarından korkuyorum. Bu yüzden, beni soyup üzerimdekileri alan hırsıza her şeyi bağışlıyorum. ... Bu kitabım hakkında ukala eleştirmenlerin onayına ihtiyacım yok ve bu cahil ülkede Allah'a şükür çok sayıda olan -hatta benim için gereğinden fazla olan- benim gibi mütevazı orta sınıftan insanların beğenisiyle yetiniyorum!"²¹⁷

Mâzinî, eski bir yazısını çalıp kendi adına gazetede yayınlayan kişiden bahsederken bir hırsız ile ev sahibi arasında geçen bir hikâyeyi aktarmaktadır. Bu hikâyeye aslında gerçek bir olayın kurgulanmış halidir. Mâzinî hırsızın girdiği evde bir şey bulamamasını “*Mûsâ'nın annesi, gönlü bomboş olarak sabahladı.*” (Kasas 28/10) âyetine telmîh yaparak “ألفاه أفرغ من فؤاد أم موسى” (Musa'nın annesinin kalbinden daha boş buldu.) şeklinde tasvir eder. Bu ifade ile mübalağa ve teşbih sanatları kullanılarak evin bomboş olduğunu vurgular. Hırsızın ev sahibini saklanırken bulması ve onu başka bir hırsız sanması ironiktir. Ev sahibinin, hırsızın amacını anladığı için utancından saklandığını söylemesi ise ironiyi derinleştirmektedir. Mâzinî kendisini bu "bomboş evin sahibi"ne benzeterek istiâre yapar.

Selâsetü ricâlin ve'mrae

Mâzinî roman ve hikâyelerinde kişileri ve olayları aktarırken zıtlık temasını çok kullanmaktadır. Karakterlerin yaptıkları ile söyledikleri tezat teşkil etmektedir. Örneğin *Selâsetü ricâlin ve'mrae* romanının birinci bölümünde bahçedeki sahne mizahi bir şekilde anlatılmaktadır. Karakterler abartılı ve komik bir şekilde tanıtılmakta ve kusurları vurgulanmaktadır. Örneğin Ayyad obur bir insan, Halim Hoca ise zayıf ve içine kapanık bir insan olarak tasvir edilmektedir. Ayyad sert ve kaba olarak nitelendirilmektedir. İyilik kendiliğinden gelmedikçe veya kötülük akıl eksikliğinden veya sahte bir enerjiden gelmedikçe onda hiçbir iyilik veya kötülüğün çıkmadığı (إنه لا خير فيه ولا شر، إلا أن يجيء)

²¹⁷ Mâzinî, *Hasâdü'l-Heşim*, 276-277.

(الخير عفواً، أو يجيء الشرُّ من قلة العقل أو النفخة الكذابة)²¹⁸ belirtilmektedir. Yazarın sözlerinden ilk anda Ayyad'ın zararsız bir insan olduğu anlaşılırken daha dikkatli bakıldığında aslında ironi yaptığı ve burada medhe benzeyen zem ile Ayyad'ı yermekte olduğu anlaşılmaktadır.

Sahnedeki ikinci kişi olan Halim Hoca, az bir maaş almaya kanaat ederek emekli olmayı tercih etmiştir. İlk anda iyi bir eylem olarak algılanan emeklilik, aslında Halim Hoca için bir kaçıştır ve aslında zemmedilmektedir. Aynı şekilde çok yemesi ve çok konuşması vurgulanarak yerilmektedir.²¹⁹

Masadaki üçüncü kişi, Ayyad'ın kızı Mehasin'in nişanlısı Mahmut'tur. Ayrıca Mahmut'un ailesi, adını bozarak "Hude" demektedir. Bu lakap, görünüşte sevgiden ve şımartmaktan kaynaklanmış olsa da köylülüğü hatırlattığı için aşağılamak olarak anlaşılmaktadır.

Ayyad çok yediği gibi misafirlerinin de çok yemesi için ısrar eden bir tiptir. Hatta bunun için misafirlerini rahatsız etmektedir. Halim Hoca böyle ısrar karşısında midesinin bir tavuğun kursağı kadar küçük olduğunu, bu kadar yiyeceğin oraya sığamayacağını, bu yiyecek ve içeceklerin, terazinin bir kefesine, kendisi de elbiseyle birlikte diğer kefesine konması halinde bile yiyeceklerin daha ağır geleceğini abartılı bir şekilde söyler. Halim Hoca, kinaye yaparak bu sözleri ile zayıf olduğunu ve daha fazla yemek yiyemeyeceğini belirtmek istemektedir.²²⁰

Ancak Ayyad bu sözlerle ikna olmamaktadır. Çünkü ölçü, onun midesidir. Ona göre bu zamanda adet bu olduğu için, Keops piramidi veya Mukattam dağından daha eski olsa bile hiçbir midenin mazereti olamaz.²²¹ Yazar, bu sözlerle bu zamanda yaşıyor olsa da eski kafalı olduğunu ironik bir şekilde söylemektedir.

Mahmud, mühendis olmasına ve babasının karşı çıkmasına rağmen gazeteci olmak istemektedir. Çabaları sonucunda bir gazetenin hipodrom muhabiri olmayı başarır. Bir yarış izlerken kaba ve cahil bir adam, kendisine hangi ata oynaması gerektiği konusunda tavsiye ister. Mahmud at yarışlarından bir şey anlamadığı için bilmediğini söyler. Kaba adam, Mahmud'a "Herhangi bir atı söyle, üç bacaklı bile olsa, kazanması için senin

²¹⁸ İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve'mrae*, 8.

²¹⁹ Adem Keser, *Modern Arap Edebiyatında İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî*, 213.

²²⁰ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve'mrae*, 9.

²²¹ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve'mrae*, 9.

seçmen yeterli.” diyerek alay eder. Adam, görünüşte Mahmud’u övmektedir. Ancak bu, medhe benzeyen zemdir. Bu yorum, Mahmud’un şanslı olduğu ve her zaman kazandığı yönünde bir imada bulunur. Bu cümle karşısında Mahmud’un kafası karışır ve ne demek istediğini sorar. Adam, kinaye yaparak şanslı ve ayrıcalıklı olduğunu ima ederek “Ağzında gümüş bir kâşıkla doğmuşsun.” der ve alaycı bir şekilde gülerek oradan ayrılır. Yazar bu olayı anlatırken “فسأله أي الجلف” (adam -kaba olan- ona sordu), “أي الجلف — فقال” (O -yine kaba adam- şöyle dedi) ve “قال الجلف” (Kaba adam dedi) gibi cümle içindeki faili özellikle belirtmektedir. Bu şekilde adamın kabalığını öne çıkararak istihzâyı güçlendirmektedir.²²²

Mahmut bir gün denizde yüzdükten sonra yorulur ve dinlenmek için şemsiyenin altına girer. Uykusu geldiği için uyumaya başlar. Bir süre sonra “Vallahi müthiş. Sanki evinde, yatak odasında ve yatağındaymış gibi uyuyor! Hangi rüyayı görüyor acaba?” diye bir ses duyar. Gözünü açtığı anda, bir hayvana bakar gibi kendisine bakan, tanımadığı bir kız görür. Mahmut kıza “Affedersiniz! Siz kimsiniz? Sizi tanıyor muyum?” diye sorar. Kız kahkahalarını bastırarak” Hayır, ama şemsiye beni tanıyor.” der. Diğer taraftan kızın “Şemsiye beni tanıyor” cümlesinde de kinaye sanatı kullanılmıştır. Ayrıca kızın annesini tasvir ederken kullandığı “وصدرها واسع وصبرها لا ينفد” (Göğsü geniş ve sabrı tükenmez) cümlesinde de sözlü ironi vardır. Kız, annesinin sahile gelmeyip kabinde kalmasını sabır kelimesi ile karşılamıştır. Ancak güneşe ve denize dayanamadığını kastetmektedir.²²³

Semire ile Mahmud görüşmeye devam ederler. Bir gün Semire, nişanlısıyla tanışması için Mahmud’u eve davet eder. Eve geldiklerinde Mahmud şaşkınlıkla, “Bu mahluk mu?” der. Semire “O bir mahluk değil, o benim Hamdi’m. Ayrıca beni seviyor ve üzerinde yürüdüğüm toprağa tapıyor.” diye cevap verir. Mahmud, “Açıkça görülüyor.” der ve “Sana tebriklerimi sunmamı ister misin?” diye sorar. Semire “Neden olmasın? Bana hoş bir söz söyleyemez misin?” der. Mahmud da “Baş üstüne. Tebrikler, tebrikler. Ne mutlu ona.” diye karşılık verir.²²⁴ Aslında Mahmut, Hamdi’yi basit bir "mahluk" olarak tanımlayarak ve Semire’nin ona duyduğu aşkı küçümseyerek alaycı bir tutum sergilemektedir. Semire’nin, Hamdi’nin kendisini sevdiğini ve ona taptığını söylemesine karşılık Mahmut’un sarkastik bir şekilde cevap vermesi ve tebrik etmesi, onun gerçek

²²² Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve ’mrae*, 24.

²²³ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve ’mrae*, 24-25.

²²⁴ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve ’mrae*, 29.

düşünceleri ile söylediği sözler arasındaki ironiyi ortaya koymaktadır. Bu ifadelerde hezl sanatı vardır.

Semire'nin annesi de Mahmut'un korkaklığı ve harekete geçmemesi karşısında, kinaye yaparak onun “aptal, kör ve yumuşak peynirden yapılmış olduğunu” söyler.²²⁵ Bu ifadelerle onun gerçekte korkak olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda gizli bir istihzâ içermektedir.

Mahmut bir gece Semire'nin evine gider. Ancak Semire evde yoktur. Mahmut, Semire'nin annesine, onun nerede olduğunu sorunca annesi bilmediğini söyler. Mahmut çaresiz bir şekilde ne tavsiye ettiğini sorar. Semire'nin annesi ise kahkahayla gülerek “Bu yumuşak peynirden yapılmış adam bana, ne demek istediğimi soruyor! Benimle evlen, belki sana onu hatırlatırım.” der. Kadın bu cümleleriyle ironi yapmaktadır. İstihza ve hezl içeren bu ifadeler, adamın karakterini zayıf ve kararsız olarak tasvir eder.²²⁶

Üçüncü bölümde Mehasin, Halim Hoca'nın aracılığıyla bir şirkette sekreter olarak işe başlar. Şirketin müdürü Ratip Bey'dir. Ratip Bey, normal ve sade bir insandır. Şirketin müdürü olmasına rağmen giyimine dikkat etmez. Pejmürde olması zevksiz birisi olduğunu gösterir. Nesim'in ağzından bu durum şöyle anlatılır:

“Dün giydiği yeleğe baktın mı? Ya da boş ver bakma. Çünkü gözü acıtıyor. Bir insanın böyle bir yeleği giymesi doğru mu? Yünden olduğunu bilmesek, gün batımı rengi olduğunu düşünürdük. Kravatla ayakkabıyı da düşün! Ah! Hayır, hayır, hayır! Onunla konuşup bu davranıştan vazgeçmesi ve zevkini düzeltmesi için gayret edeceğim.”²²⁷

Şirkette Nesim Bey adında biri çalışmaktadır. Nesim Bey, şirketin müdürü Ratip Bey'in arkadaşının oğludur. Nesim Bey bu iyiliğe karşılık Ratip Bey'i takip eder. Bir gün bir kulübe giden Ratip Bey'in arkasından gider ve kulübe üye olur. Ratip Bey, kulüpte Nesim'i görünce bir çalışanın kulağına bir şeyler söyleyerek yanına gönderir. Nesim Bey'in yanına giden çalışan “معذرة يا سيدي، هل حضرتك عضو؟” (Özür dilerim efendim, üye misiniz?) diye sorar. O ise “Ben Nesim” diye cevap verir. Çalışan “Yani üyesiniz?” diye sorar. Nesim bunun üzerine “برافو، ما أذكأك! ولست أشك أنك سررت سرور الجميع حين طَيرَ النادي” “الخبر إلى أرجاء المعمورة وأعلن إلى الأملاء قاطبة أنني أصبحت عضوًا، أم تراك كنت في شاغل من عملك حينئذٍ؟”

²²⁵ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve'mrae*, 31.

²²⁶ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve'mrae*, 37.

²²⁷ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve'mrae*, 46.

(Bravo! Ne kadar zekisin. Senin de herkes gibi, kulübün tüm dünyaya duyurduğu üyeliğinden dolayı sevindiğine şüphem yok. Yoksa o sırada meşgul müydün?) der. Buradaki ironi, Nesim'in kulübe üye olmak gibi önemsiz bir olayı önemliymiş gibi göstermesinin yanı sıra çalışan için çok önemli olan bu bilgiden habersiz olmasını alaya almasında ortaya çıkmaktadır. Ayrıca üye olup olmadığı sorulduğunda üye kelimesini bir isim olarak anlayıp adının Nesim olduğunu belirtmesi tevriye sanatına bir örnektir. Onun bu ifadeleri sözlü ironiye örnek teşkil etmektedir.²²⁸

Yine bir gün kulüpte Ratib Bey'i gören Nesim yanına gider ve babasından bir mektup aldığını söyler. Ratib Bey Nesim'e öfkeyle bakarak "bana ne" der. Nesim şaşkın ve acı çeken bir insan numarası yaparak "Ne! Kim derdi ki sana büyük hürmet ve sevgi besleyen babam gibi bir adam ile senin gibi büyük yeteneklere sahip bir adamın arası bozulacak?! Ancak izin verirseniz, bozulmuş şeyleri düzeltmeye hazırım." der. Nesim Ratip Bey'i medhe benzeyen ama yeren ifadeler kullanarak ironi yapmaktadır. Aslında Ratip Bey'le alay etmekte ve onu tahkir etmektedir.²²⁹

Nesim Mehasin'i neşelendirmek için ara sıra şaka yapar. Örneğin bir gün ona şöyle der:

"تواترت إليّ الإشاعات بأن على مقربة من شركتنا العظيمة التي تعتمد علينا في أعمالها الجليلة النافعة، مطعمًا يتكفل بأن يوفر للإنسان ما أثلّف الكد في العمل من أنسجة البدن، بثمن زهيد، وقد نظرت الساعة إلى وجهي في المرأة، فراعني ما عراه من الذبول والتغير، فقلت لنفسي: إنك يا نسيم ضحية الإخلاص في العمل، وإني لأخشى أن يقتلك اجتهدك، وحينئذٍ ماذا يكون؟ كيف تقف هذه الشركة على قدميها بدونك؟! فما قولك؟ أليس هذا حقًا؟"

"Büyük ve faydalı işlerinde bize güvenen büyük şirketimizin yakınlarında, çok çalışmakla yok olan vücut parçalarını insanlara düşük fiyata sunmayı taahhüt eden bir lokantanın olduğu dedikodusu bana ulaştı. Aynanın karşısında gördüğüm solgunluk ve değişim karşısında dehşete kapıldım ve kendi kendime şöyle dedim: Ey Nesim! Sen iş yerinde samimiyetin kurbanısın ve korkarım ki çalışkanlığın seni öldürecek. Sonra ne olacak? Bu şirket siz olmadan nasıl ayakta durabilir? Sen ne diyorsun? Öyle değil mi?²³⁰

Bu cümlelerde Nesim ironi yaparak söylediğinin tam tersini kastetmektedir. Büyük dediği şirket aslında küçüktür. Çalışanlar olmadan ayakta duramayacağı söylenen şirket, aslında

²²⁸ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve'mrae*, 46.

²²⁹ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve'mrae*, 47.

²³⁰ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve'mrae*, 47.

tembel insanların olduğu bir yerdir. Aynı şekilde işyerinde samimiyetin olmadığını ve çalışanların da çok çalışmadığını söylemektedir.

Nesim Mehasin'in işten çıkarılmasından sonra onu kişisel danışmanı olarak işe alır. Mehasin'in canı sıkıldığı zaman esprileri ile onu güldürmeye çalışır. Örneğin Mehasin üzüntülü iken her zamanki gibi esprili bir tavırla ona şöyle der: “مم! يظهر أن مستشارتنا تعبت، أما والله إن آل نسيم لأنانيون، كيف يتركون مستشارتهم المخلصة ترهق نفسها هذا الإرهاق؟! كلا، هذا لا يجوز، فيجب يا آل نسيم أن تعطوها قسطاً من الراحة، وإني بلسانهم — أو ألسنتهم جميعاً — (Mm! Görünen o ki danışmanımız yorulmuş. Bizim için kendini harap ediyor. Vallahi Nesim ailesi bencil. Sadık danışmanlarının, kendisini bu kadar yormasına nasıl izin verirler? Tatile ne dersiniz? İş aksatacak kadar uzamayacak ama faydası azalacak kadar da kısa olmayan bir tatil?)

Mehasin bu sözleri duymamış gibi gülümser ve Nesim'in ne dediğini sorar. Nesim de şöyle cevap verir:

“Vallahi, ne kadar zekisin ey Nesim ve kalbin ne kadar keskin! Dedğim gibi kendinizi başka bir dünyada bulmanız gerekiyor. Yani size şefkatli davranıp, üzerinize yük olan bu görevlerden sizi kurtarmalıyız. Sonrasında daha dinç, daha enerjik, ağır yüklerinizi daha iyi taşıyabilecek güçle geri dönersiniz.”²³¹

Nesim'in, Mehasin'in yorgun olduğu ve kendileri için aşırı çaba sarf ettiği şeklindeki ifadeleri ironiktir. Zira Mehasin aslında çok basit işler yapmaktadır. Kendi ailesiyle ilgili sözleri de ironiktir. Aslında Nesim'in ailesinin konuyla bir ilgisi yoktur.

Romanın sonunda Nesim ve Semire beraberken Mahmut onları görür. Semire'nin yanına koşarken yere düşer ve yaralanır. Onu arabaya taşırlar. Bu sırada Nesim, Semire'nin annesine şöyle der:

- Hanımefendi, adil olun. Hak ettiğim teşekkür bir tarafa en azından bir fincan kahveyi hak etmiyor muyum? Bırakın, zaten bu onun zamanı değil. Ancak, her zamanki zekâm ve doğru olduğunu kabul edeceğiniz ferasetim sayesinde zamanı geldiğinde daha büyük bir teşekkürü layık olacağıma inanıyorum. Bunun zamanını da uzak görmüyorum.”

²³¹ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve 'mrae*, 62-63.

Semire'nin annesi ise "Ne diyorsun? Neden bahsediyorsun? Öncelikle sen kimsin?" diye sorar.

Nesim şöyle cevap verir:

"Her soruya bir cevabım var. Ben -bunda gurur yok- Nesim'im. Gecenin dışlanmış yoldaşı ya da kuşun yuvasını bulmasından sonra unutilan kişi. Şimdi size bahsettiğim zekama ikna oldunuz mu? Söylediklerime gelince, sanırım duymuşsunuzdur, tekrarlamakta bir sakınca yok. Hatta faydası olabilir. Evet, dediğimi duydunuz hanımefendi. Kuşun kafesine geri getirilmesinde sunduğum yardımdan dolayı bir fincan kahveyi hak ettim."²³²

Nesim kendisini "akıllı ve ferasetli" olarak niteleyerek mübalağa yapmaktadır. Kendisini "geride bırakılmış veya unutulmuş eğlence arkadaşı" olarak tanımlaması da ta'riz sanatına örnek teşkil etmektedir. Yaptığı şeyin karşılığında teşekkür ve kahve beklemesi de ironik bir durum oluşturmaktadır. Zira böyle büyük bir şeyin karşılığı sadece kahve değildir.

'A'l-mâşî

Mâzinî'nin *'A'l-mâşî* adlı hikâye kitabındaki hemen hemen bütün hikâyelerinde ironiye dayalı toplumsal eleştiri vardır. Bu öyküler aşk ve güzellik üzerinedir. Bazı aşk hikâyeleri dramatik bir sonla bitmektedir.

Birinci hikâye yazar ile Lübnanlı bir bayan arkadaşı arasındaki diyaloglardan oluşmaktadır. Genç kız, yazara hiç âşık olup olmadığını sorar. Yazar ise biraz ciddi biraz şaka yaparak şöyle der:

"Yazıklar olsun! Kimin Lübnan kızlarından bir sevgilisi olmaz ki? Âşık olabilseydim tam burada olurdum. Ama benim kalbim katı. Gözlerim durmadan dönüyor. Ruhum şaşkınlık içinde ve sakinleşmiyor. Aklım da bir türlü sakinleşmeyen bir kuş. Kim bilir, dostum, belki de eskiden elleri bir parça ovalarken, kalbimi gömmüştümdür. Hareketsiz ikizim Mütenebbî'ye Allah rahmet eylesin, o bunu kırgınlık duymadan biliyordu. Hayrete düşüp etrafına bakmış ve

أَصْحَرَةُ أَنَا مَالِي لَا تُحَرِّكْنِي هَذِي الْمُدَامُ وَلَا هَذِي الْأَغَارِيْدُ

Ben bir taş mıyım ki bu kadehler ve şarkılar beni harekete geçirmiyor?

²³² Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve 'mrae*, 83.

diye bağırmıştı. Bastırma alışkanlığım olmasaydı ben daha yüksek sesle çığlık atardım. Kalbimin sevinçle dolduğunu, acı tarafından ezildiğini, özlemle boğulduğunu, korku ya da sıkıntı ile sarsıldığını, endişeyle yıpratıldığını hiç görmedim.”²³³

Yazar iç dünyası ile dış dünyanın çelişkisini ironik bir şekilde dile getirmektedir. Lübnanlı kızların âşık olunacak kadar güzel olduklarını ve memleketine şair olarak dönmeye yönelik beklentisine karşın, kendisini hissiz ve duygusuz olarak tanımlamaktadır. Kalbini gömdüğünü söylemesine rağmen saçları sayısınca âşık olduğunu söyler. Yazar, bir taraftan şair olmadığını söylerken bir taraftan da kendisini Mütenebbî'nin ikizi olarak niteler.

Yazar daha sonra kafasındaki saçlar sayısınca âşık olduğunu ama her seferinde yalnızca yirmi dört saat sonra bu aşk rüyasından uyandığını söyler. Bu noktada duygulu bir şairden beklenmeyecek şekilde matematiksel bir hesap yapmaya başlar. Her sevgili için sadece yirmi dört saat var. Bu yirmi dört saatten uykuya baştan çıkarıcı makaleler yazmaya, yani işle meşgul olmaya, boş konuşmalara ve hayatın diğer kaygılarına harcanan vakitleri çıkardığımızda her kadına olan aşkının süresi "bir buçuk saatten fazla" olmayacaktır. Yazar işi olan yazarlığı ironik bir şekilde “baştan çıkaran makaleler yazma” olarak niteler. Aşk da bir matematik problemi olarak görür. Bu da açık tezattır. Ayrıca sevicecek ve sevmeye layık sınırsız sayıda kadın olduğunu ve onları “sevgisinden mahrum etmenin onlara haksızlık ve onun açısından ihmalkarlık olacağını” belirterek kendisi ile istihzâ eder. Yazar ironik bir şekilde bir taraftan kendisini "kuru ve solmuş" ve sevmekten aciz biri olarak tanımlarken, diğer taraftan konuşması boyunca şakalaşmakta ve romantik sözler kullanmaktadır. Bu da davranış ve düşünceleri arasındaki tezağı bizlere göstermektedir.²³⁴

İkinci hikâye akrabası olan Zekiye ve onunla yaşadığı hatıralardan bahsetmektedir. Yazar, yetim olan ve dayısının evinde yaşayan Zekiye hakkında “إن موسوليني وهتلر لا بد أن يكونا قد تلقيا عليها دروساً في الثقة بالنفس، والاعتداد بالذات — بالمراسلة (Mussolini ve Hitler özgüven ve kendine dayanma konusunda ondan -yazışarak- ders almış olmalılar.) der. Yazar

²³³ İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî, *‘A’l-mâşî*, (Kahire: Hindâvî Yayınları, 2013), 8.

²³⁴ Mâzinî, *‘A’l-mâşî*, 8.

burada sözlü ironi yaparak Zekiye'nin cüretinin yanlış olduğunu medhe benzeyen zemm ile yermektedir.²³⁵

Öte yandan Zekiye'nin dayısı, hâkimdir ve yazarımızın fitraten suçlu olduğunu düşünmektedir. Yazar da ondan nefret etmektedir. Çünkü 1905 yılında bir hayır derneği yararına düzenlenen partiye öğrenciler olarak katılırlar. Öğrencilerin kafasında dışarı çıkıp bahçe duvarının etrafından dolaşmak, mumları söndürmek ve bir kısmını ceplerine doldurmak vardır. Fakat polis onları görmüş ve yakalamıştır. Kaderin bir cilvesi olarak mahkemeye çıktığında hâkim, Zekiye'nin dayısıdır. Yazarın kaplumbağa suratlı olarak tasvir ettiği hâkim, yazara yüz kuruş para cezası verir. Bu para o zaman için bir servettir.²³⁶

Bir defasında Zekiye, yazarı, bir dükkandan bir fener almaya gönderir. Yazar dükkana gidince Zekiye'nin dayısını görür. Dayısı ona kızgın bir şekilde bakarak dükkandan çıkar. Yazar, heyecan ve korkudan feneri alarak dışarı çıkar. Fakat kaderin bir cilvesi olarak hâkime çarpar ve fener kırılır.²³⁷

el-Kelb başlığını taşıyan üçüncü hikâyede yazar ailesiyle yemeğe gider. Yemekten sonra yemeği hazmetmek için gezmeye çıkar. Bu sırada bir köpeğe rastlar ve olanları ironik ve mizahi bir dille anlatır. Örneğin güneşten dolayı başına bir mendil koyan yazar, bu şekilde güneşin şerrinden kurtulduğunu söyler. Yürürken bir köpeğin arkasından koşup havladığını görünce köpeğe “Evet efendim?” diye ne istediğini sorar. Köpek “Hav hav” diye cevap verince yazar “Teşekkür ederim. Ama yolu kendi başıma bulabilirim.” der. Köpek yeniden havlayınca “Haklısın, hatamı kabul ediyorum ve bir daha şarkı söylemeyeceğime söz veriyorum. Gizlice hariç. İşimiz bitti mi?” diye cevap verir. Yazar burada köpek ile konuştuğunu ve havlamasının bir anlama geldiği duygusunu uyandırmaktadır. Ancak durum komiktir. Yazar köpek ile konuşmasına devam ederken sınır kapısındaki aramalar sırasında görevlilerin çantasını aramamasını kastederek “Beyrut'taki gümrükçüler bunları bana bırakmış. Daha doğrusu elbiselerin içinde kaybolmuşlar.” der ve köpeğe sigara ikram eder. Köpeğin buna bir tepki vermemesini onun sigara içmeyişine bağlayan yazar, köpeğin sürekli havlamasını aralarında uzun süren müzakereler olarak niteler. Yazar köpeğin havlamamasını da izin vermesi olarak

²³⁵ Mâzinî, 'A'l-mâşî, 13.

²³⁶ Mâzinî, 'A'l-mâşî, 13.

²³⁷ Mâzinî, 'A'l-mâşî, 15.

yazarın elini ovuşturması ve bunu düşünmesine yardımcı olması için alnıma götürmesi üzerine köpeğin havlamasını azarlama olarak niteler. Yazar bu nedenle elini tekrar yerine koyar ve düşünme noktasındaki yardımından vazgeçer ve köpeği hipnotize etmek için gözlerinin içine bakmayı düşünür. Ancak köpek akıllı ve kurnazdır. Yazarın bir şeyler planladığını anlar ve yüksek sesle havlamaya başlar. Bunun üzerine yazar özür diler. Köpek havlamaya devam eder. Yazar da onun sinirlenmekte ısrar ettiğini, bu nedenle aptal olduğunu söyler. Bu sırada “Bicu! Bicu! gel!” diye bir ses duyar. Şaşkınlıkla ağaca dönerek “Peygamberler gibi mütevazi ol ey ağaç. Sen gel!” Yazar burada ağacın arkasında bir insanın olduğunu bildiği halde ağaçla konuşur gibi yapar. Ağacın arkasından güzel bir kızın çıkması üzerine yazar, kendinin salihlere vaat edilen cennette olup olmadığını sorgular. Ancak hemen sonrasında takva sahibi olmadığını, bu nedenle Cennette olamayacağını söyler. Ağaca dönerek “Mübarek ağaç, bu leziz meyveyi koparmama izin verir mi?” diye sorar. Daha sonra kızı kendisine doğru çeker ve köpeğe dönerek “Biz arkadaş değil miyiz dostum? Hadi Bicu! Ona iyi bir adam olduğumu söyle. Allah’ım, ne kadar tatlı bir adın var. Bugün köpekleri ne kadar çok seviyorum.” der. Hikâyenin başında köpektan korkan ve onları sevmeyen yazar, burada köpekleri sevdiğini söyleyerek ironi yapar. Aslında kızıdan hoşlandığını ima etmektedir. Kız, yazara adını sorunca tevriye yaparak bugün adının Said b. Muvaffak (سعید بن موفق) olduğunu söyler. Yazar burada kızla karşılaştığı için said (mutlu) olduğunu ve istediğine ulaştığını (muvaıffak) kasteder. Ayrıca köpekle karşılaştığı zaman adının Menhûs b. Hayran (منحوس بن حیران) olduğunu belirtir. Köpekle karşılaştığı için menhûs (talihsiz), ne yapacağını bilemediği için hayran (şaşkın) olmuştur. Dağa tırmanmadan önce de adının Şeb’ân b. Methûm (شبعان بن متخوم) olduğunu söyler. Çünkü dağa çıkmadan önce yemek yediği için toktur (şeb’ân). Ancak çok yemek yediği için hazımsızlık çekmektedir (methûm).²³⁸ Yazar burada tevriye sanatını kullanarak durumunu anlatmaktadır.

Kitaptaki dördüncü hikâyede anlatıcı, bir minibüste gördüğü bir kadınla başından geçenleri anlatmaktadır. Kadını görür görmez hoşuna gitmiştir. Kadının kucığında da bir köpek vardır. Anlatıcı ve kadın aynı durakta inerler. Bu sırada köpek kadının elinden kaçar. Anlatıcı köpeğin peşinden koşarak onu yakalar ve kadına getirir. Kadın ona teşekkür edince köpekleri çok sevdiğini söyler. Kadının dikkatini çekmek için

²³⁸ Mâzinî, ‘A’l-mâşî, 20-23.

köpeklerden gerçekte nefret etmesine rağmen, onlar hakkında aşırı derecede olumlu ve coşkulu bir şekilde konuşur. Defalarca köpekleri çok sevdiğini söyler.²³⁹

Yazar minibüste gördüğü kızı tekrar görmek için evine gider. Ancak kızın adını bilmemektedir. Bu nedenle kapıyı açan hizmetçiye köpeği ziyarete geldiğini söyler.²⁴⁰

Dördüncü hikâyede yazar Bağdat'ta iken sürekli ziyafetlere davet edilir. Bunlardan bıkınca kendisini ağırlayan arkadaşlarına müzik dinleyebileceği bir yer olup olmadığını sorar. Bunun üzerine arkadaşları onu bir eve götürürler. Yazar kendilerine kapıyı açan, kısa boylu, kocaman göğüslü, ağır kalçalı ve boyunsuz bir cariyeyi görünce şöyle der: "Bu 'başlangıç'tan ürktüm ve içimden Allah'a sığındım. Kalbimi O'na yönelterek 'Ey Rabbim! Ey Raûf! Ey Latîf! Sen biliyorsun ki ben burada yabancıyım. Üstelik yetimim ve çocuklarım küçük. Bana ve onlara merhamet et ve hükmünde bize lütufkâr ol.' dedim." Yazar burada ironi yaparak olayı abartmaktadır. Yetişkin olduğu halde kendisini "yetim" olarak tanımlaması, cariyenin fiziksel özelliklerini abartılı bir şekilde tasvir etmesi ve kapıyı açmasını korkutucu bir olay gibi sunması, basit bir ev ziyaretini sanki büyük bir tehlike veya felaketle karşı karşıyaymış gibi algılaması ve buna karşı Allah'a sığınması ironiktir. Yazarın "فاستجاب الله دعائي بسرعة، ولا عجب، فإنه تعالى رحيم كريم، وهذا عصر اللاسلكي" (Allah duamı hızla kabul etti. Buna şaşmamalı. Çünkü O merhametli ve cömerttir. Çağımız da kablosuz iletişim çağıdır.) demesi de ironiktir. Anlatıcı Allah'ın duaları kabul etme hızını, modern iletişim teknolojilerinin hızıyla ilişkilendirmektedir.²⁴¹

Bu esnada odaya bir kadın girer. Yazar bu durumu şu şekilde tasvir etmektedir:

وإذا بحورية هاربة من الفردوس تدخل علينا، وإذا بنا نثب إلى أقدامنا، وقد التمعت عيوننا، وأعدتنا، فأشرقت وجوهنا، وانطلقت ألسنتنا الخرساء وانحلت عقدتها. وجلست الحورية بجانب واحد غيري، فأسفت لأني أثر التواضع — لعنه الله — واخترت مقعدي في ركن، وتحسرت على «الصدر» الذي تركته لصاحبي، ولكني عزيت نفسي بأني أراها، ورفعت كأسها، فقلت: أشار بها ولو زهقت روعي، ثم سألتها: «من أي الفرداديس هربت يا حورية؟» فضحكت وغمزت بعينيها ولم تقل شيئاً، فلم أنهزم، فقلت: «بأي لغة تتكلمين في الجنة؟» فعدت تضحك، ولا تجيب، فاستغربت، ونهضت إليها وقلت بلهجة الجد: «أرني لسانك.» فأخرجت لساناً دقيقاً حلواً، فهزرت رأسي مسروراً، وعدت، وسألني جاري — وهو أديب عراقي: «لماذا فعلت هذا؟» قلت: «أردت أن أطمئن. سأدخل الجنة بعد عمر طويل، فإذا كانت حورياتها بلا ألسنة، فإن هذا يكون خازوقاً.

²³⁹ Mâzinî, 'A'l-mâşî, 25.

²⁴⁰ Mâzinî, 'A'l-mâşî, 28.

²⁴¹ Mâzinî, 'A'l-mâşî, 31.

“Birden cennetten kaçmış bir huri içeri girdi. Hepimiz ayağa fırladık, gözlerimiz parladı ve bizi kendimize getirdi. Yüzlerimiz aydınlandı, suskun dillerimiz çözöldü ve düğömleri açıldı. Ona 'Ey huri, hangi cennetten kaçtın? Cennette hangi dili konuşuyorsunuz?' diye sordum. Güldü ama cevap vermedi. Şaşırdım, ona doğru kalktım ve ciddi bir tonla 'Dilini göster bana' dedim. İnce, tatlı bir dil çıkardı. Yanımdaki Iraklı bir edebiyatçı 'Neden bunu yaptın?' diye sordu. Ben de 'Emin olmak istedim. Uzun bir ömürden sonra cennete gireceğim. Eğer oranın hurileri dilsiz olursa, bu büyük bir hayal kırıklığı olur.' dedim.”

Yazar gelen kadına huri demekle güzel olduğunu kastetmektedir. Kendisi de hurilerin dünyada olamayacaklarını bilmektedir. Ancak tecahöl-i ârif yaparak güzelliğine vurgu yapmaktadır. Huriye soru sorarken son derece ciddi ve kararlı bir dil kullanır. Örneğin “Dilini göster bana.” derken cinâs yaparak hurinin konuşmasını kasteder. Hurinin "ince, tatlı bir dil çıkarması" ise ironik bir durum yaratır. Yazar, hurinin dilini göstererek onun konuşup konuşmadığını ve konuştuğu dili öğrenmeye çalışırken, aslında onun fiziksel dilini görmektedir. Ayrıca sorduğu sorulara aslında cevap beklememekte, kadınla konuşmaya devam etmek istemektedir.²⁴²

Beşinci hikâyede Fifi adındaki bir kadın araba sürerken Hammâde adındaki bir tıp faköltesi öğrencisine çarpar. Hammâde'nin kolu kırılmıştır. Fifi ve abisinin çok üzüldüklerini görünce şöyle der: “Bu bir şey değil. Zaten bu durumu fırsat bilip okula döndükten sonra, onu doğal olandan daha iyi yapay bir kolla değiştireceğim.”²⁴³ Burada Hammâde kolunun işe yaramadığını ve bu nedenle kırılmasının çok önemli olmadığını söyleyerek ironi yapar.

Hammâde bu ironiyi devam ettirerek şöyle der: “Bir adam tanıyorum, tramvay kazasında iki bacağı da kesilmişti. Bu kişi spor oyunlarını çok severdi. Bu yüzden ona bu oyunlar için eğitilmiş iki bacak taktılar. Şimdi onun, bu oyunlardan nefret ettiğini kolayca hayal edebilirsiniz. Çünkü bacakları, onu zıplattığı ve koşturduğu için bir gün bile dinlenme fırsatı vermiyor.”²⁴⁴ Burada protez uzuvların işlevsizliğinden dolayı spor yapmayı seven bir insanın artık spor yapamamasına sebep olması ironik bir dille ifade edilmektedir.

²⁴² Mâzinî, 'A'l-mâşî, 32.

²⁴³ Mâzinî, 'A'l-mâşî, 37.

²⁴⁴ Mâzinî, 'A'l-mâşî, 37.

Altıncı hikâyede hikâyenin anlatıcısı, tanımadığı iki kızla konuşmaktadır. Kızlar, anlatıcıyı tanıdıkları birine benzetirler ve adının Abdullah olup olmadığını sorarlar. Anlatıcı kızların sorularına cevap verirken “طَبَعًا. طَبَعًا. عبد الله حقًا وصدقًا” (Tabi ki. Tabi ki. Ben Abdullah’ım) der. Bu, sözlü bir ironidir. Çünkü anlatıcının adı Abdullah değildir. Ancak o, tevriye yaparak Abdullah’ın uzak anlamı olan Allah’ın kulu olduğunu kastetmektedir.²⁴⁵

Kadınlar bir süre sonra anlatıcının adının Abdullah olmadığını öğrenmişlerdir. Kadınlardan biri anlatıcı ile karşılaştığında Zeynep’i gördüğünü ve onun anlatıcıyı tanımadığını söylediğini aktarır. Bunun üzerine anlatıcı “ما أضعف ذاكرة النساء” (Kadınların hafızası ne kadar da kötü!) diyerek ironi yapar. Aslında kadınların hafızasının çok iyi olduğunu kastetmektedir.²⁴⁶

Konuşmaları esnasında kadın anlatıcıya deli der. Anlatıcı ise kendisinin çiçek gibi açan çekici bir kişi olduğunu söyler. Aslında adam, çekici olmadığının farkındadır. Ancak sözlü ironi yaparak kendisinin, güneş ışınları altında açan çiçekler gibi kadının gözlerinin önünde güzelleştiğini ve çekici hale geldiğini söyler. Bu sözlerle kadının güzelliğini ve çekiciliğini vurgulamaktadır.²⁴⁷

Mâzinî sekizinci hikâyede absürt olaylar kurgulayarak ve bunları normalmiş gibi hissettirerek ironi yapar. Hikâyenin anlatıcısı sabahın erken saatlerinde, sabahın henüz aydınlanmaya başladığı ve serin bir hava olduğu bir vakitte, elinde küçük ama ağır bir çanta ile zorlu bir yokuşu tırmanmakta ve dostlarının kendisini beklediği dağın tepesine ulaşmaya çalışmaktadır. Yanında dostları için getirdiği yiyecekler vardır. Yolculuğu sırasında bir ses duyar ve sesin sahibi olan genç bir kızla karşılaşır. Kıza kim olduğunu sorduğunda, "Ben" diyerek kendini tanıtır. Yazar, beklediği cevabı almış ve onu tanımış gibi tamam der. Genç kızın adı "İvonne"dir ama kendisine "Klara" da denmektedir. Kız, başından geçen olayları anlatırken oldukça saf ve masum bir şekilde konuşur. İvonne, su tabancısına kırmızı renkli mürekkep doldurmuş ve kız kardeşi Laura’yı vurmuştur. Laura da kırmızı mürekkebi kan zannederek ölmüştür. Bu nedenle İvonne evden kaçmış ve dağda saklanmış. Anlatıcı bunun gerçek olmadığını bildiği halde gerçekmiş gibi ciddi bir tavırla dinler ve yardım etmeye çalışır. Bununla birlikte sorduğu sorularla içten içe

²⁴⁵ Mâzinî, ‘A’l-mâşî, 46.

²⁴⁶ Mâzinî, ‘A’l-mâşî, 48.

²⁴⁷ Mâzinî, ‘A’l-mâşî, 49.

بلا شك ... لو لم تقري وتختبئي لقبضوا عليك وحبسوك ... ثم من يدري ... نعم“ alay etmektedir. Örneğin “إن الذي صنعت هو عين العقل (Eğer kaçıp saklanmasaydın seni yakalayıp hapse atarlardı... Kim bilir sonra ne olurdu... Evet, yaptığın şey tamamen mantıklıydı.) diyerek ironi yapar. Anlatıcı kızın adının bazen İyonne bazen de Klara olmasıyla istihzâ ederek “Adım Batlamyus. Hayır Oktavyus. Ben yazar iken ...” der. Kız da “Arapça mı yazıyordun?” diye sorar. Anlatıcı yine istihzâ ederek “Urduca” diye cevap verir.²⁴⁸

Anlatıcı ve İyonne, dağın tepesine varınca arkadaşlarına olayı anlatır. Anlatıcı bu komik olayı anlatırken ciddi bir şekilde ve bozuntuya vermeden anlatır ve şöyle der: “Bunlar, senin askerlerin. Hepsi senin kurtuluşun için kanlarının son damlasına kadar -yani her damlasını- dökmeye hazır, ey yüce suçlu. (Yüksek sesle gülüşmeler) Emin ol ki seni savunacaklar (sesler: Evet. Evet.) Ne... neyle savunacaksınız dostlarım? (Çeşitli sesler: Canımızla. Canlarımız ona feda olsun) Canlarıyla. Ama dostlarım, canlarınızdan başka savunacak bir şeyiniz yok mu?” Anlatıcı ve arkadaşları burada ciddi olmayan bir olaya ciddi bir şekilde yaklaşarak ironi yapmaktadır. Bunun üzerine bir “savaş meclisi” kurulur ve bir strateji geliştirilir. Buna göre ilk olarak çantadaki yemekler yenecek, daha sonra küçük bir keşif grubu kızın evine gidip durumu araştıracaktır. Arabayla kızın evine vardıklarında ağlayan bir kadın görürler. Anlatıcı, “Herhalde maktûl için ağlıyordur.” diyerek ironiyi devam ettirir. Mâzinî bu hikâyede olayları mizahi dil ve sözlü ironi kullanarak ele almaktadır.²⁴⁹

Sundûku'd-dünyâ

Mâzinî *Sundûku'd-dünyâ* adlı eserinin “Edebiyatçıların Tuhaflığı” başlığını taşıyan bölümünde yol yordam bilmeyen ve toplumun adetlerine uymayan edebiyatçıları hicveder. Tanındıklarından birisi gece ikide evine gelip çok önemli bir olay olmuş gibi kapıyı hızlıca çalmıştır. Anlatıcı, buna çok şaşırılmıştır. Zira bu kişi, normal zamanlarda evine gelmemektedir. Anlatıcı kapının girişinde adamın önünde bir “tökezleme taşı” olarak durduğunu ama “mezar taşı” olmak istediğini söyler. Tökezleme taşı, insanın karşısına çıkan engellerden kinayedir. Mezar taşı ise adamı öldürmek istediğini ima etmektedir. Ayrıca sözlü ironi yaparak “Hayırlı geceler” diyen adama “Hayırlı günler”

²⁴⁸ Mâzinî, *A'l-mâşî*, 54.

²⁴⁹ Mâzinî, *A'l-mâşî*, 55-56.

diye cevap verir. Bu şekilde adamın, içinde bulundukları absürt durumu anlamasını amaçlar. Ancak adam bunu ciddi sanır ve anlatıcının kastını anlamaz.²⁵⁰

Büyükler ve küçükler adlı ikinci bölümde büyüklerle alay eden oğluna karşı anlatıcı, suçladığı ve azarladığı alay ruhuna karşı koyamayarak oğluya alay etmeye başlar. Onunla birlikte bir kitap yazacaklarını söyler. Anlatıcı büyüklerin çocukları yaramazlık, bir şeyleri kırma, gece geç yatma, oyuna dalma, verdikleri işleri yapmama gibi konularda azarlamalarından bahsettikten sonra yazacakları kitapta büyüklerin küçüklerin yerine geçeceğini söyler. Kitabın adı “المختار في تهذيب الكبار” *el-Muhtar fî tehzîbi'l-kibâr* (Büyüklerin terbiyesinde seçkin eser) olacaktır. Kitapta gerçek dünyadaki her şey tersine dönecektir. Artık küçükler, büyükleri denetleyecektir. Anlatıcı konuşmasında ciddi değildir ve söylediklerinin tersini kastetmektedir.²⁵¹

Anlatıcı piyasadaki kitapların çok satmasını da ironik bir dille eleştirmektedir. Oğlu büyüklerin bu kitabı satın alıp almayacaklarını sorduğunda “Eğer almazlarsa bazı arkadaşlarımdan kitaba ağır bir şekilde saldırmalarını ve kitabın ahlaka ve insanlığa aykırı olduğunu söylemelerini isterim. Sadece bu, kitabın yayılması için yeterli olur.” der. Anlatıcı burada kitapların satmasını, onlara gelen tenkit ve saldırılara bağlayarak onları değersiz gördüğünü ima etmektedir.²⁵²

Mâzinî, edebiyatçıları da ironik bir dille eleştirir. Örneğin başyazarı olduğu gazetede bir hak ihlali yaşanır. Bu olayla ilgili yazdığı güçlü (şiddetli) makale bir Fransız gazetesi tarafından yayınlanır. Bir gün sonra masasında bir Avusturya gazetesinin muhabiri olan bir 'doktor'un kartvizitini bulur. Kartvizitin arkasında ilk başta Almanca sandığı, sonra ona Fransızca olduğu söylenen, en sonunda da İngilizce olduğu anlaşılan bir yazı vardır. Mâzinî burada ironi yaparak kartvizitin Arapça çıkması korkusuyla araştırmayı daha fazla sürdürmediğini söyler. Muhabir röportaj için Mâzinî'den randevu alır ama Mâzinî'nin anladığı vakit ile onun anladığı vakit arasında dört saat vardır. Muhabir randevu saatinden yarım saat önce geldiği için özür diler.²⁵³

Mâzinî kendi makalesini önce “güçlü” sonra “şiddetli” olarak tanımlamaktadır. Burada kendi yazısını küçümsemektedir. Kartvizitteki yazının dilinin sürekli değişmesi

²⁵⁰ İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî, *Sandûku'd-dünyâ*, (Kahire: Hindâvî Yayınları, 2010), 14.

²⁵¹ Mâzinî, *Sandûku'd-dünyâ*, 17-20.

²⁵² Mâzinî, *Sandûku'd-dünyâ*, 20.

²⁵³ Mâzinî, *Sandûku'd-dünyâ*, 24.

(Almanca, Fransızca, İngilizce) ve yazarın her seferinde ikna olması da ironiktir. En ironik kısım ise, yazarın araştırmayı, yazının kendi anadili olan Arapça çıkması korkusuyla sürdürmemesidir.

Bu bölümde Mâzinî mizah ve ironiyi çokça kullanmaktadır. Örneğin Avrupalı gazetenin muhabiri, ondan bir özgeçmiş ister. Mâzinî de yıllar önce şiir seçkileri için hazırladığı ve 'Çağın Şairleri' kitabında yayınlanan özgeçmişe yönlendirir. Ancak muhabir, özür dileyerek, Mâzinî'nin konuşmasından özgeçmişin Arapça yazıldığını ve kitabın Suriye'de basıldığını anladığını söyler. Suriye'ye seyahat etmek için zamanının olmadığını, ancak seyahat edebilseydi bahsettiği çevirinin amaca uygun olacağından şüphesi olmadığını belirtir. Burada Mâzinî ve muhabirin söyledikleri, ciddi gibi görünse de gerçek olamayacak kadar absürttür.

Mâzinî yeni bir özgeçmişinin yazılması için muhabire başka bir gün gelmesini söyler. Muhabir geldiğinde Mâzinî, özgeçmişine soyundan bahsederek başlayacağını söyler. Muhabir onu dikkatli bir şekilde dinlemektedir. Mâzinî “Ben çok soylu bir aileden geliyorum. Şüphesiz benim büyük dedemi duymuşsundur. Büyük dedem Hz. Adem!” der. Mâzinî bu sözleriyle soyu ve dedeleri ile övünen insanları hicvetmektedir. Muhabir de memnun olduğunu ve büyük ninesinin Havva olduğunu söyler. Bu şekilde akraba çıkmışlardır. Muhabir bundan dolayı Mâzinî'nin atalarını anlatmakla kendisini zorlamamasını rica eder. Buna göre muhabir de Mâzinî'nin ironilerine ironi ile cevap vermektedir. Bunun üzerine Mâzinî daha yakın tarihte yaşamış olan bazı dedelerini sıralar. Bunların içinde “مالك بن ريب بن حوت” (Mâlik b. Reyb b. Hût), “هلال بن أسعر” (Hilâl b. Es'ar), “مسعود بن حرشة” (Mes'ûd b. Hurşe) vardır. Mâzinî bu ifadelerle tevriye yapmaktadır. Dedelerinin isimlerini zikrediyor gibi görünürken her kelimenin sözlük manasını kasteder. Örneğin Hût (balık) oğlu Reyb (şüphe) oğlu Mâlik (sahip) diyerek soyu içinde koca cüsseli ama şüpheli işler yapan kişiler olduğunu ima eder. Zaten Mâlik yol kesip insanları soyan birisidir. Aynı şekilde Es'ar (cılız) oğlu Hilâl el şakaları yapmayı seven bir adamdır ve insanları kandırmaktan hoşlanır. Eski kılıcını bilir ve karanlıkta dışarı çıkar. Biri yanından geçtiğinde, kılıcı onun karnına batırır. Kurban sıçrar ve yere düşer. Bunun üzerine Hilal kahkahalarla güler, ona yaklaşır, onunla şakalaşır ve yükünü hafifletir, yani hırsızlık yapar. En cömert dede ise Hurşe (kabalık) oğlu Mes'ûd (sevinçli) olup insanlara karşı çok merhametlidir. Hayatını, insan kardeşlerini develerden ve taşıdıkları yüklerden kurtarmaktan -hırsızlıktan- başka bir iş yapmadan geçirmiştir. Bu

dede kabalık yaparak mutlu olmaktadır. Ancak onun erdemini kıskananlar, onu halifeye gammazlamışlardır. Halife de onun üst yarısını kestirip büyük bir çarşıda görünür bir yere astırır. Bu sayede ona insanları yukarıdan gözlemleyip yeterince uzun süre düşünme fırsatı vermiş olur.²⁵⁴ Yani halife, eşkıyalıktan dolayı onu asmıştır ve insanlara bir ders olmasını sağlamıştır. Mâzinî bu ifadeleriyle ironi yapmaktadır ve dedelerinin zannedildiği gibi meşhur ve kahraman kişiler olmadığını, bilakis hırsız ve yol kesen eşkıya olduklarını ima etmektedir. Bunu da kullandığı kelimelerin uzak anlamını kastederek yapmaktadır.

Muhabir, Mâzinî'ye yaşını sorduğunda 9 Ağustosta yirmi yaşına gireceğini söyler. Muhabir hangi yılda doğduğunu sorduğunda ise 1790 der. Muhabir bunun nasıl mümkün olabileceğini sorduğunda “Bilmiyorum. Benim de şaşırdığım şeylerdendir.” diye cevap verir. Muhabir “Ama yaşıınız -doğum tarihinize göre hesaplırsak- 136. Bu farklılığı nasıl açıklıyorsunuz?” diye sorduğunda ise “Bunu açıklamıyorum. Buna çoğu zaman şaşırdım zaten. Eğer bir tutarsızlık varsa, bunun nedeni şüphesiz bu mutlu olay gerçekleştiği sırada onu yazmayı kaçırmış olmamdır.”²⁵⁵ der. Mâzinî burada hem yaşıyla ilgili hem de doğum tarihini kaçırdığı için yazamadığını belirterek ironi yapar.

Mâzinî doğumu ile ilgili bazı olayları da abartılı ve ironik bir şekilde anlatmaya devam eder: “Buna ek olarak, dişsiz doğdum. Bu yüzden birçok insandan daha üstünüm. Ancak bu durum beni uzun süre gıdadan mahrum bıraktı. Sadece sütle beslendiğim için zayıf kaldım. Bu, cılız vücudumun ve bu nedenle İbn Ebî Saîd el-Mâzinî gibi soylu atalarımın ulaştığı yüce mertebelere erişemememi açıklar. O, tam dişlerle doğmuştu ve obur, yiyici, heybetli bir aygırdı. Halife onun üstünlüğünü kabul etti ve sarayında özel bir oda tahsis etti. Ona iki muhafız görevlendirdi ve odadan çıkmaması için emir verdi. Muhafızlar ona hizmet edecekti. On dokuz yıl boyunca bu sarayda saygı ve hizmet gördü.”²⁵⁶ Mâzinî kendisinin dişsiz doğmasını anormal, dedesinin dişleriyle doğmasını normal olarak tasvir etmektedir. Dedesinin oburluğunu dişleriyle doğması şeklinde ifade etmektedir. Ayrıca dedesinin hapse girmesini, kendisine sarayda bir oda tahsis edilmesi ve hizmet edilmesi şeklinde belirterek ironi yapar.

Muhabir, Mâzinî'nin bu absürt ve ironik sözlerinden sonra ne zaman gazeteciliğe başladığını sorar. Bu soru da ironiktir. Çünkü Mâzinî'nin hikâyesi abartılı ve gerçek dışı

²⁵⁴ Mâzinî, *Sundûku 'd-dünyâ*, 25-26.

²⁵⁵ Mâzinî, *Sundûku 'd-dünyâ*, 26-27.

²⁵⁶ Mâzinî, *Sundûku 'd-dünyâ*, 27.

görülmektedir. Bu yüzden Muhabir, onun bir gazeteci gibi hikâye uydurduğunu ima eder.²⁵⁷

Muhabir kardeşi ya da süt kardeşi olup olmadığını sorduğunda sorduğunda Mâzinî bilmediğini ama onu gömdüklerini ve bunda bir şüphe olmadığını söyler. Muhabir, Mâzinî'nin bu kesinliğini görünce gülererek "Öldü ve defnedildi. Daha ne istiyorsun? Konu çok açık." der. Burada Muhabir anlaşılamayan bir konuya açık diyerek ironi yapar. Mâzinî açısından ise durum net değildir. O, şu ana kadar kendisinin mi yoksa süt kardeşinin mi öldüğünü bilmediğini söyler. Mâzinî Şaşkınlık ve hayret belirtileri gösterdi, yüzü karardı. Sevindim ve kendi kendime onu daha da şaşırtacağıma ve insanların biyografilerine olan bu tutkusunu kafasından uçuracağıma yemin ettim." diyerek buraya kadar yaptığı konuşmalardaki ironinin sebebinin açıklar. Aslında Mâzinî, Muhabirin anlamsız ve gereksiz bir şey peşinde koştuğunu ona göstermek istemektedir.

Mâzinî şöyle devam eder:

"Eğer sana hikâyeyi anlatırsam ve sırrı açıklarsam, şu anda seninle konuşanın kim olduğunu söyleyebilir misin? Mâzinî mi yoksa sütkardeşi olsa da hizmetçisi olması gereken kişi mi? Dinle dostum, sütannemin benimle aynı yaşta bir çocuğu vardı ve bana çok benziyordu. Benim kıyafetlerimi giyerdi. Bu da aramızdaki karışıklığı artırırdı. Bizi ikiz sananlar çoktu. Bu çocuk sık sık geceleri benim odamda benim yerime uyurdu, ben ise hizmetçiyle uyurdum. Bu şekilde ben Mâzinî olarak, o ise hizmetçi olarak büyüdük. Belki de durum tam tersidir. Kim bilir, belki de sütannem bizi hamamda yıkarken karıştırmıştır? Uzatmayayım. İkimiz de büyüdük, Mâzinî ve hizmetçisi Muhammed, ya da Muhammed ve hizmetçisi Mâzinî. Şimdi gerçekte kim olduğumu bilmiyorum. Büyüdük işte. Bir keresinde hizmetçi komşudan bir şey çaldı ve bunun için birkaç ay hapse atıldı. Kaç ay olduğunu hatırlamıyorum. Belki de çalan ve hapse atılan Mâzinî idi ve hizmetçisi onun yerine hapse girdi. Olabilir. Ama bunun önemi yok. Çoğu zaman ben hata yapardım ve hizmetçim benim yerime cezalandırılırdı, ya da belki de gerçeğe daha yakın bir ifadeyle, çoğu zaman o hata yapardı, ben onun yerine cezalandırılırdım. Tabii ki isimlerimizin veya kimliklerimizin karışmış olabileceğini varsayarsak böyle."²⁵⁸

²⁵⁷ Mâzinî, *Sundûku 'd-dünyâ*, 27.

²⁵⁸ Mâzinî, *Sundûku 'd-dünyâ*, 27-29.

Mâzinî kim olduğunu bilmediğini söyleyerek ironi yapar. Kendi kimliğinden emin olmayan birinin hikâyesine nasıl güvenilebilir? Tüm bu karışıklıkların ve belirsizliklerin "önemli değil" denilerek geçiştirilmesi de hikâyenin ne kadar absürt ve güvenilmez olduğunu vurgulamaktadır. Mâzinî bu ironilerle çok ciddi bir şeyin peşinde koştuğunu zanneden ve bunun için Avusturya'dan gelen muhabire bunun ne kadar gereksiz bir şey olduğunu göstermek istemektedir.

Mâzinî hikâyesine şöyle devam eder:

“Bir gece, bir evi soymaya çalışırken ev sakinleri tarafından fark edildi. Çatıdan çatıya atlayarak güvenli bir şekilde yere inebileceği bir yol bulmak niyetiyle çatıya kaçtı. Bir duvarın üzerinde yürürken yer sarsıldı. O da düştü ve öldü. Şimdi söyle bana -eğer yapabilirsen- hangimiz öldü? Ben mi yoksa o mu? Mâzinî mi yoksa hizmetçisi mi?

Muhabir “Aranızda sizi birbirinizden ayırt edecek bir şey -mesela bir işaret- yok muydu?” diye sorunca Mâzinî şöyle cevap verir:

“Sana atalarım ve soylu dedelerim hakkında anlattıklarına, hepsinin geçimlerini sağlamak için kullandıkları yöntemlere, başka bir deyişle, Allah'ın lütfuyla hepsinin katil, eşkiya ve hırsız olduklarına bakarsan, hırsızlık yapan hizmetçinin aslında Mâzinî olması ve çatıdan düşüp ölen kişinin ben olmam daha mantıklı ve olası değil mi?”²⁵⁹

Mâzinî bu sözleriyle daha önce yaptığı ironilerin amacını belirtmektedir ve muhabirin bunu anlamasını sağlamaya çalışmaktadır. Hikâyenin absürtlüğünü arttıran bir husus da hizmetçinin zenci, Mâzinî'nin ise esmer olmasıdır. Aslında birbirlerine hiç benzememektedir. Mâzinî bununla Muhabirin yaptığı iş ve sorduğu soruların, hakikatle bir alakası olmadığını ima etmektedir.

2.4. Durum İronileri

Durum ironisi, bir durumun insanın beklentisi ve algısına zıt olarak gerçekleşmesidir. Hikâyenin olay örgüsünde karakterin istediği şeyin gerçekleşmeyip beklemediği durumların gerçekleşmesi bu ironiyi oluşturur. Buna göre durum ironisi, beklentilerin farklı olmasından dolayı kişiden kişiye değişiklik gösterebilir.

²⁵⁹ Mâzinî, *Sundûku 'd-dünyâ*, 29.

Mâzinî'nin hayatı ironilerle doludur. Bu nedenle eserlerinde bu ironiyi çokça kullanmıştır. Biz de bu bölümde eserlerindeki durum ironilerini inceleyeceğiz. O kendi hayatındaki durum ironilerine şöyle değinmektedir:

“(Dünya) Kutusunu²⁶⁰ sırtıma yüklediğimden beri ebedi sorum 'Ne yazayım?' Bu, Hamlet'in ölümsüz oyununda dediği gibi bir meseledir. Benimle Hamlet arasındaki fark ise şudur: O hayat ve ölümle, olmak ya da olmamakla, kendini korumak ya da yok etmekle ilgilenmiştir. Bana gelince, bunların hiçbirini beni ilgilendirmiyor. Hayatı da ölümü de varlığı da yokluğu da önemsemiyorum. Belki de daha doğrusu ve gerçeğe daha yakın olanı şöyledir: Bunu düşünmeye vaktim yok. ... Ben - görevlerinden kurtulamayan hayatın kocası- öyleyim. Yazmak için uyanırım, ne yazacağımı düşünerek yerim, bir lokma alır bir satır ya da yarım satır yazarım. Uyurum ve bir konu bulduğumu hayal ederim, gözlerimi açarım ve unutmuşum. ... Çocuklarımla oynamayı özlerim ama vaktin darlığı ve onun oyun ve eğlence için yeterince geniş olmadığı yüzüme çarpar, aklıma yazmam gerektiği gelir. Hayatı gözlerimin önünde dolu dolu görürüm, kalabalığına karışmak ve serbest dolaşmak isterim, ama matbaa cehennem gibi doymak bilmez ve 'ver' demekten usanmaz. ... Yarın sabah yazacağım sözleri düşünmeye başlarım. İçerim ama dalamam, gülerim ama eğlendiğimi görmem. Göğsüm daralır, isyan eder ve sokaklara çıkarım, gözümü hayatın sunduğu şeylerle eğlendiririm. Sonra kendime derim ki: Gözün gördüğü şu şu şeyler bir makale konusu olabilir. Umutsuzluğa kapılır ve yazmak için yazı masama geri dönerim. Sanki ben gazetelerin boşluğunu doldurmakla görevliyim, tıpkı o zavallı eski şairin Allah'ın boşluğunu ölçmekle görevli olması gibi.”²⁶¹

Mâzinî, kendisine yazmayı görev edinmiştir. Ancak bir taraftan da hayata karışmayı ve tadını çıkarmayı istemektedir. Ancak ne tam olarak kendisini yazmaya verebilmektedir ne de hayatın tadını çıkarabilmektedir. Mâzinî yazma zorunluluğu ile yaşama arzusu, çocuklarıyla oynama isteği ile yazma mecburiyeti, hayatın güzelliklerini görmek ile sürekli yazı masasına dönmek zorunda kalma ve eğlenceli işleri yaparken bile eğlenememek gibi zıtlıklar yaşamaktadır. Yazmak isterken yazacaklarını unutması, hayatı ve ölümü önemsemediğini söylerken bunlarla ilgilenmesi, hayatın ona sunduğu şeylerin tadını çıkarmak yerine onları yazı konusu yapması ve onlardan uzaklaşması

²⁶⁰ Dünya kutusu (صندوق الدنيا), 19. Yüzyılın başlarında ortaya çıkan ve birkaç deliği olan ahşap bir kutuydu. Her deliğin üzerinde bir büyüteç vardı. Kutunun içinde, etrafına çeşitli renkli çizimlerin olduğu kağıtların sarıldığı iki makara vardı. Resimler, kutunun yanındaki ahşap bir kol yardımıyla elle hareket ettiriliyordu. [almawq3.com “https://124.im/58JTp”](https://124.im/58JTp) (Erişim 1 Haziran 2024)

²⁶¹ Mâzinî, *Sundûku 'd-dünyâ*, 9.

ironiktir. Mâzinî, kendisini "görevlerinden kurtulamayan hayatın kocası" olarak tanımlayarak, hayatın kendisi ile mesleği arasında sıkışıp kaldığını ifade etmektedir. Sürekli yazma zorunluluğu, onu gerçek hayattan ve zevklerinden alıkoymaktadır. Öte yandan paradoksal bir şekilde, hayatı gözlemleyerek yazı konuları bulmaya çalışmaktadır. Bu durum, yazarın içinde bulunduğu çıkmazı ve yaşadığı varoluşsal krizi göstermektedir. Sonuç olarak, Mâzinî hem hayatın içinde hem de dışında, hem yazan hem de yaşamak isteyen, ancak ikisini de tam anlamıyla yapamayan bir konumda bulunmaktadır.

Mâzinî bu halini bir arkadaşına yazdığı şiirde de ortaya koymaktadır:

أخوك إبراهيم يا مصطفى كالبحر لا يهدأ أو يستريح
كالبحر حي الموج يقظانه لكنه من نفسه في ضريح
من حوله الشيطان لا تنثني تحبه دون انسياح الفتوح
خلت من المعنى لحاظ له وكانت البرق المضيء المليح²⁶²

Ey Mustafa, kardeşin İbrahim,

Deniz gibidir, sakinleşmez ya da dinlenmez.

Deniz gibi, dalgaları canlı ve uyanık.

Fakat kendisi bir türbede.

Etrafındaki kıyılar bükülmez.

Onu sever, fetihlerin çitlerinin arkasında.

Bakışları anlamdan yoksun kaldı.

Oysa parlak, güzel bir şimşekti.²⁶³

Mâzinî'nin bu durumu, eserlerine de yansımıştır. Roman ve hikâyelerinde kurguladığı bazı karakterler aynı durumu yaşamaktadır. Ayrıca genel olarak zıtlık, ironi ve arada kalmayı eserlerine yaymıştır.

²⁶² Mâzinî, *Sundûku 'd-dünyâ*, 10.

²⁶³ Mâzinî, *ed-Dîvân*, 361.

İbrâhîm el-Kâtib

İbrâhîm el-Kâtib romanı, Şuşu adında 19 yaşlarında görünen ancak tavırları ve hareketleri onun 17 yaşlarına daha yakın olduğunu düşündürten genç bir kız ile başlamaktadır. Hayatının çoğunu yakın çevresindekiler hariç erkeklerden uzakta geçirmiş olan Şuşu, güzelliği hakkında yapılan iltifatlara alışkın değildir. Şuşu'nun görünüşü ve davranışları arasında ironi vardır. Fiziksel görünüşü on dokuz yaşında olduğunu gösterirken, konuşması ve hareketleri on yedi yaşını geçmediği duygusunu uyandırmaktadır. Bu ironi, fiziksel görünüm ve zihinsel/duygusal olgunluk arasındaki çelişkiyi göstermektedir.²⁶⁴

Bu bölümde köylü, ayrıca merhum paşa ile Efendimiz dediği kişi arasındaki olayı da anlatmaktadır. İsmail adındaki Efendi, köye geldiğinde merhum paşa onu güzel bir şekilde ağırlamıştır. İsmail Efendi de paşayı Kahire'ye iade-i ziyarete çağırmıştır. Merhum paşa, Kahire'ye onu ziyaret için gidince sarayına uğrar. Ancak kapıcı önce İsmail Efendi'nin gittiğini ve yerine İkinci İsmail'in geldiğini söyler. Bu olayı dinleyen ama buna inanmayan İbrahim, köylüye tarihleri karıştırdığını söyler. Çünkü köylünün bahsettiği ile İkinci İsmail aynı kişi değildir. Bununla beraber köylü, doğru söylediğini ve daha Üçüncü İsmail'e gelmediğini söyler. Köylünün anlatımı ile İbrahim'in onu görünüşte dinlemesi ama inanmaması ironik bir durum teşkil etmektedir.²⁶⁵

İbrahim'in sabahla ilgili deneyimi de durum ironisine bir örnektir. Rutubetli ve sisli havalardan hoşlanmamasına ve kaçınmasına rağmen, sakın ve sisli hava onu dışarı çıkmaya teşvik etmektedir. İbrahim normalde hoşlanmadığı ve kaçındığı şeyi yapar.²⁶⁶

İbrahim'in uzun zamandır görmediği Şuşu'nun yetişkin ve çekici bir kadına dönüşümü durum ironisinin bir başka örneğidir. İbrahim'in, çocukluğuna dair son anısı, şu anki karşılaşmasıyla tamamen çelişmektedir ve İbrahim için şaşırtıcı ve beklenmedik bir durum oluşturmaktadır.²⁶⁷

Romanın karakterlerinden Şuşu'nun ablası Neciye cinlere, şeytanlara ve gece gezen ruhlara inanmaktadır ve muhafazakar bir kadındır. Ancak elektrik gibi modern imkanlarla donatılmış bir evde yaşaması tezat teşkil etmektedir. Neciye'nin inançları geleneksel ve

²⁶⁴ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 7.

²⁶⁵ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 9.

²⁶⁶ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 11.

²⁶⁷ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 14.

doğauüstüne dayanmaktadır. Ancak yaşadığı hayat, bu inançlarla çelişmektedir. Bu da okuyucunun nazarında ironik bir durum ortaya koymaktadır.²⁶⁸

Aynı bölümde yemek sahnesinde Şuşu, İbrahim'in neden durgun olduğunu sorar. İbrahim, Şuşu'nun küçük yaşta olduğunu ve bunu anlayamayacağını söyler. Bunun üzerine Şuşu, büyüdüğünü söyleyerek ayağa kalkar. Burada Şuşu, İbrahim'in yaşça küçük olduğunu söylemesine rağmen bilerek boyunu uzun göstermeye çalışır. Bu da ironik bir durum oluşturur.²⁶⁹

Romanın dördüncü alt başlığında yazar, bizi geçmişe götürür. İbrahim, ameliyat olmak için hastaneye yatar. Normalde akıllı olan İbrahim, ameliyat olacağını herkesten gizler ve işe gider gibi hastaneye gider. Bu ise normalde beklenen ile yapılan arasında bir zıtlık oluşturur. Bu olay, durum ironisine bir örnektir. İbrahim hayattaki ciddi olaylara küçümseyerek bakmaktadır. Ayrıca İbrahim hastanede olmasına rağmen olağandışı bir şekilde durumuyla ilgili endişe belirtileri göstermemektedir. Hatta ziyaretine gelen kardeşini başından savması için hemşireye bir not verir ve kardeşinin tepkisi hakkında kendisini bilgilendirmesini ister. Normal şartlarda savunmasız bir durumda olan bir hastanın, ameliyatına ve iyileşme sürecine karşı bu kadar kayıtsız bir tutum sergilemesi, hatta doktorlara ve hemşirelere şartlar dayatması ironiktir.²⁷⁰

Ameliyattan sonra uyanan İbrahim, odasında Mary adında bir hemşire görür. Burada da sağlığıyla ilgilenmek yerine, hemşirenin adını sormak gibi ameliyattan yeni çıkmış biri için önemsiz olan meselelerle daha çok ilgileniyor gibi görünmektedir. İbrahim'in hemşireye adını sorması ve sonra sessizliğe bürünmesi de hissettikleri ile davranışları arasındaki çelişkiyi yansıtmaktadır. İbrahim ayrıca Mary'ye, odada bulunmasının bir faydası olmadığını söyler. Bu ironiktir. Çünkü Mary ona bakmaktadır ve İbrahim'in ona ihtiyacı vardır.²⁷¹

İbrahim ile Mary arasında yakınlaşma başlar. Bu aşk acı ve ıstırapların yeri olan hastaneyi bir cennete çevirmiştir. Görünüşte sıkıntılı bir yer olan hastane ile karakterlerin orayı cennet gibi algılaması da ironiktir. Ancak İbrahim, hastanede takındığı tavrı terk ederek bu aşka ciddiyetle yaklaşır. İbrahim, Mary'nin dostluktan daha fazlasını beklediğini

²⁶⁸ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 15.

²⁶⁹ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 18.

²⁷⁰ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 21-22.

²⁷¹ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 22.

düşünür. Ancak onu eş olarak kendisine uygun görmez. Bu düşünce ve davranışlar, normalde bir âşıktan beklenmez. Bu şekilde İbrahim hem hastanede hem de dışarıda beklenenin tersini yapar.²⁷²

İbrahim, Şuşu'nun yanından çıktıktan sonra odasına çekilir ve kanepeye uzanır. Uykusu yoktur ancak uyuyacakmış gibi gözlerini kapatır. Bu ise durum ironisine örnektir. Düşündüğü ile olan şey arasında zıtlık vardır. İbrahim'in fiziksel duruşu, dinlenme arzusunu akla getirmektedir. Ancak düşüncelere dalması, uykusu olmadığını ima eder. Ayrıca içten içe Şuşu'nun kendisini aramasını ve yanına gelmesini istemesine rağmen ondan kaçmakta ve odasında kalmaktadır. Bu da onun düşünceleri ve davranışları arasında bir tezat teşkil etmektedir.²⁷³

İbrahim, odasında bulunduğu sırada Mary ile yaşadığı aşkı hatırlar. Mary'nin kendisine âşık olmasına rağmen kadınlar için çekici kılan niteliklerden yoksun olduğuna inanır ve kendisi hakkında eleştirel düşünür. Bu ise kendini azımsama ironisidir. İbrahim'in kendisine yönelik bu düşüncesi, gerçeklere zıttır. Çünkü en az bir kadın -Mary- ona âşık olmuştur. İbrahim, daha da ileri giderek Mary'nin başka erkeklerden etkilendiğini hayal eder ve kendisi gibi biriyle neden ilgileneyeceğini sorgular. İbrahim, bu şekilde bize Mary ile yakın zamanda yaşadığı aşka rağmen güvensizliğini ve çekiciliğinin farkında olmadığını gösterir.²⁷⁴

İbrahim, kapıdan girip çıkan insanların gündelik faaliyetlerini izlemekten, taze boyaya verdikleri tepkilere bakmaktan keyif almaktadır. Bu ise onun daha önceki derin, içe dönük düşünceleriyle zıtlık teşkil etmektedir.²⁷⁵

Aile dostu bir doktorun geldiğini gören Şuşu, İbrahim'e bir hemşire gibi bakacağını söylemesine rağmen doktorun geldiğini duyunca hemen onu karşılamaya koşar. Bu, bize söyledikleri ile davranışları arasındaki zıtlığı ve ironiyi gösterir. Diğer taraftan İbrahim, doktorun kim olduğunu merak etmektedir. Ancak onu tanımamakta ve ismini bilmemektedir. Zaten İbrahim, isimleri zar zor hatırlamaktadır. Hatta arkadaşlarının isimlerini hatırlamakta zorlanır. Birbirlerini tanımayan arkadaşlarını tanıştırtırken, "İsterseniz tanışabilirsiniz. Ancak benden yardım beklemeyin." diyerek durumu

²⁷² Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 24-25.

²⁷³ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 28.

²⁷⁴ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 28.

²⁷⁵ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 29.

kurtarmaya çalışır. Bu durum, İbrahim gibi düşünceli bir insana yakışmamaktadır. Onun, arkadaşlarının isimlerini hatırlayamaması ironiktir.²⁷⁶

İbrahim'in, kendisini çağırmaya gelen zenci hizmetçi Fatıma'ya gösterdiği sert tepki, onun nezaket ve görgüyle ilgili daha önceki iç diyalogu göz önüne alındığında ironiktir. Normalde nazik bir insan olan İbrahim hem Şuşu'ya hem de Fatıma'ya kaba davranmaktadır. Bu nedenle kendisini içten içe eleştirmektedir. Bu hal, İbrahim'in iç dünyası ile davranışları arasında bir tezat oluşturmaktadır.²⁷⁷

İbrahim, Şuşu'nun kendisini bir şey söylemeden bırakıp doktorun yanına gitmesinden hoşlanmaz. Ona göre bir köylünün, böyle bir hareket yapması affedilebilir. Ancak Şuşu gibi şehirli ve eğitilmiş birisinin bunu yapması mazur görülemez. Burada durum ironisi göze çarpmaktadır. İbrahim'in algısı ile mevcut durum çelişmektedir. Bunun üzerine köyden ayrılmış İskenderiye'ye dönmeyi düşünür. Köyden ve köylülerin davranışlarından sıkılmıştır.²⁷⁸

Aynı romanın kişilerinden Neciye'nin oğlu Muhammed, aynanın karşısında ağlar gibi yapmaktadır. Yazar, bu sahneyi tasvir ederken “gözleri değil, boğazı ağlıyordu.” der. Aslında çocuk, gerçekte ağlamamakta, sadece boğazından sesler çıkarmaktadır. Bu hal, durum ironisi yaratmaktadır. Ayrıca Muhammed'in ağlıyormuş gibi yaparken aynada kendisine bakması da ironiktir. Çünkü bu, gerçek ağlamanın getirdiği üzüntüyle çelişen, mizah dolu bir eylemdir.²⁷⁹

Sekizinci bölümün “Göz kırpar, ayakları ile söyler, parmaklarıyla işaret eder ama kalbinde yalanlar vardır.” başlığı bölümde karakterlerin davranışları ile sözleri arasındaki tezadı öncesinden haber vermektedir. Örneğin Doktor Şuşu'ya ilan-ı aşk eder ve onun çok güzel olduğunu söyler. Ancak Şuşu buna inanmaz görünür. Bununla birlikte iltifatlarına devam etmesini ister. Şuşu, doktorun iltifatlarını görünüşte reddetmektedir. Ancak içten içe bu iltifatlar hoşuna gitmektedir. Söyledikleriyle gerçekte hissettikleri arasındaki bu tezat, ironiktir. Buna karşılık doktor, bu çelişkiye hayret etmektedir ve bunu

²⁷⁶ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 31.

²⁷⁷ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 32.

²⁷⁸ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 32.

²⁷⁹ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 35.

kadınların fitratına bağlamaktadır. Bununla birlikte kendisini tuhaf veya istenmeyen durumların içinde bulması, durum ironisine örnek oluşturmaktadır.²⁸⁰

İbrahim'in, kadınların, insanlığın kolektif acısını ve ıstıraplarını kavrayamama konusundaki uzun monoloğu, inek gürültüsü gibi onun önemsiz meselelerle meşgul olmasıyla tezat oluşturmaktadır. İbrahim, çok büyük ve derin meselelerle meşgul görünürken aslında kendisini gece üçte uyandıran ineği susturmak gibi abes bir işin peşinde koşmaktadır. Bu da ironik bir durum oluşturmaktadır.²⁸¹

Onuncu alt başlıkta İbrahim, derin düşüncelere dalmış, doğa, yaşam ve varoluş üzerine düşünür gibi görünmektedir. Pencereden dışarı bakmak ya da konuşmak gibi sıradan faaliyetlerle meşgul olurken derin felsefi düşüncelere dalmış olmasında ironik bir durum vardır. Bu ironi, iç dünyanın derinliği ile davranışlarının basitliği arasındaki karşıtlıkta görünmektedir.²⁸²

İbrahim, tabiata derin düşüncelere dalmışken Şuşu içeri girer. İbrahim bu düşünceleri Şuşu ile paylaşır. Ancak görünüşte İbrahim'in sözleri dikkatli bir şekilde dinliyor görünen Şuşu, aslında dinlememektedir. Bu da davranış ile söylem arasında tezat oluşturur.²⁸³

Öte yandan İbrahim'in felsefi düşünceleri ve duygusal tepkileri her zaman örtüşmemektedir. Örneğin yaşam, ölüm ve doğa hakkındaki düşünceleri belli bir mesafeyi veya kabullenmeyi akla getirmektedir. Ancak özellikle Şuşu'ya karşı olan duygusal tepkileri onun farklı, daha insani bir yanını göstermektedir. Bu ise İbrahim iç dünyası ile davranışları arasındaki zıtlığı gözler önüne sermektedir.²⁸⁴

On birinci alt başlıkta İbrahim, yaşadığı duygu karmaşasından kurtulmak için gezmeye çıkar ve evin bahçesinde yaşlı bir adamla karşılaşır. Bu yabancıya açılmak ister ve adamın da karşılık vereceğini umar, ancak sonunda sadece nereli olduğu hakkında yüzeysel bir soru sorar. "Bu köyden misin?" diye sorar sormaz, sorusunun boş olduğunu anlar ve kendisi alay eder. Yaşlı adam, sıradan bir köylü değildir. O köyün atalarındandır.²⁸⁵

²⁸⁰ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 43.

²⁸¹ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 50.

²⁸² Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 55-56.

²⁸³ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 57.

²⁸⁴ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 58.

²⁸⁵ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 62.

Yaşlı adamın toprakla olan derin bağı, genç neslin toprağından kopuşuyla tezat oluşturmaktadır. Sadece toprak ve coğrafya olarak görülen toprağı, yaşlı adam için derin bir duygusal ve varoluşsal öneme sahip olması, değerler ve bağılıklar açısından kuşaklar arası bir uçurumu yansıtmaları açısından ironiktir.²⁸⁶

Şuşu, bir kardeş gibi sevdiği İbrahim'e artık başka bir sevgiyle bağılandığını fark eder. Şuşu, aşkı Fransız romanlarında tasvir edilen tutkulu aşklar gibi hayal etmektedir. Ancak idealize edilmiş aşklar ile İbrahim'e yönelik kendi yoğun, gerçek duyguları arasında keskin bir zıtlık görmektedir. Bu da okuyucuya ironik bir durum olarak yansımaktadır. Öte yandan Şuşu'nun İbrahim'e bakışı çelişkilerle doludur. Şuşu, onu hem sert hem nazik, hem mesafeli hem de yakın biri olarak görmektedir.²⁸⁷

Şuşu'daki bu duygu değişimi, daha önce yanında rahat davrandığı İbrahim'e karşı utangaç ve tereddütle hareket etmesine sebep olmaktadır. Şuşu'nun davranışındaki bu değişiklik ironiktir. Çünkü artan sevgiyle birlikte mesafe ve garipliğın değil, daha samimi ve yakın bir tavrın sergilenmesi beklenmektedir.

Buna karşılık İbrahim de bu yeni duygularıyla mücadele etmektedir. Kendisi ile Şuşu arasında yaş farkı vardır. Öyle ki onun çocukluğunu görmüştür. Öte yandan halasının kızı olması dolayısıyla evlenmeleri, neredeyse imkansızdır. Burada İbrahim'in daha önce yaşadığı duygu ve düşünceler tekrar açığa çıkmaktadır. İbrahim, âşık olan bir insanın tavrını sergilememektedir. Âşık olanların duyguları ön plandadır. Ancak İbrahim ironik bir şekilde bu noktada akılcı davranmaktadır. Sonunda bu aşkın, sonuç vermeyeceğine karar verir. Bu sırada uyumak için çaba göstermektedir. Defalarca “Uyuyacağım” demesine rağmen uyuyamamaktadır. Bunun sebebi de bizzat bu çabadır. Bu da ironik bir durum teşkil etmektedir.²⁸⁸

Romanın ikinci bölümünün birinci alt başlığında Şeyh Ali, Ahmet el-Meyyit'i kovalarken yere düşer. Çok ağır olduğu için onu dört kişi taşıyabilmektedir. Şeyh Ali, kendisini taşıyanlara sürekli emir vermektedir. Ancak istediği bir türlü olmamaktadır. Yazar, zıtlıklarla dolu bu sahnede bizlere durum ironisi sunmaktadır.²⁸⁹

²⁸⁶ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 62.

²⁸⁷ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 66-67.

²⁸⁸ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 72.

²⁸⁹ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 101-103.

Üçüncü alt başlıkta Neciye'nin iç dünyasında yaptığı uzun konuşmalarına şahit oluyoruz. Neciye, İbrahim'i Semiha ile evlendirme planını nihayet Şeyh Ali'ye açar. Ancak Şeyh Ali, İbrahim'in Şuşu'yu sevdiğini ve Semiha'dan hoşlanmadığını söyler. Neciye buna şaşırır. Çünkü kafasında tam tersini hayal etmiştir. Bu da durum ironisi oluşturmaktadır.²⁹⁰

Yedinci başlıkta İbrahim ve Şuşu gece vakti yıldızların altında buluşmuşlardır. İbrahim daha önce onunla nişanlanacağını söylediği için Şuşu tedirgindir. Buna karşılık İbrahim bu durumu görmezden gelerek yıldızlardan bahseder. Öte yandan Şuşu, başta ablası olmak üzere akrabalarının İbrahim'le birlikteliğini kabul etmeyeceklerini düşünmektedir. Ancak normalde sağduyulu davranan İbrahim buna hiç önem vermiyor gibi görünmektedir. Bu da bir tezat oluşturmaktadır.²⁹¹

Romanın üçüncü bölümünün dokuzuncu alt başlığında Şeyh Ali ve Doktor Mahmud, hasta olan İbrahim'i ziyaret etmek için Luksor'a gelirler. Şeyh Ali otelde Leyla'yı görünce, ona hayran kalır. Bir süre ne yapacağını bilemez bir halde kalır. Daha sonra koca vücudundan ve yaşından beklenmeyecek şekilde eğilerek Leyla'nın elini öpmeye çalışır. Doktor Mahmud bu sahneyi görünce donakalır. Şeyh Ali'nin bu hareketi sergilemesini beklememektedir. Bu da hem Doktor ve Leyla hem okuyucu için ironik bir durum oluşturur.²⁹² Öte yandan bir hemşirenin görevini yapan Leyla, görünüşü ve giyimiyle bunun tersini sergiler. Doktor Mahmud bu tezattan dolayı şaşırır.²⁹³

Onuncu alt başlıkta İbrahim, Şeyh Ali ve Doktor Mahmud'a Leyla ile evlendiğini söyler. Bu haber, Doktoru şaşırtmamakla beraber Şeyh Ali'yi şaşkına çevirir. Öyle ki Şeyh Ali ne yapacağını bilemez hale gelir. Oturmamak istediği sandalyeye sığamayınca başka bir sandalyeye oturmaya çalışır. O da olmayınca hasta odasında olduğunu unutarak öfkeyle sandalyeyi parçalamaya çalışır. Şeyh Ali'nin bu tavrı, onun konumuna ve genel davranışlarına terstir ve kendisinden beklenmemektedir.²⁹⁴

Romanın dördüncü ve son bölümü iki alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci alt başlıkta Leyla, hamile olduğunu kimseye söyleyemez ve bir çare bulamaz. Sonunda tanıdığı bir

²⁹⁰ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 121-122.

²⁹¹ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 142-144.

²⁹² Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 232-233.

²⁹³ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 237.

²⁹⁴ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 243-244.

doktora giderek hamile olduğunu ve kürtaj olması gerektiğini söyler. Leyla, “ameliyatta ölebilirim. O halde en iyi durumda olayım.” diyerek süslenir. Doktor, bu durumu yanlış anlayarak Leyla’nın korkmadığını düşünür. Ancak Leyla kendisini ölü gibi hissetmektedir. Bu hal, okuyucuya durum ironisi örneği sunmaktadır.²⁹⁵

İbrâhîm es-Sânî

İbrâhîm es-Sânî romanı da Mâzinî’nin gerçek hayatı ile edebi ve entelektüel yönü olmak üzere hayatının iki yönünü bizlere sunmaktadır. Romanda iki kişi arasında meydana gelebilecek aşkı, evlilik öncesi ve sonrasındaki durumunu karşılaştırmaktadır. Romanda ayrıca yaşlılık ve yaşlılık korkusundan kaynaklanan duygulardan bahsedilmektedir. Roman genel olarak zıt duygular ve kavramlar üzerine inşa edilmiştir.

Mâzinî’nin zıtlıklar üzerine kurguladığı ikinci romanı *İbrâhîm es-Sânî*’dir. Bu roman, İbrahim el-Kâtib’in devamıdır. Mâzinî, bu hususta İbrahim es-Sânî’nin girişinde şöyle demektedir: “İbrahim es-Sânî, İbrâhîm el-Kâtib’tir veya iki görüşten daha doğru olanına göre sanki odur. Ancak daha sonra çok değişti. Eğer iki İbrahim karşılaşılabileseydi, tanışmak için birisine ihtiyaç duyacaklardı.”²⁹⁶

Romanda ayrıca yaşlılık ve yaşlılık korkusundan kaynaklanan duygulardan bahsedilmektedir. Roman genel olarak zıt duygular ve kavramlar üzerine inşa edilmiştir. Romanın kahramanı İbrahim, evlenmek istediği kadınlarla evlenemeyen bir karakterdir. Yıllarca evlenmesi için ısrar eden annesini dinlememiş ancak sonunda onun istediği köylü bir kadın olan Tahiyye ile evlenmiştir.

Romanın birinci bölümünde İbrahim’in yeniden genç olma arzusu öne çıkmaktadır. İbrahim "kadınları" anlamaya çalışmaktadır. Bu çabası ironiktir. Çünkü aslında kafası herhangi bir kadından dolayı karışık değildir. Bilakis yaşlanma ve çekiciliğini kaybetme korkusundan kendine olan güvenini kaybetmiştir. Genç olduğunun, daha genç bir kadın tarafından onaylanmasını ister. Bu ise yaşıyla duyguları arasındaki zıtlığı ortaya koymaktadır.²⁹⁷

Karısı İbrahim’in bu kederli halini coşkunluğa çevirmek için çevresini gençlerle doldurmaya çalışır. Genç kızların onun etrafında olmasından da rahatsız olmaz. İbrahim,

²⁹⁵ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 275-276.

²⁹⁶ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 3.

²⁹⁷ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 9.

karısı sayesinde hayat dolu genç bir kızla tanışır ve biraz da olsa hayat enerjisini geri kazanır. Ancak diğer taraftan gençlerle bir arada olması, kederli halini arttırmaktadır.²⁹⁸ Bu da ironik bir duruma yol açar.

İbrahim yaşlanırken genç kalmak istemektedir. Yaşlı iken genç gibi davranması ironiktir. Genç kadınla olan ilişkisinin kendisini genç hissetmesini sağlaması beklenirken, o, yaş farkına takılır. Bu durum, yaşlılık kaygısının derinleşmesine neden olur. İbrahim, bütün çabalarına rağmen aradığı güvenceyi veya mutluluğu bulamamaktadır. Kendisine huzur getirmesini ve gençliğini hissettirmesini umduğu ilişkisi, sonunda daha fazla kafa karışıklığı ve tatminsizlik yaratır. Bu da okuyucuya İbrahim'in duyguları, davranışları ve düşünceleri arasındaki ironiyi gösterir.

İbrahim, hayatın sorunlarını hafife aldığını ve hayata iyi tarafından baktığını düşünmektedir. Ancak saplantılı bir şekilde Mimi'nin hoşnutsuzluğu üzerinde durur. Kendi algısı ile gerçek davranışı arasındaki bu çelişki ironik bir durum yaratmaktadır. Onun, Mimi adını taşıyan bu dostu ile olan ilişkisine dair algısı da ironiktir. Onun mutlu edip fedakarlık yaptığına inanmaktadır. Ama aynı zamanda karısını da ihmal etmektedir. Bu durum, ironiktir. Çünkü bilgili ve deneyimli adam imajıyla çelişmektedir.²⁹⁹

İbrahim kendisini olgun ve bilge olarak görmektedir. Ancak ironik bir şekilde bu niteliklerle çelişen bir ilişki yaşamaktadır. Bu tutarsızlığı fark edememesi ironiyi daha da derinleştirmektedir. Yaşının ilerlemiş olmasına ve olgun olduğunu iddia ettiği bakış açısına rağmen, bilgelik ve olgunlukla bağdaşmayan davranışlar sergilemektedir. Genç bir kadınla arkadaşlık etmekte, evliliğini ihmal etmekte ve Mimi'nin küçük bir hoşnutsuzluğundan takıntılı bir şekilde endişelenmektedir.³⁰⁰

Mimi annesiyle birlikte yaşamaktadır. Babası, erkek çocuk sahibi olamadığı için karısını boşayıp köyüne dönmüştür. Ancak boşadığı karısını ve kızını bırakmamıştır. Onların nafakasını karşılamakla birlikte uzaktan onları kontrol etmeye çalışır. Mimi tıp okumak ister. Ancak babası bunu şiddetle reddeder. Bunun üzerine Mimi öğretmenliğe yönelir. Mimi'nin istekleri, babasının karşı çıkması ve toplumun beklentileri bir zıtlık durumu teşkil eder.³⁰¹

²⁹⁸ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 10.

²⁹⁹ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 12.

³⁰⁰ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 14-15.

³⁰¹ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 16.

Mimi'nin halasının oğlu olan Sadık karakteri, geleneksel değerleri küçümseyen ve onlarla alay eden bir kişidir. Sadık, hayata ironi ile bakar.³⁰²

İbrahim'in eylemleriyle düşünceleri arasında da bir ironi vardır. Evinin penceresinden gördüğü kızla ilgili olarak kendi içinde duygularının uygunluğunu tartışır ve kadına yaklaşmanın veya kadın hakkında düşünmenin çeşitli yollarını düşünür. Ancak sonunda hiçbir şey yapmadan sadece izlemekle yetinir. Bununla birlikte dikkatini kızıdan uzaklaştırmaya çalışır. Ancak sürekli olarak dikkatinin dağılması nedeniyle işine odaklanamaz. Düşünce ile davranışı arasındaki bu karşıtlık, durumunun ironisini ortaya koymaktadır.³⁰³

Romanın son bölümünde Mimi, İbrahim'in, kendisini sevip sevmediği ve davranışlarının aşka işaret edip etmediği konusunda kararsızdır. Bu da başka bir ironi örneğidir. İbrahim'in görünürdeki samimiyetine ve yakınlığına rağmen Mimi için gerçek hisleri belirsiz kalmaktadır.³⁰⁴

Mimi, Sadık ile beraber arabayla İskenderiye'ye giderken araba bozulur. Mimi içten içe korksa da korkmuyormuş gibi görünmeye çalışır. Bu da durum ironisi oluşturmaktadır.³⁰⁵ Sadık, Mimi'ye, onu sevip sevmediğini sorduğunda aldığı yanıt, beklediği ve umduğu yanıttan farklıdır. Mimi, onu sevmediğini, bilakis onu küçümsediğini söyler. Bu da Sadık açısından ironik bir durumdur.³⁰⁶

'Avdün 'alâ bed'

Mâzinî, 'Avdün 'alâ bed' romanında müteşeyyih Sabah'ı tasvir ederken görünüş ve asıl kişiliği arasındaki zıtlığı göstermek için ironiye başvurur. Örneğin Şeyha Sabah vakarlıymış gibi davranır ancak komik görünür. Çok güzel olmadığı halde "Eğer yüzü bir cüneyhin üzerine basılsaydı onu değerli hale getirir ve pahalılaştırırdı." der. Şeyha Sabah anlatıcı tarafından anlaşılmayan kehanetlerde bulunur.³⁰⁷

Burada yazar, Şeyha Sabah karakterinin davranışları, görünüşü ve hedeflediği şey arasındaki tezatlığı ara cümleler ve mübalağa ile vermiştir. Buradan aslında şeyh olmayan

³⁰² Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 17.

³⁰³ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 50-51.

³⁰⁴ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 85.

³⁰⁵ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 87.

³⁰⁶ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 90-91.

³⁰⁷ Mâzinî, *'Avdün 'alâ bed'*, 7-8.

ama şeyh gibi davranmaya çalışan Sabah'ın gençliği, yapmacık hareketleri ve geleceğe dair kehanetleri anlatılırken okuyucu yazarın ironi yaptığını fark etmektedir.

Hizmetçi kadının aşırı sadakati ve iyi niyeti, ev sahibi için bir soruna dönüşmektedir. Normalde olumlu özellikler olan sadakat ve iyi niyet, ironik bir şekilde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin anlatıcıya göre hizmetçinin en kötü özelliği ihlasıdır. Bu da hizmetçinin iyi niyeti ile sebep olduğu olumsuzluklar arasında bir tezat oluşturmaktadır.³⁰⁸

Hizmetçi ayrıca kendisine söylenen sözleri hep yanlış anlamaktadır. Örneğin kendisinden kibrit istendiğinde peynir getirir. Ev sahibi hasta olduğunda ve dinlenmesi gerektiğinde onu yalnız bırakmaz, sürekli olarak onunla konuşur ve yanında yüksek sesle dua eder. Ev sahibinin normal yemekler yemeye başlayınca iyileştiğine inandığı için doktorun söylediği yemekleri yemesine izin vermez.³⁰⁹ Bu karakterin yaptığı şeyler ile niyeti arasında çok ciddi zıtlıklar vardır.

Anlatıcının başından geçen bir olayda da durum ironisi vardır. Anlatıcı, bir keresinde bir arkadaşıyla yolculuğa çıktığını ve cömert, asil bir adamın kendilerini misafir ettiğini söyler. Ev sahibi onların her arzusunu önceden tahmin edip gerçekleştirmektedir. Öyle ki onlara düşünme özgürlüğü bile bırakmayan bir özenle hareket etmektedir. Memnuniyetlerini sağlama konusundaki bu abartısı, cömertlikten ve görev duygusunun inceliğinden kaynaklanmasına rağmen onlar bu cömertlikten bunalmışlardır. Ayrılr ayrılmaz kendilerini hapisten çıkmış gibi hissetmişlerdir. Bu durum, cömert ev sahibinin amacı ile karşılaştığı şey arasında bir zıtlık oluşturmuştur.³¹⁰

Bu bölümde kimlik, beden ve zihin arasındaki ilişki, yetişkinlik ve çocukluk arasındaki farklar, korku ve cesaret gibi temalar işlenir. Aynı zamanda, anlatıcının içinde bulunduğu absürt durumun yarattığı komik ve ironik anlar tasvir edilir. Örneğin anlatıcı bir sabah uyandığında, bir çocuğun bedeninde olduğunu fark eder. Yetişkin bir adamın aklına ve hatıralarına sahipken bedeni küçük bir çocuğun bedenidir. Anlatıcının odasına gelen genç kıza verdiği cevaplar, yetişkin düşüncesini yansıtırken çocuk bedeniyle uyumsuzluk oluşturmaktadır.

³⁰⁸ Mâzinî, 'Avdün 'alâ bed', 10.

³⁰⁹ Mâzinî, 'Avdün 'alâ bed', 10.

³¹⁰ Mâzinî, 'Avdün 'alâ bed', 10-11.

Anlatıcı kendi durumunu düşünürken kendi kendine şöyle konuşur:

“Acaba Allah benim içinde bulunduğum bedeni ne yaptı? Eskiden sahip olduğum bedeni? Bu soruya şöyle cevap verdim: Onun hâlâ yatağında yattığını düşünüyorum. Ama aklıma geldiğinde ürperdim. Belki de sabah onu hareketsiz ve cansız bulmuşlardır. Çünkü ben onun içinden çıktım ve onu terk ettim. Ya da belki onu ölü zannedip gömmüşlerdir? Bu, büyük bir felaket olurdu. Çünkü bu durumda ben bu çocuk bedeninde kalırdım ve bu ters durumu düzeltme umudu kaybolurdu.”³¹¹

Burada anlatıcının beklentisi ile vakıa arasında bir zıtlık vardır. Bu da onun için ironik bir durum oluşturmaktadır.

Öte yandan anlatıcının konuştuğu herkes onun her şeyi bildiğini varsaymaktadır. Halbuki kendisi yeni durumla ilgili hiçbir şey bilmemektedir. Bu da ironik bir durum oluşturmaktadır. Anlatıcı bu durumu “Eğer karşılaştığım herkes bilmediğim şeyleri bildiğimi varsayarsa bu yeni hayatta hiçbir şey öğrenemeyeceğim.” sözüyle ifade eder.³¹²

Anlatıcı, yetişkin bir adamın düşüncelerine sahip olmasına rağmen ara sıra çocukça düşüncelere de kapılmaktadır. Örneğin “Yavaşça, basamak basamak indim. İçimden korkuluğa binip kaymak geçiyordu”. der.³¹³ Burada çocuksu dürtülerle mücadelesi ironik bir durum yaratmaktadır.

Anlatıcının bir çocuk bedeninde olmasına rağmen, bir yetişkin gibi konuşması ve davranması bir tezat oluşturuyor. Ayrıca sürekli olarak istediği şeylerin tersi olmaktadır. Bu da durum ironisi oluşturmaktadır.

Romanın altıncı bölümünde anlatıcı, amcasının cüssesi ile taşıdığı ince duygular arasındaki tezada vurgu yapar. Amcası bir fil cüssesine sahipken narin duygular taşımaktadır.³¹⁴

Yedinci bölümde anlatıcı, annesi ile evlenmek isteyen amcasına engel olmak için bahçıvandan bir şeyler getirmesini ister. Bahçıvan karınca getirir. Ancak anlatıcı hayal kırıklığı içinde “burada bir suçun işlenmek üzere olduğunu” belirterek yılan veya akrep

³¹¹ Mâzinî, ‘Avdün ‘alâ bed’, 21.

³¹² Mâzinî, ‘Avdün ‘alâ bed’, 22.

³¹³ Mâzinî, ‘Avdün ‘alâ bed’, 25.

³¹⁴ Mâzinî, ‘Avdün ‘alâ bed’, 32.

beklediğini söyler. Anlatıcının beklentisi ile vakıa arasında bir tezat vardır ve beklentilerinin tersi gerçekleşmektedir.³¹⁵

Diğer taraftan çocuğun bedeni içindeki anlatıcıya bakanlar için ironik bir durum vardır. Örneğin hizmetçi kız “Bilemiyorum. Kafam karıştı... Sana bakıyorum ve küçük bir çocuk görüyorum. Ama senden büyüklerin sözlerini işitiyorum.” der.³¹⁶

Dokuzuncu bölümde de anlatıcı yetişkin bir zihin ve bilince sahip olmasına rağmen bir çocuk bedeninde yaşamaya devam etmektedir. Bu, beklenen durum ile gerçekleşen durum arasındaki çelişkiyi gösteren durumsal bir ironidir.³¹⁷

Anlatıcı ayrıca “Görünürdeki çocuğun aczi ve içimdeki babanın merhameti üzerimde birleşti.” diyerek babalık ve çocukluk duyguları arasındaki zıtlığa dikkat çekmektedir.³¹⁸

Doğum günü partisinde anlatıcın önüne üzerine mumlar dikili pasta getirilmiştir. Büyüklere paylarını verdikten sonra birden çocuklar kahkahalarla kıkırdayarak gülmeye başlamıştır. Bazıları el çırpmakta, bazıları masaya yumruklarıyla veya avuç içleriyle vurmaktadır. Anlatıcının görüntüsü, yas tutan bir kadını bile güldürecek türdendir. Anlatıcı bu durumu şu şekilde tasvir etmektedir: “Şöyle hayal edin: Yeni ve değerli kıyafetler içinde bir çocuk, ceplerinden muz, portakal ve tatlı limon gibi meyve kabukları sarkıyor ve dökülüyor! Hatta düğme iliklerine bile bu kabuklardan 'parçalar' sokulmuş ve ilmek şeklinde bağlanmış. Ceketinin boyun kısmının altından bile muz kabuğu sarkıyor. Başın iki yanına iki gül takılmış, tepe kısmı ise çiçek serpintileriyle süslenmiş.” Doğum günü çocuğunun beğeni ile alkışlanması gereken bir yerde alay edilerek alkışlanması ironik bir durumdur. Anlatıcı böyle bir şeyi beklememektedir. Ayrıca aslında bütün bunları şaka olarak kabul etmesi gerektiğini bilmektedir. Ancak ona bakan gözler ile alaycı tavırları nedeniyle bunu yapamaması durumsal bir ironidir.³¹⁹

Çocukların bu hareketleri ve alay etmelerinden dolayı, anlatıcı onlardan intikam almak ister ve şöyle der: “Allah'a yemin olsun ki, küçüklerin kalpleri ne kadar katı ve ciğerleri ne kadar sert, tabii eğer ciğerleri varsa, ki bundan şüpheliyim.” Çocukların normalde

³¹⁵ Mâzinî, *‘Avdün ‘alâ bed’*, 36.

³¹⁶ Mâzinî, *‘Avdün ‘alâ bed’*, 37.

³¹⁷ Mâzinî, *‘Avdün ‘alâ bed’*, 47.

³¹⁸ Mâzinî, *‘Avdün ‘alâ bed’*, 54.

³¹⁹ Mâzinî, *‘Avdün ‘alâ bed’*, 56.

masum ve merhametli olduğu düşünülürken, burada tam tersine zalim ve acımasız olarak tasvir edilmeleri durumsal bir ironi oluşturmaktadır.³²⁰

Anlatıcının doğum günü, beklentisinin aksine dayak ve mutsuzlukla sona erer. Bu da anlatıcı ve ailesi için ironik bir durum oluşturur. Herkes güzel bir gün geçirmeyi ve mutlu olmayı beklemektedir. Ancak kaos ve kavga ile dolu bir gün geçirirler. Günün sonunda da herkes mutsuzdur.³²¹

Ehâdîsü'l-Mâzinî

Mâzinî, bir taraftan bu yazıların bir faydası olmadığını söylerken diğer taraftan bir yazar için önemli sayılabilecek konularda görüşlerini ifade etmiştir. Bu ise söylem-eylem zıtlığı oluşturmaktadır. Mâzinî, dış görünüşünden memnun görünmemektedir. Aynada gördüğü yüzden hoşlanmamaktadır. Sesinin çirkin olduğunu söylemektedir. Bir radyo programı için sesi kaydedilip kendi sesini dinlediğinde beklediğinden daha çirkin olduğunu ifade etmektedir.³²²

Mâzinî, çok utangaç olduğunu söylemektedir. Kendisiyle ilgili zıtlıklardan biri de çok utangaç olmasına rağmen çoğu zaman aşırı bir şekilde direk ve açık konuşmasıdır. Kendisine söylendiğinde dokunmayacağını düşündüğü bir şeyi söylediğinde, bunun herkesi çok etkilediğine hayret etmektedir.³²³

Mâzinî zenginler, ileri gelenler ve büyükler yerine fakirler ve basit adamlarla oturmayı ve onlarla konuşmayı tercih etmektedir. Ona göre zenginler ve ileri gelenler, lakap ve unvanları kullanmayı çok sevmektedir. Lakap ise kişiliği ortadan kaldırır. O, lakaplardan nefret etmektedir.³²⁴

Mâzinî, tanıdığı kişilerin yanında istediğini söyleyip yapabildiğin ama yabancı kimselerin yanında sessiz ve içine kapanık kaldığından bahsetmektedir. Dostlarının yanında iken serbestçe konuşmakta ve herkesi eğlendirmek istemektedir. Ancak yabancı ortamlarda bu halinden eser yoktur. Bu da ironik bir durumdur.³²⁵

³²⁰ Mâzinî, 'Avdün 'alâ bed', 58.

³²¹ Mâzinî, 'Avdün 'alâ bed', 65.

³²² Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 10.

³²³ Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 10.

³²⁴ Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 11.

³²⁵ Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 11.

Mâzinî, Mısır'daki bayramların genelde ölüm ve buna yakın anlamlarla ilişkili olduğunu belirtir. Halbuki bayramlar, sevinç ve eğlence zamanlarıdır. Bayramlarda insanlar rahatlar ve normal zamanlarda yapmadıkları şeyleri yaparak sevinirler. Buna karşılık eskiden bayramlarda mezarlıklarda fazla vakit geçirildiğinden ve burada çocukların istedikleri gibi oynayamadıklarından bahseder.³²⁶

Mâzinî, geçmişte şairlerin sultan, vezir ve ileri gelenlere şiirler yazdıklarını; onların kabulüne göre şiirlerin kıymet kazandığını belirtmektedir. Ancak matbaa ve eğitimin yaygınlaşmasıyla birlikte bu durum değişmiş ve onların yerine halk gelmiştir. Artık şairler ve yazarlar halk ve beğenisi için yazmaktadırlar. Bu da şairleri halkı aşırı övmeye itmektedir. Şair ve yazar böyle yapmakla sanatın emanetine hıyanet etmekte, gönlündeki manaları doğru aktarmamakta, samimi davranmamakta ve halka dalkavukluk etmektedir. Mâzinî bunda bir çelişki/ironi görmektedir. Ona göre samimiyet ve doğruluğu kaybeden sanattaki en önemli unsuru kaybetmiştir.³²⁷

Mâzinî Mısırlıların yumuşak huylu, müsamaha gösteren, sabırlı ve tahammül eden bir yapıda olduklarını söyler. Bununla birlikte şiddetli bir inatları da vardır. Bu yüzden ülkelerine gelenleri çok çabuk kabul etmişlerdir. Ancak onlara benzememişlerdir. Mâzinî'ye göre Mısırlılar kadar kader ve kazaya iman eden başka bir millet yoktur. Hayatın zorluklarına karşı ise mizaha başvurmaktadırlar.³²⁸ Bu da onların söylemleri ve davranışlarının arasındaki zıtlığı açıklamaktadır.

Hasâdü'l-heşîm

Mâzinî, *Hasâdü'l-heşîm* adlı eserinde modern zaman insanlarının hayatlarındaki tezada dikkat çeker. Örneğin “Şehirlerde yaşayan ve karanlığı silen, ruhta etkisini kaybettiren ışıkları arasında yaşayanlar gece hakkında ne bilir?!” diyerek şehirde yaşayanların gerçek geceyi bilmediklerini ve gece dedikleri şeyin gece olmadığını söyler.³²⁹ Bu durum, şehirde yaşayanlar için gerçek gece ile şehrin gecesi arasındaki zıtlığı göstermektedir.

Mâzinî sevdiğinin kabrinden gelen bir ses duyar. Bu ses kendisiyle şiir aracılığıyla konuşmaktadır. Şiirin bir beytinde şöyle demektedir:

³²⁶ Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 12-14.

³²⁷ Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 27-28.

³²⁸ Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 55.

³²⁹ Mâzinî, *Hasâdü'l-Heşîm*, 8.

وكنـت سرور العين والأنف والحشى فأصبحت أذى العين والأنف والنفسا

Gözün, burnun ve kalbin sevinci idim.

Şimdi ise göze, burna ve ruha eziyet oldum.

Buna göre insan, sevdiği ölmeden önce yüzünü ve gözünü severken, ölümünden sonra bunlardan tiksinemeye başlar. Bu da bu iki durum arasında bir ironi yaratmaktadır.³³⁰

Mâzinî'nin bir Rus yazardan naklettiği hikâye de toplumun yaşadığı ironiyi göstermektedir. Bu hikâyeye göre bir şehirde, insanların zayıf akıllı olarak gördüğü bir adam vardır. İnsanların hakkındaki olumsuz düşüncelerinden rahatsız olan adam, bu algıyı değiştirmeye karar verir. Uzun bir süre düşündükten sonra bir plan yaparak bu algıyı değiştirmeye çalışır. Bu kişi, tanıdıklarıyla her karşılaşmasında, onların fikirlerini küçümser ve onları cahillikle suçlar. Birisi bir kitabı övdüğünde, kitabın anlamsız olduğunu ve beğenenin çağın gerisinde kaldığını söyler. Bu şekilde, insanların beğendiği her şeyi eleştirmeye ve onları zayıf akıllılıkla, çağın gerisinde kalmakla suçlamaya başlar. İnsanlar önce buna şaşırır, sonra utanır ve sonunda onun zekasına hayran kalırlar. Bu stratejisi o kadar başarılı olur ki, bir gazete sahibi ondan edebiyat, sanat ve toplum hakkında yazılar yazmasını ister. Adam, her eseri eleştirme ve beğenenleri geri kalmışlıkla suçlama stratejisini sürdürür. Böylece, yazarların ve sanatçıların göz ardı edemeyeceği güçlü bir figür haline gelir. Mâzinî, bu hikâyeden bir ders çıkararak insanın toplum içinde kabul görmesi ve başarılı olması için ironik bir şekilde hareket etmesi gerektiğini vurgular.³³¹ Hikâye ayrıca edebiyat ve sanat çevrelerindeki ironiyi okuyucuya gösterir.

Mâzinî görev kavramından bahsederken kelimenin anlamı ile etkisi arasındaki zıtlığa dikkat çekerek şöyle der:

“Eğer görev, arzu edilen ve talep edilen bir şey haline gelirse, artık 'görev' olmaktan çıkar, çünkü görevin aslı, kendimizden değil, dışarıdan bize dayatılan bir zorunluluk olmasıdır. Görev çoğunlukla olumsuz veya 'şunu yapma', 'bundan sakın' gibi kalıplara dökülmüş yasaklardan ibarettir. Hatta sadece görevin emrettiği şekilde

³³⁰ Mâzinî, *Hasâdü'l-Heşîm*, 16.

³³¹ Mâzinî, *Hasâdü'l-Heşîm*, 19-20.

davranmak 'istediğimizde' bile, bu bizim tarafımızdan ancak iki kötünden daha az kötü olanı seçmek anlamına gelir.”³³²

Görevin arzu edilen bir şey haline gelmesi durumunda artık görev olmaktan çıkacağı fikri, kavramın kendisiyle çelişen ironik bir durum yaratmaktadır. Ayrıca Mâzinî'ye göre görevin çoğunlukla olumsuz ve yasaklayıcı olması, aslında olumlu bir kavram olarak görülmesiyle tezat oluşturmaktadır.

Selâsetü ricâlin ve'mrae

Romanın birinci bölümünde Halim Hoca'nın, çok yediği halde kilo almaması da durum ironisine örnektir. Halim Hoca anlayışlı, ufku geniş ve alicenap olarak tasvir edilirken bir taraftan da cimri olduğu vurgulanmıştır. Bu da karakterinde birbiriyle çelişen ironik unsurlar ortaya çıkarmaktadır.³³³

Romanın kahramanlarından Ayyad, yüzünün beyazlığından dolayı, kendisini Çerkesler ve Türklerle aynı seviyeye getireceği ve esmer yüzlü köylülerden ayıracağı için onu seçmiştir. Ancak Mahmud'un aslında toprağını kaybettikten sonra şehre taşınan bir köylünün oğlu olması ironiktir.

Yazar, Ayyad'ın kızı Mehasin'in tasvirinde de ironiye başvurmuştur. Yirmili yaşlarına giren genç bir kadın olan Mehasin, babasının beklentilerini yerine getirmemiştir. Buradan onu bir problem olarak gören babasının gözünden durum ironisi ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık bağımsızlık ve kendini keşfetme yaşındaki genç bir kız olan Mehasin, çelişkili fiziksel özelliklere sahiptir. Örneğin zayıf olmasına rağmen bir erkek gibi geniş omuzlara ve küçük göğüslere sahiptir. Ayrıca aşırı sigara içmesi nedeniyle erken yaşlanma belirtileri göstermektedir. Bu da yaşı, cinsiyeti ve görünüşü arasında ironik bir tezat oluşturmaktadır. Buna ek olarak Mehasin'in talihsizliği ironik bir şekilde tasvir edilmiştir. Büyük felaketlerden kaçınmada şanslı görünse de umutlarını ve hayallerini gerçekleştirmede başarısızdır. Mehasin açısından bu, dramatiktir. Mehasin'in davranışları, başkalarının, onu manipülatif ve samimiyetsiz olarak algılamalarına neden olmaktadır ve itibarını zedelemektedir. Bu yanlış yorum ve sonuçta ortaya çıkan

³³² Mâzinî, *Hasâdü'l-Heşim*, 168-169.

³³³ Adem Keser, 213.

dedikodular, durum ironisi oluşturmaktadır. İnsanlar içinde bir yer edinmek isteyen Mehasin, çabalarının sonunda daha da izole olmaktadır.³³⁴

Yazar Halim Hoca'nın durumunun daha acaip olduğunu söylemektedir. Geniş bilgi birikimine ve derin anlayışına rağmen, üniversite hocası olmayı tercih etmemiş ve emekliliği tercih etmiştir. İronik olarak, bol zaman ve kaynaklara sahip olmasına rağmen bilgisini yeteri şekilde paylaşmaz, potansiyelini kullanmaz ve yeteneklerinin boşa gitmesine izin verir. Yazar burada Mütenebbî'nin

لم أر في عيوب الناس عيباً... كنقص القادرين علي التمام

“Tamamlamaya gücü yetenlerin kusuru kadar büyük bir kusur görmedim, insanların kusurları içinde.” beytini örnek olarak verir.

Halim'in yaşam tarzı ironiyi daha da artırır. Hali vakti yerinde olmasına rağmen, yoksulmuş gibi tasarruf ederek yaşar. Yoksulluk korkusu onu eli sıkı olmaya iter. Kötü beslenme ve aşırı çalışma nedeniyle bu durum, ironik bir şekilde sağlığının bozulmasına yol açar. Ancak para harcamamak için doktora gitmeye de çekinir. Bu tasvir, gizli bir hiciv ve istihzâ içermektedir.

Halim Hoca'nın aşk hikâyesinde de ironi vardır. Halim, karşılıklı duygular beslediği öğretmen olan komşusu olan öğretmeni çok sever. Ancak evliliğe karar vermede tereddüt eder. Semiha adındaki bu öğretmen de Halim'in nezaketini, zekasını ve gözlerinde gördüğü derin anlayışı takdir eder. Ancak onun derin sevgisine karşılık verme konusunda gizemli bir şüphe ve korku taşır. Bu hal, durum ironisi teşkil etmektedir.³³⁵

Halim Hoca, komşusu Semiha ile evlenir ve bir çocukları olur. Semiha, başka çocuk istemediğini söyleyerek Halim Hoca'dan uzaklaşır ve yatağını ayırır. Halim Hoca, artık kendi evinde otelde kalıyormuş gibi yaşar. Bu sıkıntılardan kurtulmak için de genç kızlarla arkadaşlık etmek ister ve Mehasin ile arkadaş olur. Halim Hoca ile Mehasin arasındaki ilişki kafa karıştırıcıdır. Saçları beyaz ve yüzünde yaşlılık belirtileri olan Halim Hoca'nın genç bir kızın koluna takarak şehirde dolaşması, baba kız ilişkisini hatırlatmaktadır. Ancak Halim Hoca'nın genç kızla yakınlaşması ve şakalaşması, başka

³³⁴ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve 'mrae*, 10.

³³⁵ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve 'mrae*, 12-13.

bir ilişkiyi akla getirmektedir. Bu durum, toplumsal algılar ve gerçeklik arasındaki ironiyi ortaya koymaktadır.³³⁶

Üçüncü bölümde Mehasin'in sekreter olarak çalıştığı şirketin müdürü Ratip Bey normal ve sade bir insandır. Ancak giyimine dikkat etmez. Müdür olmasına rağmen pejmürde giyinmesi, işi ile görünüşü arasında bir tezat oluşturmaktadır.³³⁷

'A'l-mâşî

Mâzinî hikâyelerinde kurguladığı karakterlerin düşünce ve eylemleri arasındaki tezadı vurgular. Örneğin 'A'l-mâşî'de yer alan dördüncü hikâyede anlatıcı kendisini normalde geveze ve kadınlardan korkmayan biri olarak tanımlamaktadır. Ancak bir kızla karşılaştığında konuşma yeteneğini kaybetmektedir. Bu, onun kendisini nasıl gördüğü ile gerçek davranışı arasındaki tutarsızlığı ortaya koymaktadır.³³⁸

Anlatıcı kendisini dürüst ve açık sözlü biri olarak sunmaktadır. Ancak sürekli olarak yalan söylemekte ve gerçek duygularını gizlemektedir. Bu nedenler işler, beklentisinin tersine gerçekleşir. Köpeğin sahibi kadın, teşekkür etmek için ona ismini sorunca teşekkürü gerek olmadığını söyler ve ismini söylemez. Anlatıcı bundan dolayı kendisine kızar. Çünkü kendisi de kadının ismini öğrenmek istemektedir.³³⁹

Altıncı hikâyede hikâyenin anlatıcısı, tanımadığı iki kızla konuşmaktadır. Kızlar, anlatıcıyı tanıdıkları biri zannederek karısı Zeynep hakkında soru sorarlar. Anlatıcı ise gerçeği onlara söylemez ve tanımadığı bu kadın hakkında kediye kötü davranması ve içki içmesi gibi daha abartılı ve saçma hikâyeler uydurur. Bu, durumsal bir ironidir. Çünkü anlatıcı kendisini düştüğü bu zor durumdan kurtarmak, kadınların ilgisini çekmek ve onlarla konuşmaya devam etmek için daha fazla yalan söyler. Böylece daha zor bir duruma düşer. Bu da ironik bir şekilde olayların, beklentisinin tersine gerçekleşmesine neden olur.³⁴⁰

³³⁶ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve'mrae*, 12-13.

³³⁷ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve'mrae*, 46.

³³⁸ Mâzinî, 'A'l-mâşî, 27.

³³⁹ Mâzinî, 'A'l-mâşî, 27.

³⁴⁰ Mâzinî, 'A'l-mâşî, 47-48.

Sundûku 'd-dünyâ

Mâzinî *Sundûku 'd-dünyâ*'da köyde bir berber ile arasında yaşanan olayları anlattığı hikâyeyi zıtlıklar üzerine inşa etmiştir. Köyde berbere gitme deneyimini anlatırken olayları abartılı ve mizahi bir şekilde tasvir etmiştir. Örneğin ev sahibinin uyarılarına rağmen köy berberine gitme konusunda ısrar eder. Berberin gelişinin uzun sürmesi üzerine Mâzinî onu "öncü kuvvetler" olarak tasavvur eder. Berber çok büyük bir makasla gelir. Mâzinî bunu "eşek makası" olarak tanımlar. Berber, Mâzinî'nin endişelerine karşı umursamaz bir tavır ile "Allah sabredenlerle beraberdir" der. Daha sonra tıraş başlamadan önce besmele çeker ve tekbir getirir. Bu sözlerle sahne arasında bir tezat ve ironi vardır. Berber Mâzinî'yi kurban edecekmış gibi davranır. Mâzinî kaçmaya çalışır ancak berber, kaçan kurbanlık gibi onu yakalayıp geri getirir. Tıraş sırasında Mâzinî abartılı acı ve korku hali sergiler ve durumunu Mütenebbî'nin şu şiirine benzetir:

وإذا لم يكن من الموت بدٌّ فمن العجز أن تموت جبانًا

Eğer ölümden kaçış yoksa, korkakça ölmek acizliktir.

Tıraşın sonunda berber, sanki büyük bir katliam yapmış gibi kanları temizler. Bu ironik anlatım, basit bir tıraş sırasında yaşananlar ile onun tasviri arasındaki zıtlığı açık bir şekilde ortaya koyar.³⁴¹

Aynı kitabın "Nasıl bir ifrit oldum?" başlığını taşıyan hikâyede Mâzinî, eğlenceden dönerken eve giremediği için mezarlıktan geçerek başka bir yere gitmek ister. Mezarlıkta yaşlı bir adam görür ve onu korkutur. Adam bir hayalet gördüğünü sanarak korku içinde kaçır. Mâzinî mezarlıktan çıkıp camiye gittiğinde adamın olayı abartarak anlattığını görür. Yaşlı adamın camideki insanlara anlattığı abartılı ve fantastik hikâyeye, gerçekte yaşanan basit olaylarla ironik bir tezat oluşturur. Örneğin camideki insanlar hayaletin yaşlı adama sarılmaya çalışıp çalışmadığını sorduklarında adam "Çalıştı ne demek? Sana söylüyorum: İki minare gibi kollarını uzattı ve beni sarmak için yaklaştı. Göğsündeki dikenler mızrak dişleri gibi parladı. Allah bana Ayete'l-Kürsi'yi okumayı ilham etmeseydi, ölen ben olacaktım." der.³⁴² Bu tasvir ile vakıa arasında açık bir tezat vardır.

³⁴¹ Mâzinî, *Sundûku 'd-dünyâ*, 63-64.

³⁴² Mâzinî, *Sundûku 'd-dünyâ*, 107-110.

2.5. Dramatik İroniler

Daha çok tiyatrodaki kullanılan dramatik ironi, okuyucu veya izleyicinin, karakterlerin bilmediği bir gerçeğin farkında olması demektir. Dramatik ironide izleyici, oyundaki karakterin bildiklerini ve düşündüklerini bağımsız olarak anlamakta ve aynı zamanda olaylar ile karakterin bilgisi arasındaki zıtlığı kavramaktadır.

Mâzinî roman ve hikâyelerinde çok sayıda dramatik sahneler ve olaylar kurgulamıştır. O, karakterlerin iç dünyalarında yaptıkları konuşmaların yanı sıra başlarından geçenleri müstakil olarak ele alarak dramatik kurgular oluşturmuştur.

İbrahim el-Kâtib

Romanın kahramanı İbrahim'in evdeki zenci kadınla karşılaşması dramatik ironiye örnektir. İbrahim, onun sorularından ve görünüşünden rahatsızlık duymaktadır. Ancak bu durum, zenci kadının masum ve şefkatli niyetiyle çelişmektedir. Okuyucu, zenci kadının gerçek niyetini anlıyorken İbrahim olayı yanlış yorumlamaktadır.³⁴³

İbrahim olaylar esnasında sürekli olarak kendisiyle konuşmaktadır. Okuyucu onun iç çalkantılarının ve Şuşu'nun eylemlerini yanlış anladığının farkındadır. Bu dramatik bir ironi oluşturmaktadır. İbrahim, köye gelmesinin bir komplo olduğunu ve Şuşu'nun, bunun bir parçası olduğunu zannetmektedir. Ancak okuyucu, Şuşu'nun zararsız eylemlerinin ve şefkatinin farkındadır.³⁴⁴

İbrahim Mary'yi sevmesine rağmen âşık değilmiş gibi davranır ve ondan ayrılır. Okuyucu, İbrahim'in kafasındaki düşüncelerden haberdardır. Ancak Mary, bundan habersiz olduğu için İbrahim'in kendisini sevmediğini ve ayrıldığını düşünür ve şaşkınlığa uğrar. Bu durum, dramatik bir ironi teşkil etmektedir.³⁴⁵

Buna ek olarak karakterlerin durumları nasıl algıladığı ile okuyucunun gördüğü durum arasında bir ironi vardır. Örneğin karakterler birbirlerinin niyetlerini veya duygularını yanlış anlayabilmektedir. Ancak daha fazla bilgiye sahip olan okuyucu onların yanlış anlamaları ile gerçek arasındaki ironiyi görmektedir.³⁴⁶

³⁴³ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 12.

³⁴⁴ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 14.

³⁴⁵ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 24-25.

³⁴⁶ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 41-45.

Şuşu, aşkın verdiği duyguyla İbrahim'in ne yaptığını merak etmektedir. Ancak bizzat gidip bakmaktan da çekinir. Bunun için de hizmetçisini uyandırarak İbrahim'in odasına gönderir. İbrahim, odaya hırsız girdiğini düşünerek hizmetçiye yere savurur. Olayın arkasında Şuşu'nun olduğunu öğrenince de olayı fırsat bilerek Şuşu'ya sert davranır. Okuyucu İbrahim'in bu sert davranışın, Şuşu'nun bu aşktan vazgeçmesini hedeflediğini bilmektedir. Ancak Şuşu bunun farkında değildir. Bu da dramatik bir ironi oluşturmaktadır.³⁴⁷

On dördüncü alt başlıkta İbrahim, Ahmed el-Meyyit'in bir yerde uyuduğunu görünce onu başını örterek onu güneşten korumak ister. Ancak bu girişimi, Ahmed'in beklenmedik sert tepkisiyle karşılaşır. Bu da dramatik ironi oluşturur.³⁴⁸

Romanın on beşinci alt başlığında Neciye, İbrahim'i ortanca kız kardeşi Semiha ile evlendirmeyi kafasından geçirir. Ancak Semiha, Neciye'nin kocasıyla birlikte İskenderiye'ye gitmiştir. Neciye'de düşüncesini gerçekleştirmek için dönmelerini bekler. Burada okuyucu, bu planı öğrenmiştir. Ancak romanın kahramanı bundan habersizdir. Bu da dramatik bir ironi teşkil etmektedir.³⁴⁹

Romanın ikinci bölümünün ikinci alt başlığında İbrahim, Semiha'nın odasına geç vakitte gelişinden şüphelenir. Bununla birlikte Neciye'nin İbrahim'i Semiha, doktoru da Şuşu ile evlendirme planından haberdar değildir. Bu durum dramatik bir ironi teşkil etmektedir.³⁵⁰

Yazar sekizinci alt başlıkta Doktor Mahmud'un Şuşu'ya olan sevgisini ve iç dünyasında yaşadığı gelgitleri bizlere aktarmaktadır. Doktor Mahmud Şuşu'nun kendisine karşı açılmamasını, onun terbiyesine bağlar ve onun başkasına âşık olduğunun farkında değildir. Okuyucunun bildiği bu durum, dramatik bir ironi oluşturur.³⁵¹ Doktor İskenderiye'ye döndüğünde beğeneceğini düşünerek Şuşu'ya iki küpe alır. Ancak bir kahvehanede oturup küpelere bakınca Şuşu gibi terbiyeli bir kızın, niyetini bilmediği bir adamdan hediye almaması veya en azından küpeleri beğenmemesi durumunda ne yapacağını düşünür. Doktor bu duygular içindeyken okuyucu olayın farkındadır.³⁵²

³⁴⁷ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 75.

³⁴⁸ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 77.

³⁴⁹ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 94-95.

³⁵⁰ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 110-111.

³⁵¹ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 150-151.

³⁵² Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 152.

Romanın üçüncü bölümünün ikinci alt başlığında Semiha, ablasının ısrarıyla bir falcıya gider. Falcı kadının evi, kadınlarla doludur. Semiha, ablasına falcının her şeyi bildiğini söyler. Ancak falcı, karmakarışık ve anlaşılmaz ifadeler kullanmaktadır. Buna rağmen Semiha, bunları hakikat olarak kabul eder ve falcının her şeyi bildiğini düşünür. Ablası Neciye de bunu tasdik eder. Okuyucu falcının söylediklerinin anlamsız olduğunu bilir. Ancak Neciye ve Semiha, bunu gerçek zanneder. Buradan dramatik bir ironi ortaya çıkar.³⁵³

Yedinci alt başlıkta yazar, Doktor Mahmud'a dönmektedir. Doktor Şuşu'dan ümidini kesmiştir. Ancak bir gün Şeyh Ali, Ahmet el-Meyyit ile bir mektup göndererek hemen köye gelmesini ister. Doktor köy yolunda Ahmet el-Meyyit ile ölümünü ve öncesinde yaşadıklarını konuşur.³⁵⁴ Öte yandan Doktor, köye niye çağrıldığından habersizdir. Ancak Şeyh Ali ve aile efradı ile okuyucu, bunun farkındadır. Bu da dramatik bir ironi durumu oluşturur.³⁵⁵

On ikinci alt başlıkta Leyla, Şeyh Ali'den gelen mektupları teslim alınca birkaç defa bayılır. Leyla, Şuşu ile ilgili haber almaktan korkmaktadır. Ancak bayılmalarının asıl sebebi, onun hamile olmasıdır. Bu büyük olaydan sadece doktor ve Leyla'nın haberi vardır. Bu da trajik bir ironi oluşturmaktadır.³⁵⁶

On üçüncü alt başlık Leyla, hamile olduğunu İbrahim'den gizler ve geride bir mektup bırakarak İbrahim'den ayrılır ve memleketine döner. Okuyucu Leyla'nın İbrahim'den niçin ayrıldığını bilmektedir. Ancak İbrahim bunun sebebini bilmemektedir.³⁵⁷

Romanın dördüncü ve son bölümü iki alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci alt başlıkta Leyla, hamile olduğunu kimseye söyleyemez ve bir çare bulamaz. Sonunda tanıdığı bir doktora giderek hamile olduğunu ve kürtaj olması gerektiğini söyler. Leyla, “ameliyatta ölebilirim. O halde en iyi durumda olayım.” diyerek süslenir. Bu ameliyattan sadece Leyla, doktorlar ve okuyucu haberdardır. Başta İbrahim olmak üzere romandaki diğer karakterler bu olayı bilmemektedir. Bu da dramatik bir ironi teşkil etmektedir.

³⁵³ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 172-173.

³⁵⁴ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 210-212.

³⁵⁵ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 214.

³⁵⁶ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 257-258.

³⁵⁷ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 266.

İbrâhîm es-Sânî

İbrâhîm es-Sânî romanında da dramatik ironiler yer almaktadır. Romanın kahramanı İbrahim'in karısı başta olmak üzere diğer karakterler, onun iç dünyasında yaşadığı gelgitlerin ve çelişkilerin farkında değildir. Bazı durumlarda da İbrahim, olayın iç yüzünü bilmemektedir. Okuyucu ise bütün bunların farkındadır.

Örneğin İbrahim, karısı Tahiyye ile bir ikindi vakti dışarı çıktığında gözlemlediği komşularını görür. Tahiyye, kızın adının Ayide olduğunu söyler ve beraber sinemaya gitmeyi teklif eder.³⁵⁸ İbrahim'in Ayide'ye olan hisleri ve yaşadığı iç mücadele, kayıtsız hali ile tezat oluşturmaktadır. Okuyucu, İbrahim'in gerçek duygularını bilmesine karşın karısı ve Ayide'nin bunu bilmemesi dramatik bir ironi oluşturur.

Tahiyye kocasına güvenerek çevresinde genç kızların olmasına izin verir. Ayrıca İbrahim'in, daha genç ve daha çekici olan Ayide ile çok fazla yakınlaşmayacağına inandığı için beraber vakit geçirmelerine ses çıkarmaz. Ancak onların yakınlaştıklarının farkına varmaz.³⁵⁹

Ayide, İbrahim ile yakınlaşmalarından sonra ona âşık olur. Ancak aşkına karşılık bulamadığı için hastalanır ve giderek zayıflar. İbrahim'in karısı Tahiyye, bu hastalığın ve erimenin sebebini bilmemektedir. Okuyucunun bildiği ama Tahiyye'nin farkında olmadığı bu durum da dramatik bir ironi oluşturmaktadır.³⁶⁰

'Avdün 'alâ Bed'

Romanında anlatıcının karısı bir hikâyeye anlatmaktadır. Bu hikâyeye göre yaşlı ve çocuğu olmayan bir kral, Allah'a dua ederek gençleşmek ister. Rüyasında bir ses ona elma ağacından yemesini söyler. Ancak kralın yaşlı bahçıvanı, mevsim dışı olgunlaşmış elmayı görür ve krala hediye etmeyi düşünür. Sonra fikrini değiştirip elmayı kendisi yer. Kral geldiğinde elmayı bulamaz ve bunun sadece bir rüya olduğunu düşünerek sarayına döner. Elmayı yiyen bahçıvan gençleşir. Okuyucu bu durumun farkındayken, diğer herkes bundan habersizdir.³⁶¹

³⁵⁸ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 53.

³⁵⁹ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 53, 59.

³⁶⁰ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 69.

³⁶¹ Mâzinî, *'Avdün 'alâ bed'*, 12-13.

Anlatıcının kendisi de bir gece uyuyup uyandığında, sanki onlarca yıl geriye, çocukluğuna gittiğini gören bir adamdır. Romanın kahramanı uyandıktan sonra kendini bir çocuğun bedeninde bulmuştur. Bu durumdan sadece kendisi haberdardır. Diğer karakterler her şeyin normal olduğunu düşünmektedirler.³⁶²

Anlatıcının bu hali, dokuzuncu bölümde de devam eder. Anlatıcının etrafındaki insanlar onun gerçek kimliğini ve durumunu bilmezken, okuyucu bunun farkındadır. Bu, karakterlerin bilgisi ile okuyucunun bilgisi arasındaki farkı gösteren dramatik bir ironidir.³⁶³

Anlatıcı, daha önce bir babadır. Ancak şimdi bir çocuktur. Onun içindeki baba kimliği ile dışarıdaki çocuk bedeni arasında yaşadığı çatışma, okuyucunun bildiği ama karakterlerin bilmediği bir durumu yansıtarak dramatik ironi oluşturmaktadır.³⁶⁴

Selâseti ricâlin ve'mrae

Romanın karakterlerinden Mahmut, denizde yüzer ve dinlenmek için uzanır. Kendisi hakkında konuşan bir kız görür. Mahmut bu sırada başka birine ait bir şemsiyenin altında uyuyakaldığını görür. Kalkmaya niyetlenince kız, gitmemesini, çünkü kendisini takip eden bazı gençlerin olduğunu söyler. Aslında bu doğru değildir. Kız Mahmut'la tanışmak için böyle söylemektedir. Okuyucunun bildiği ama Mahmut'un farkında olmadığı bu bilgi, dramatik bir ironi teşkil etmektedir.³⁶⁵

'A'l-mâşî

Mâzinî hikâyelerinde sıklıkla dramatik durumlar kurgular. Bu şekilde hikâyelerde okuyucu ile hikâye arasında bir bağ kurar ve onu meraklandırır. Örneğin *'A'l-mâşî* romanının beşinci hikâyesinde Fifi, araba sürerken bir kişiye çarpar. Abisi Zekeriya ile birlikte yaralıyı eve getirirler. Hammâde adlı bu kişinin sadece kolu kırılmıştır. Fifi ve Zekeriya annelerinin bu olayı öğrenmemesini isterler. Bir süre sonra da Hammâde ve Fifi birbirini sevmeye başlar. Annelerinin bundan da haberi yoktur. İkisinin ayrılmaması için İskenderiye'den Kahire'ye gitmek isteyen annesini kalmaya ikna edecek bir sebep bulmaya çalışırlar. Sonunda annesine, aile dostu bir doktoru aracılığıyla Fifi'nin Mal

³⁶² Mâzinî, *'Aydün 'alâ bed'*, 15-16.

³⁶³ Mâzinî, *'Aydün 'alâ bed'*, 47.

³⁶⁴ Mâzinî, *'Aydün 'alâ bed'*, 54.

³⁶⁵ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve'mrae*, 24-25.

D'amour hastalığına tutulduğunu söylerler. Anne, Fransızca aşk hastalığı anlamına gelen bu ifadeyi bilmediği için ciddi bir hastalık zanneder. Bu ise dramatik ironi oluşturur.³⁶⁶

Romanın on ikinci hikâyesinde Mâzinî, okuyucuların bildiği ama karakterlerin bilmediği olaylar kurgulamış ve dramatik ironi örnekleri vermiştir. Bu hikâyede anlatıcı, genç bir akrabasının cenazesine katılmak için bir köye gider. Bir hafta veya 40 gün süren taziye adetleri arasında serilen sofradan kimse bir şey yemez. Ancak evin kadınları bir odada gizlice yemek yemişlerdir. Anlatıcının bir akrabası, kız kardeşinin açlıktan ölmek üzere olduğunu söyler. Bol yemek olmasına rağmen ve kadınlar gizlice yemek yerken, bu kız utancından hiçbir şey yiyememektedir. Anlatıcı yakın bir yere gidip yiyecek alır ve gece olunca bu yiyecekleri gizlice kıza ulaştırmayı planlar. Herkes uyuduğunda gizlice misafir odasından çıkar ve kadınların tarafına gitmeye çalışır. Ancak karanlıktan dolayı girişi bulamaz. Tekrar aynı yere gelince birisiyle çarpışır ve boğuşmaya başlarlar. İkisi de birbirini hırsız zanneder ve boğuşurlar. Gürültü üzerine ev halkı uyanır ve aydınlatacak bir şeyler getirirler. Ev sahibinin vekili yerde yatarken bulunur. Yüzü reçele bulanmıştır ve herkes onun gizlice yemek yemeye çalıştığını zanneder. Bunun üzerine ev sahibi, onu oburlukla ve açgözlü olmakla suçlar. Vekil, kendini savunmaya çalışır ancak kimse onu dinlemez. Yazar, durumun gerçek sebebini bilmesine rağmen sessiz kalır. Bu sahnede okuyucu, gerçeğin farkındadır. Ancak hikâyedeki karakterler, olayın iç yüzünü bilmemektedir. Bu da dramatik bir ironi oluşturmaktadır.³⁶⁷

2.6. Kozmik İroniler

“Kaderin cilvesi” olarak da tanımlanabilen kozmik ironi, insanların beklemedikleri sonuçlar ile karşılaşmasıdır. Bir tür durum ironisi olan kozmik ironide genellikle kişinin kaçındığı durumlar başına gelmektedir. Böyle durumlarda insanlar kaderi suçlamaktadır.

Mâzinî, insanın kaderin elindeki bir oyuncak gibi olduğuna inanır. Dolayısıyla insanın, genel olarak meydana gelen olaylara karşı, onu alaya almaktan başka yapacak bir şeyi yoktur. Bu konuda Mark Twain ve Thomas Hardy'den etkilenmiş benzetmektedir.³⁶⁸

³⁶⁶ Mâzinî, 'A'l-mâşî, 40-41.

³⁶⁷ Mâzinî, 'A'l-mâşî, 81-84.

³⁶⁸ Fuad Na'mat Ahmed, el-Edebü's-sâhir beyne'l-Mâzinî ve'l-Afifi, <http://search.mandumah.com/Record/289337> (erişim tarihi: 31.01.2017)

İbrahim el-Kâtib

Mâzinî, roman ve hikâyelerinde bazı karakterleri kaderin bir oyuncuğu olarak kurgulamıştır. Örneğin *İbrahim el-Kâtib* romanının kahramanı İbrahim, kaderin bir cilvesi olarak güçlü ve sert bir tabiata sahip olmasına rağmen zayıf, cılız ve kısa bir bedene sahiptir. Bu sert tabiat ile cılız beden tezat oluşturmaktadır. Zayıf bedeni, içindeki o sert kuvveti gösterememektedir.³⁶⁹

Bu romanda karakterlerin istediklerinin tersi olmaktadır. Örneğin İbrahim, kaderin bir cilvesi olarak Mary ile yaşadığı aşkı unutmak için geldiği köyde Şuşu'ya âşık olur. İlk başta onu bir baş belası olarak görmektedir. Ancak daha sonra ona yakınlaşır.³⁷⁰

Ayrıca İbrahim, sevdiği kız olan Şuşu'dan hoşlanan doktorun kalmasını istememekte ve içten içe gitmesini arzulamaktadır. Ancak kaderin bir cilvesi olarak hem Şuşu'nun doktoru kalmaya davet etmesi hem de o sırada yağmurun yağması, doktoru kalmaya ikna eder. Bu durum, kozmik ironiye bir örnektir.³⁷¹

Dokuzuncu alt başlıkta İbrahim, fırtınalı havayı izlemektedir. Onun, ilham almayı umduğu geceye ilişkin beklentileri, bir ineğin rahatsız etmesiyle tamamen çelişmektedir. Aslında İbrahim, sakin bir ortamda rahatlamak için köye gelmiştir. Ancak fırtınalı hava, davetsiz misafir, Neciye ve çocukları, Şuşu'nun davranışları ve sözleri, beklentisinin tam aksine gürültülü bir ortam oluşturmuştur. Bu da kozmik ironiye bir örnektir.³⁷²

Başlangıçta yalnızlık ve sessizlik arayan İbrahim'in, Kahire'nin kaosundan daha rahatsız edici bulduğu köy hayatının gürültüsü, kafasındaki huzur ve sessizlikle ilişkilendirilen köy imajına uymamaktadır. Hatta köy, onun için daha büyük bir rahatsızlık kaynağı haline gelmiştir. Bu ise kozmik ironi oluşturmaktadır.³⁷³

Romanın üçüncü bölümünün üçüncü alt başlığında kaos ve karmaşadan kurtulmak için Luksor'a giden İbrahim, kaderin bir cilvesi olarak burada Leyla adında bir kadınla tanışır. İbrahim, Kraliçelerin Vadisi'nden dönerken batılı giyimli bir Mısırlı kadın dikkatini çeker. İbrahim'in daha önceki kadınlarla yaşadığı maceralarında olduğu gibi bu kadınla tanışmaları da kozmik ironi teşkil etmektedir. Yağmurun nadiren yağdığı bir yer olan

³⁶⁹ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 13.

³⁷⁰ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 66-67.

³⁷¹ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 37.

³⁷² Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 47.

³⁷³ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 50-51.

Luksor'da kayıkla gezintiye çıkan İbrahim, yağmura yakalanır. Otele dönerken sahilde gündüz dikkatini çeken kadını görür. Başka bir kayıkçıdan onu otele götürmesini ister. Akşam yemeği için otelin lokantasına inen İbrahim'e garson yanlışlıkla başka birisinin kahvesini getirir. İbrahim, garsonun, hatasının farkına varmasını bekler. Ancak garson gelmez. Bu sırada gözü yan masada oturan kadına ilişir. Kadın, İbrahim'e garsonun kahveleri yanlış masaya götürdüğünü söyler. Bu şekilde konuşmaya başlarlar ve tanışırlar.³⁷⁴ Bu sahne okuyucuya kozmik ironinin bir örneğini sunmaktadır.

Beşinci alt başlıkta yazar, bize İbrahim'in iç dünyasındaki zıtlıkları gösterir. İbrahim Mary, Şuşu ve Leyla'yı aynı derecede fakat farklı yönlerden sevdiğini söylemektedir. Bu üç kadın, İbrahim'in kalbine kozmik ironinin bir sonucu olarak yerleşmişlerdir. Bununla birlikte davranışları bunun aksini göstermektedir. Çünkü İbrahim, Mary ve Şuşu'yu nadiren hatırlamaktadır. Hatırladığında da hemen Leyla'ya dönmektedir.³⁷⁵

Sekizinci alt başlıkta İbrahim, Luksor'da kaldığı otelde hastalanır. Hastalığı basit bir soğuk algınlığı olsa da Luksor gibi sıcak bir yerde bu şekilde hastalanması ironiktir. Öte yandan Leyla birden hemşire gibi davranarak İbrahim'e çay ve sıcak su hazırlar. Bu durum, kozmik ironi olarak okuyucuya yansıtılır.³⁷⁶

İbrâhîm es-Sânî

İbrâhîm el-Kâtib'in devamı niteliğindeki *İbrâhîm es-Sânî* romanının kahramanı İbrahim, kaderin bir cilvesi olarak âşık olduğu ve evlenmek istediği kadınlara ulaşamamıştır. Yıllarca evlenmesi için ısrar eden annesini dinlememiştir. Ancak sonunda onun dediğine dönmüş ve köyden bir kadınla, Tahiyye ile evlenmiştir.

Karısı İbrahim'in kederini sevince dönüştürmek için çevresini gençlerle doldurur. Bunların içerisinde genç kızlar da vardır. Karısı, onun bu kızlara meyletmeyeceğini düşünür. Ancak ironik bir şekilde İbrahim bazılarına âşık olur.³⁷⁷

İkinci bölümde daha evlenmemiş olan İbrahim, akrabalarından Hamid tarafından köye davet edilir. Hamid, komşu köyün muhtarı Tahir Bey'in kızı Tahiyye ile sözlenecektir. İbrahim köye gider. Akşam olunca Nil'in kenarında gezmeye başlar. Bir kenarda

³⁷⁴ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 179-182.

³⁷⁵ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 208.

³⁷⁶ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 218-220.

³⁷⁷ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 10.

oturunca bir ses duyar. Gelen Tahiyye'dir. İbrahim'in halası, onu, İbrahim'i bulması için göndermiştir. Bu şekilde Tahiyye ile İbrahim arasında bir yakınlaşma başlar. Bu kozmik bir ironi oluşturmaktadır. Çünkü İbrahim, evliliği aceleye getirmeyen bir insandır. Evleneceği kişiyi tanımak için zaman gerektiğini düşünür. Buna karşılık Tahiyye'yi tanımadan, onunla sözlenmeye gider.³⁷⁸

İbrahim sahilde yürürken Tahiyye ile karşılaşır. Tahiyye'nin ayağının kaydığını zannedip onu tutar ve kendine çeker. Tahiyye kendini geri çekmez. Aralarındaki çekimin sonunda öpüşürler. Bununla birlikte İbrahim'in uzun süredir hayal ettiği bu an, ironik bir şekilde onun için adeta boğucu bir hal alır.³⁷⁹

Tahiyye kocasına güvenmektedir. Yaşlılık psikolojisinden çıkması için genç kızların İbrahim'in çevresine olmasına ses çıkarmamaktadır. Öte yandan İbrahim'in genç ve çekici Ayide ile çok fazla yakınlaşmayacağına inanmaktadır. Bu nedenle onları buluşmaya teşvik eder. Ancak kaderin bir cilvesi olarak İbrahim Ayide'ye âşık olur.³⁸⁰

'Avdün 'alâ Bed'

Romanda Şeyha Sabah bir kehanette bulunarak "Erkeklik elbisesi senden çıkarılacak arkadaşım, bir süreliğine." der. Anlatıcı bunu istihzâ ile karşılar.³⁸¹ Ancak kaderin bir cilvesi olarak bir sabah uyandığında kendisini bir çocuk olarak bulur.³⁸² Anlatıcının yaşadığı bu beklenmedik ve açıklanamaz dönüşüm, hayatın absürtlüğünü ve insanın kaderini kontrol edemeyişini vurgulamaktadır.

Anlatıcının karısının anlattığı hikâyede yaşlı kral, Allah'a dua ederek gençleşmek ister. Rüyasında bir ses ona elma ağacından yemesini söyler. Ancak kralın yaşlı bahçıvanı, mevsim dışı olgunlaşmış elmayı görür ve krala hediye etmeyi düşünür. Sonra fikrini değiştirip elmayı kendisi yer. Kral geldiğinde elmayı bulamaz ve bunun sadece bir rüya olduğunu düşünerek sarayına döner. Kaderin bir cilvesi olarak elmayı yiyen bahçıvan gençleşir.³⁸³

³⁷⁸ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 21, 24, 29.

³⁷⁹ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 34.

³⁸⁰ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 53, 59.

³⁸¹ Mâzinî, *'Avdün 'alâ bed'*, 8.

³⁸² Mâzinî, *'Avdün 'alâ bed'*, 15.

³⁸³ Mâzinî, *'Avdün 'alâ bed'*, 12-13.

Anlatıcı, kendi çocuklarının yaramazlıklarından hazzetmemektedir. Kaderin bir cilvesi olarak küçük bir çocuğun bedenine girer ve onun duygularına maruz kalır. Hikâyenin sonunda anlatıcı, uykusundan uyanır ve bütün bu olayların bir rüya olduğunu anlar. Karısına rüyasını anlatınca Şeyha Sabah ile alay etmesinden dolayı böyle bir rüya gördüğünü söyler. Bu şekilde hikâye, kozmik bir ironi oluşturur.³⁸⁴

Ehâdisü'l-Mâzinî

Mâzinî, kendi hayatı hakkında konuşurken çoğu zaman ironi yapar. *Ehâdisü'l-Mâzinî* adlı eserinde “Hayat Dersleri” başlığı altında şunları söyler:

“Hayatın bana ilk öğrettiği şey, her durumu kolaylık ve rıza ile karşılama, her anın gerektirdiği şekilde olmak, bütün himmeti üzerinde olduğum şeye hasretmek, arkamda bıraktığım şeye bir daha dönmek ve Allah’ın gayb perdelerinin gizlediği şeylere elimi uzatmaya çalışmamak olmuştur. Çünkü ben, ihtiyaç anında ona dayanacağı ve başvuracağı malı olmadan rızkını kazanmaya çalışan fakir bir işçi gibi günden güne yaşıyorum. Fakat eğer biz, hakikati fakir kabul edersek makamlar ve bolluk çok olsa da hayattaki nasibimiz darlık olacaktır. Ben, geçim çeşitlerini ve dünya hallerini düşündüğümde kendimle ve insanlarla alay ederim. Biz insanlar, ömrü ilerlese ve beyazlarla siyahlar birbirine karışsa da gururlu çocuklar gibi gelir bana. Hayat bize, bizim çocuklarımıza davrandığımız gibi davranıyor. Bazen bizi sevindiriyor, bazen ders veriyor, bazen alay ediyor, bazen de ciddileşiyor. Bayram gününde yeni giydiği elbiseden dolayı çalımla yürüyen bir çocuk gördüğümde kendime şöyle derim: Hayatın gözünde biz, yeni elbisesinden dolayı sevincinden yere göğe sığmayan bu gururlu çocuğa ne kadar da benziyoruz. Biraz sonra bu çocuğun, topu kaybaldığı veya başka bir çocuk aldığı için ağlayıp feryat edeceğini göreceğiz.”³⁸⁵

Mâzinî, burada genel olarak kozmik ironiden bahsetmektedir. Onun bu ironiyi kabul etmesi, kendisinin de olaylara ironi ile bakmasına yol açmıştır, denilebilir. Hayat karşısında bir çocuk gibi olan yazar, başta kendisi olmak üzere bütün insanlara karşı alaylı bir tavır sergiler.

Mâzinî, hayatın kendisine başka bir ders daha verdiğini belirtir. O ders ister sıkıntı olsun ister nimet olsun hiçbir şeyin sonsuza kadar devam etmeyeceğidir. Her şeyin sona erdiğini

³⁸⁴ Mâzinî, *‘Avdün ‘alâ bed’*, 77-78.

³⁸⁵ Mâzinî, *Ehâdisü'l-Mâzinî*, 71.

gördükten sonra insanın kendisini her iki durumda da tutabileceği ve acının artabileceği korkusunun bir vehimden ibaret olduğu kanaatine vardığını söyler. Bundan dolayı insanların görüşlerinin kendisini sıkıntıya sokmadığını belirtir. Çünkü kendisinin, kendisi hakkında görüşü, insanların kendisi hakkındaki görüşünden daha ağırdır.³⁸⁶

Mâzinî Hz. Hüseyin'in yaşadığı olayları ve Kerbelâ'da şehit olmasını farklı bir gözle okuyarak onun bilerek ve isteyerek şehit olmayı seçtiğini belirtmiştir. Ona göre Hz. Hüseyin Emevilerin elinden hilafeti bu şekilde alamayacağını biliyordu. Bu yüzden farklı bir yöntem izleyerek başına bu meşum olayların gelmesini istemiştir. Bu şekilde Emevi devletinden intikamını almıştır. Mâzinî'ye göre alay ederek gülebilen biri varsa o da onun aptal katillerinin önündeki kesik başıdır.³⁸⁷ Bu tasvirde kozmik bir ironi vardır. Hz. Hüseyin'in katilleri, onu öldürerek yok etmek istemişlerdir. Ancak onun kesik başı, onlarla alay etmektedir.

Mâzinî, genel olarak insanlardan bahsederken sıkça ironi yapar. Bu şekilde insanların içinde olduğu gerçeği okuyucuya göstermeye çalışır. Örneğin “dünyada hiçbir insan kalmazsa ne yer ne de gök yokluğunuzu hissetmezdi!” diyerek insanın evrendeki önemsizliğini vurgulayan kozmik bir ironi örneği verir.³⁸⁸

Ayrıca sevdiğinin ölümünden sonra doğanın ve evrenin buna karşı kayıtsızlığını vurgular. “Gördüğüm kadarıyla hiçbir şey senin yokluğunu hissetmiyor, sanki bu hissiz, duygudan yoksun, bizi korkutan ama umursamayan, bizi büyüleyen ama hatırlamayan doğanın yüzünü hiç sevmemişsin gibi.” diyerek hayatta iken çok önem verdiğimiz insan hayatının ve ölümünün evren için hiçbir önemi olmadığını ironik bir şekilde ifade eder.³⁸⁹

Mâzinî bazı çarların Dostoyevski'nin veya başkalarının hikâyelerini dinleyip yazarın becerisine, doğru tasvirine ve keskin analizine hayran kaldıklarını ve güldüklerini belirterek şöyle der: “Ancak çarlar bu hikâyelerin insanları etkileyip uyandırarak Romanov Hanedanı'nın tahtını sarsacağını bilmiyorlardı! Aynı şekilde, XIV. Louis de Molière'in oyunlarını izleyip kahkahalar atarken, bu oyunların sosyal devrimin ilk kıvılcımları olduğunun farkında değildi!”³⁹⁰ Çarlar ve XIV. Louis, eserleri yalnızca

³⁸⁶ Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 72.

³⁸⁷ Mâzinî, *Ehâdîsü'l-Mâzinî*, 43.

³⁸⁸ Mâzinî, *Hasâdü'l-Heşîm*, 10.

³⁸⁹ Mâzinî, *Hasâdü'l-Heşîm*, 12.

³⁹⁰ Mâzinî, *Hasâdü'l-Heşîm*, 46.

eğlenceli ve zararsız olarak görmektedirler. Onların algısı, gerçekte bu eserlerin taşıdığı derin anlamlardan ve potansiyel devrimci etkilerden tamamen uzaktır. Bu kişiler, tahtlarını korumaya çalışırken, ironik bir şekilde, eğlendikleri ve onayladıkları edebi eserler onların iktidarlarının sonunu getirmektedir. Bu, evrensel bir gücün veya kaderin alaycı bir oyunudur. Çünkü liderler kendi düşüşlerinin araçlarını farkında olmadan desteklemektedirler.

Selâsetü ricâlin ve'mrae

Selâsetü ricâlin ve'mrae romanının karakterlerinden biri olan Halim'in yaşam tarzı da ironi içermektedir. Halim hali vakti yerinde olmasına rağmen, yoksulmuş gibi tasarruf ederek yaşar. Yoksulluk korkusu onu eli sıkı olmaya iter. Kötü beslenme ve aşırı çalışma nedeniyle bu durum, ironik bir şekilde sağlığının bozulmasına yol açar. Ancak para harcamamak için doktora gitmeye de çekinir.³⁹¹

Romanın diğer bir karakteri olan Mehâsin ile Halim arasında bir ilişki vardır. Mehasin bir gün Halim Hoca'ya adetinini geciktiğini söyler. Bu durum dengesini bozar ve kime sığınacağını, kime danışacağını bilemez. Zira istişare, konunun açıklanmasını ve yayılmasını netice verecektir. Bu ise onun yapamayacağı bir şeydir. Kaderin bir cilvesidir ki onu dertten Semiha'nın babası Ayyad kurtarır. Yazar burada “نشر البلية ما يضحك” (Belanın kötüsü, güldürendir) atasözünü kullanmaktadır.³⁹² Bu sahne, kozmik ironiye bir örnektir.

Sürekli olarak yemek davetlerine katılan anlatıcı, başka şeyler aramaktadır. Fakat kaderin bir cilvesi olarak her yerde yemek görmektedir. Nihayet bir ziyafet sofrasından sonra bir müzik ziyafetiyle karşılaşır. Yazarın yemek ziyafetlerinden bıkmış olmasına rağmen sürekli olarak ziyafetlere davet edilmesi, kozmik ironiye bir örnektir.³⁹³

2.7. Sokratik İroniler

Adını Sokrates'ten alan bu ironi türü, muhatabın cahil olduğunu göstermek ve onu eğitmek amacıyla bilmiyormuş gibi davranarak soru sorulması veya söylenen sözün zıddının kastedilmesi demektir. Sokrates, bu üslubu bir eğitim yöntemi olarak kullanmıştır.

³⁹¹ Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve'mrae*, 12-13.

³⁹² Mâzinî, *Selâsetü ricâlin ve'mrae*, 20.

³⁹³ Mâzinî, *A'l-mâşî*, 32.

Mâzinî, eserlerinde muhataplarına bazı şeyleri, tecâhül-i ârif yaparak anlatmaya çalışmaktadır. Burada eserlerinde bu husustaki örnekleri aktaracağız

‘Avdün ‘alâ bed’

Romanda şeyh gibi davranan Sabah ile karşılaşmasında onu anlatırken “İnsanlardan bir cin gibi küçük kapakları olan iri gözleri ise kalplere ve göğüslere x ışını gönderiyordu.”, “Ona kalbimin kesinlikle onuncu kaburgamın -ya da on beşinci kaburgamın, kusura bakmayın, bu kaburgaların sayısını bilmiyorum- altında olduğunu söyledim.” gibi cümlelerle aslında bildiği şeyleri bilmezden gelerek istihzâ eder ve onlara bir şeyler öğretmeye çalışır.”³⁹⁴

Aynı şekilde evdeki hizmetçisini tasvir ederken onun kendisine karşı olan aşırı sevgisini şu sözlerle anlatır: “Acaba annem gerçekten annem değil miydi, beni evlatlık mı aldı, bu benim gerçek annem mi? Eğer öyle değilse -umarım öyle değildir- annelik duygusu bu kadar mı güçlü? Sanki onun bedeninin büyüklüğüne, uzunluğuna ve genişliğine bakıyor ve benim zayıf, cılız bedenime acıyıp şefkat gösteriyor.”³⁹⁵

‘Avdün ‘alâ bed’ romanında anlatıcı, bir sabah uyandığında, bir çocuğun bedenine sahip olduğunu görür. Yetişkin bir adamın düşüncelerine sahipken küçük bir çocuğun bedeni içindedir. Anlatıcı, etrafındakilere durumunu hissettirmek için cevabını bildiği sorular sorar.³⁹⁶

Anlatıcı bir çocuğun bedenine girmesi üzerinde düşünürken bunun ruh göçü olabileceğini ancak ruh göçünün beden öldükten sonra gerçekleştiğini belirterek şöyle der: “Ben ölmedim. Ya da kim bilir? Belki de öldüm ve ruhum ya da benliğim bu çocuğun bedenine geçti! Ama bu bedenle doğmadım, aniden yaşamının bir aşamasında bu bedene girdim ve bence bu mümkün değil.”³⁹⁷ Anlatıcı, tecâhül-i ârif yaparak bu soruları sorar. Aslında sorularının cevabını bilmektedir.

İbrahim el-Kâtip

Romanın kahramanı İbrahim, dinlenmek için köye gitmiştir. Akrabası olan Şuşu, hasta bakmak için köye gelen doktora dönerek köyden sıkılmış olan İbrahim’in, imkan bulması

³⁹⁴ Mâzinî, ‘Avdün ‘alâ bed’, 7-8.

³⁹⁵ Mâzinî, ‘Avdün ‘alâ bed’, 10.

³⁹⁶ Mâzinî, ‘Avdün ‘alâ bed’, 18-20.

³⁹⁷ Mâzinî, ‘Avdün ‘alâ bed’, 21-22.

halinde İskenderiye'ye gideceğini söyler ve sebebini sormasını ister. Aslında Şuşu, sorunun cevabını bilmektedir. Bu durum, Sokratik ironiye bir örnektir.³⁹⁸

Romanın karakterleri yemek için masaya oturmuşlardır. Ancak İbrahim, masaya oturmamıştır. Neciye onun acıkmış gibi görünmediğini belirtirken Şuşu, “Semadan kudret helvası bekliyor gibi görünüyor.” diye karşılık verir. Aslında Şuşu, İbrahim’in aç olduğunu ve masaya geleceğini bilmektedir. Ancak bunu bilmezlikten gelmektedir. Bu da Sokratik ironiye bir örnektir.³⁹⁹

İbrahim, Şuşu’nun elindeki çiçeğin yapraklarını “evet, hayır” diyerek kopardığını gördüğünde, bunu niçin yaptığını bildiği halde bilmezlikten gelir. Bu tavır, Sokratik ironiye bir örnektir.⁴⁰⁰

Bu bölümde İbrahim ve Şuşu, Adem ve Havva gibi cennette yaşıyorlarmış gibi davranmaktadırlar. Bütün nimetlerden faydalanmakta ve sorun yokmuş gibi yaşamaktadırlar. Ancak ikisi de bunun doğru olmadığını farkındadır. Bu da ironik bir durum yaratmaktadır.⁴⁰¹

Romanın ikinci bölümünün altıncı alt başlığında İbrahim, Şuşu’nun odasında gördüğü kitapları bilmiyormuş gibi davranarak sorular sorar. Örneğin irade terbiyesiyle ilgili bir kitap okuduğunu söyleyen Şuşu’ya kitabın hipnozla ilgili olup olmadığını sorar. İbrahim, kitabın irade terbiyesi ile ilgili olduğunu bildiği halde tecâhül-i ârif yapmıştır. Bu şekilde Şuşu’nun okuduğu kitapların, ona bir faydası olmadığı mesajını vermek istemiştir.⁴⁰²

Doktor Mahmud, Şeyh Ali’ye biraz önce elini öpmeye çalıştığı kadının hemşire olmadığını ve tam olarak kim olduğunu bilmediğini ancak bunu çözeceğini söyler. Şeyh Ali ise ironik bir tavırla “Sen çözeceksin ha? Şimdiden tebrik ederim.” der. Burada Şeyh Ali, söylediği şeyin tersini kastederek onun bu işi çözemeyeceğini ima etmektedir.⁴⁰³

İbrâhîm es-Sânî

Romanda İbrahim bazı durumlarda muhatabına bir şeyi anlatmak veya öğretmek için Sokratik ironiyi kullanır. Örneğin köylülerden birisi ile köy hakkında konuşurken

³⁹⁸ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 37.

³⁹⁹ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 41.

⁴⁰⁰ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 78-79.

⁴⁰¹ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 95.

⁴⁰² Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 136-137.

⁴⁰³ Mâzinî, *İbrâhîm el-Kâtib*, 241.

cevabını bildiği sorular sorar. Bu soruların amacı bir şey öğrenmek değildir. Örneğin “Karpuz Muhammed ümmetinin meyvesinin yarısı değil mi?” sorusuyla köyün meşhur meyvesi olan karpuzu küçümser.⁴⁰⁴

Öte yandan evinin penceresinden komşusu genç kızı gözlemlerken kalemi bırakır ve uzanır. Kendi kendine alaycı bir şekilde gülerken “Sizce bu romanların kahramanları böylesi durumlarda ne yapar? Unuttum, yemin ederim. Sanki hiç okumamışım, gözüm görmemiş gibi.” der.⁴⁰⁵ Burada bilmiyormuş gibi davranarak, kendisine yönelik ironi yapar.

Romanın son bölümünde İbrahim ve Mimi, bir kahvehanede otururlarken Sadık yanlarına gelir. İbrahim, yapmacıklı bir beğeni ile arabasına bakar ve kendisinin de böyle bir arabası olmasını temenni eder. Aslında İbrahim arabalardan çok fazla hoşlanmamaktadır. Buradaki hareketi ile Sadık’a arabaların önemli olmadığını anlatmak ister.⁴⁰⁶

Ehâdisü’l-Mâzinî

Mâzinî, *Ehâdisü’l-Mâzinî* adlı eserinde Sokratik ironiyi çokça kullanmıştır. O, saçma ve imkansız olayları ciddi ve gerçek zanneden kişileri uyarmak, konunun saçmalığını göstermek için bilmiyormuş gibi yaparak sorular sorar. Muhataplarının ciddi anlatımlarına ciddiyetle karşılık verir. Bazen suni bir hayretle ciddi gibi görünen ama aslında saçma olan sorular sorar.

“Bir matematik bilgisi” başlığı altında bir arkadaşı ile arasında geçen konuşmada cevaplarını bildiği sorular sorar. Örneğin matematik dersini geçmesini matematik sınavlarında cevap kağıdına hocalarının resmini çizmesine bağlamaktadır. Kendisi de bunun böyle olamayacağını bilmektedir. Ancak bilmiyormuş gibi davranarak arkadaşının bilgisini sorgulamaktadır.

Diğer taraftan Nil nehrinin enini ölçmekten bahseden arkadaşına “Denizde giden gemi ve kayıkları ne yapaalım? Ölçmeyi bitirinceye kadar onları bekletelim mi? Bu, çözümü zor olan bir problem değil mi? Yoksa bunun da matematiksel bir çözümü var mıdır? Fakat ikizkenar üçgen veya nasıl adlandırıyorsun bilmiyorum, o mu olmalı?” gibi sorular ile konunun saçmalığını göstermek ister.

⁴⁰⁴ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 31.

⁴⁰⁵ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 50.

⁴⁰⁶ Mâzinî, *İbrâhîm es-Sânî*, 123.

Hesaplama becerisini muhteşem olarak nitelediği arkadaşına “Vallahi gerçekten müthiş. Bu beceriyi nerden elde etti?” diye sorar. Aslında maksadı sorunun cevabını almak değildir. Arkadaşına bir ders vermek istemektedir.⁴⁰⁷

‘A’l-mâşî

‘A’l-mâşî adlı eserinin dördüncü hikâyesinde yazar Bağdat’ta bir yemek ve müzik ziyafetinde iken odaya bir kadın girer. Yazar kadını konuşturmak amacıyla bazı sorular sorar. Sorular, cevaplanmak için sorulmamaktadır. Aksine kadını konuşturmayı amaçlamaktadır. Örneğin “Ey huri, hangi cennetten kaçtın?” ve “Cennette hangi dili konuşuyorsunuz?” gibi sorular sorarak kadınla tanışmak istemektedir. Burada tecahül-i ârif sanatını kullanarak sorulara sormakta ancak cevap beklememektedir.⁴⁰⁸

Sundûku’d-dünyâ

Mâzinî *Sundûku’d-dünyâ* adlı eserinin “el-Lugatü’l-Arabiyye bi-lâ mu‘allim” (Öğretmensiz Arapça) başlığını taşıyan bölümünde dil öğrenme kitaplarının ve "kolay yoldan dil öğrenme" vaatlerinin eleştirisini tecâhül-i ârif sanatını kullanarak yapar. Aynı zamanda, kültürler arası iletişimin zorluklarını ve sadece kelimeleri bilmenin bir dili konuşmak için yeterli olmadığını ironik bir şekilde vurgular. Mâzinî bir kitapçada "Öğretmensiz Arapça" adlı bir kitap görür ve yüksek bir fiyata satın alır. Kitabın sadece İngilizce-Arapça diyaloglar içerdiğini ve yazıların sadece Latin harfleriyle yazıldığını fark edince hayal kırıklığına uğrar. Parasını boşa harcamamak için kendisini Maltalı bir turist olarak hayal eder ve kitaptaki diyalogları kullanarak şehirde dolaşmaya karar verir. Bu noktadan sonra Mâzinî Mısırlı değilmiş ve Arapça bilmiyormuş gibi davranır. Kitaba göre şehirde gezmek için at arabasına binilir ve sürücüyle çeşitli diyaloglar geliştirilir. Mâzinî de kitapta yazılanları uygulamak ve bu diyalog için bir baston alır ve bir at arabası çağırır ve kitaptaki cümleleri kullanarak sürücüyle iletişim kurmaya çalışır. Öncelikle arabacıya “روه هات أربه” (Gid, erabayı getir) der. Burada Mâzinî kitapta Latin harfleriyle yazılan Arapça kelimeleri bilerek yanlış yazmıştır. Örneğin عربية kelimesini اربه şeklinde, روح kelimesini de روه şeklinde yazmıştır. Mâzinî’nin bu şekilde konuşması arabacıyı sinirlendirir. Ancak Mâzinî kendisini yabancı olarak kabul ettiği için adamın dediklerini anlamaz. Bununla birlikte adamın mimik ve jestlerinden, cümlelerinin adamın hoşuna

⁴⁰⁷ Mâzinî, *Ehâdîsü’l-Mâzinî*, 85.

⁴⁰⁸ Mâzinî, *‘A’l-mâşî*, 32.

gittiği sonucunu çıkarır. Zira kitap mükemmel bir iletişim vaadinde bulunmaktadır ve bu sözü yerine getirmektedir. Mâzinî bunu düşündükten sonra yeniden kitaba bakar ve sıradaki cümleyi söyler: “يا أربجي أنت فاضي؟” (Hey arabcı, boş musun?) Bu söz, adamı çileden çıkarır ve çevredeki insanlara bağırmaya başlar. Aslında onları meseleyi halletmeye çağırılmaktadır. İnsanlar ikisinin etrafında toplanıp ne olduğunu anlamaya çalışırlar. Ancak Mâzinî yaptığı ironi yüzünden onların ne dediğini anlamamaktadır. Birisi gelir ve Fransızca konuşur. Mâzinî bilmiyorum anlamında başını sallır. Başka birisi Yunanca konuşur. Mâzinî yine başını sallır. Mâzinî’nin ironisine göre İngilizce bildiği için İngilizce konuşarak anlaşırlar. Mâzinî yine kitabı taklit ederek “طيب اذهب بي إلى المهطة.” (Beni duraka götür) der. Bu cümlede de kelimeyi bilerek yanlış söyler.⁴⁰⁹

Mâzinî hikâyeye şöyle devam eder:

“Araba hareket etti. Aslında başka bir yere gitmek istiyordum ama kitaba bağlı kalmak zorundaydım. Vardığımızda inmedim ve rehber kitabımdan alıntı yaparak bağırdım: 'Ücret olarak ne kadar istiyorsun?' Kitaba göre, 'Bir şilin' demesi gerekiyordu. Ancak o yarım riyal istedi. Şaşırdım ve kitabın basım tarihini kontrol ettim, 1926'ydı. Kendi kendime, 'Belki bu ülkede kitabın basımından sonra ücretler artmıştır' dedim. Kitabın önerdiği gibi pazarlık yapmam gerekiyordu, bu yüzden 'Hayır, bu çok fazla' dedim. Kitaba göre, bu sözüme cevabının 'Tarifeye göre' olması gerekiyordu. Ancak bunu yapmak yerine, beni aşağılamaya, küfretmeye ve atalarımın lanet okumaya başladı. En azından kaba dilini anlamadığımdan emindi. Çaresiz, lanetlerini beklenen cevap olarak kabul etmekten başka çare bulamadım ve kitaptan 'Sadece altı beyaz kuruş' cevabını verdim. Bana bir çöl dolusu lanet ve küfür yağdırdıktan sonra 'Hadi ver bakalım' dedi. 'Ver'i (هات) anladım çünkü kitapta vardı. 'Bakalım' (بقي) kısmını geçtim. Muhtemelen bir teşekkür ya da dua kelimesiydi diye düşündüm ve ona altı beyaz kuruşu verdim. Birden yere atlayıp ceketimin yakasından tuttu ve bana, bütün bir nesil için yetecek kadar küfretti. Ne kadar da müsrifti, Allah onu kahretsin. Gülmek, öfkelenmek ve

⁴⁰⁹ Mâzinî, *Sundûku 'd-dünyâ*, 31-32.

korkmak arasında gidip geldim. Ama duygularımı kontrol ettim, gözlerimi kitaba çevirdim, sonra ona bakıp 'Beni hasteneye (الكشلة) götür' dedim.”⁴¹⁰

Mâzinî yabancı bir turistmiş gibi adamın söylediklerini anlamamazlıktan gelir. Kitapta geçen kelimeleri bilerek yanlış telaffuz eder. Örneğin الكشلة kelimesinin doğru şekli القشلة olup hastane demektir. Ancak Mâzinî bilerek yanlış söylemektedir. Bununla birlikte arabacıya şaka yaptığını söyler. Mâzinî son olarak “Hakkımı almak için kitabın faziletini başka bir heves ile deneyeceğim.” diyerek hikâyeyi noktalar. Mâzinî’nin "kitabın fazileti" ifadesi de ironiktir. Çünkü kitap şimdiye kadar ona hiçbir fayda sağlamamış, aksine sorunlara yol açmıştır.⁴¹¹

Mâzinî aynı üslûbu Ebü’l-Hûl ve timsâlû Muhtâr (Sfenks ve Muhtar’ın Heykeli) adlı hikâyesinde de devam ettirir. Burada da hiçbir şey bilmeyen köylü rolündedir. Heykeli kimin yaptığını, ne anlama geldiğini, Sfenks’e ve piramitlere ne yaptıklarını sorar. Hikâyenin sonunda da Sfenks’in yanlış konumlandırıldığını belirterek sözlerinin heykeltıraşı üzmemesi gerektiğini söyler. Mâzinî’nin ironisine göre heykeltıraş, Mâzinî’nin sanat konusunda insanların en cahili olduğunu ve doğru değerlendirme yapmasına yardımcı olacak tek bir kafa ve iki gözden başka bir aracının olmadığını bilmektedir. Mâzinî bununla sanat camiasındaki saçmalıkları ve sanat adı verilen boş işleri hicvetmektedir.⁴¹²

2.8. İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî’nin İronik bir Üslûp Benimsemesine Neden Olan Unsurlar

Mâzinî eserlerinde genel olarak ironik bir üslup kullanmıştır. Onun bu üslubu benimsemesinde çocukluğu, yaşadığı olaylar ve yaptığı okumaların etkili olduğu söylenebilir. O, bu üslubu tercih etme sebebini bir yazısında şöyle açıklamıştır:

“Ben genelde insanların karşısında konuşmamayı ve vakarlı durmayı tercih ederim. Fakat kardeşlerim ve dostlarım arasında olduğum zaman kendimi serbest bırakır, söylemek veya yapmak istediğim sürece istediğimi söyler veya yaparım. Dünyayı sevinç ve neşe ile doldurabilsem bunu yapardım. Çünkü ben insanlara çok acıyorum. Bunu benim mizaha meylimin sebebi sayıyorum. Ben onunla teselli buluyorum.

⁴¹⁰ Mâzinî, *Sundûku 'd-dünyâ*, 31-32.

⁴¹¹ Mâzinî, *Sundûku 'd-dünyâ*, 33.

⁴¹² Mâzinî, *Sundûku 'd-dünyâ*, 47-53.

Bütün insanlarda bir mutsuzluk sebebi olduğunu düşündüğümden dolayı onları mutlu etmek istiyorum.”⁴¹³

Öte yandan Mâzinî, hassas bir kişiliğe sahiptir ve olaylardan etkilenmeye meyillidir. Hayatı boyunca nahoş birçok olay yaşaması, onu bu olaylarla başa çıkmak için çeşitli yollar aramaya itmiştir. Okumayı çok sevmesinden dolayı kitaplar onun sığınağı haline gelmiştir. Bu nedenle çocukluğunda ve yetişkinliğinde yaşadığı sıkıntılardan kaçış yolu olarak küçük görme, alay etme ve ironiyi kullanmıştır. Abbas Mahmud Akkad, Mâzinî’nin bu yönünü etkileyen hususların başında onun okuduğu kitapların geldiğini belirtmiştir. Bu kitapların başında da Mikhail Petrovich Artsybashev’in *Sanin* adlı romanı ile İvan Turgenyev’in *Babalar ve Oğullar* adlı eseri gelmektedir. Mâzinî, Sanin’den öyle etkilenmiştir ki romanı Arapçaya tercüme etmiştir.⁴¹⁴

Mâzinî’nin hem Arap hem de Batı edebiyatında yaptığı okumalar onun ironik üslubunun ortaya çıkmasını etkilemiştir. Örneğin Câhız’ın *el-Beyân ve’t-Tebyîn*, *el-Hayevân*, *el-Buhalâ* gibi kitaplarından çok etkilenmiştir. Câhız’ın alaycılığı ve eleştirmenliği meşhurdur. Mâzinî İbnü’r-Rûmî’den de çok etkilenmiştir. İbnü’r-Rûmî ise olumsuz bir bakış açısına sahip olup alayı ve hicvi çokça kullanmıştır.

Mâzinî bunlara ek olarak tasavvuf edebiyatından da etkilenmiştir. Çocukluğunda dedesinin ehl-i tarik olmasından dolayı evlerinde sürekli olarak zikir halkaları ve toplantılar yapıyordu. Ayrıca başından geçen acı olaylar onun dünyadan uzaklaşmasına sebep oldu. Bu şekilde Mâzinî dünyadan elini eteğini çekme amacını taşıyan tasavvuftan ve tasavvufî şiiirden etkilenmiştir. Tasavvuf şairleri içerisinde en fazla İbn Fârid’den etkilenmiştir.

Mâzinî başta İngiltere’de olmak üzere takip ettiği Batı edebiyatı da onun ironik üslubunun oluşmasına katkıda bulundu. Byron ve Shelley gibi İngiliz romantikleri okuyan Mâzinî genel olarak İngiliz edebiyatından çok etkilenmiştir.⁴¹⁵

Mâzinî’nin etkilendiği eserlerin içinde Kitab-ı Mukaddes de vardır. Özellikle de Ahd-i Atîk’ten çok etkilenmiş ve kitaplarında ondan çokça alıntı yapmıştır. *Kabzu’r-rîh*, *Huyûtu’l-ankebût ve Hasâdü’l-heşîm* gibi eserlerinin adını Ahd-i Atîk’ten esinlenerek

⁴¹³ Mâzinî, *Ehâdîsü’l-Mâzinî*, 11.

⁴¹⁴ Muhammed Mendûr, *İbrâhîm el-Mâzinî*, (Kahire: Mektebetü Nahdati Mısır, t.s.) 9.

⁴¹⁵ Hevvâl, *es-Suhriyye fî edebi’l-Mâzinî*, 145.

veya doğrudan alıntı yaparak koymuştur. *İbrâhîm el-Kâtip* adlı eserinde de bölüm başlarına Ahd-i Atîk'ten âyetler yerleştirmiştir. Mâzinî'nin Kitab-ı Mukaddes'ten yaptığı alıntılarda dünyanın ve her şeyin boş olduğu, olayların çok ciddiye alınmaması ve yaşanan olayların ironi ile karşılanması gerektiğini belirten ifadeler dikkat çekmektedir.⁴¹⁶

Muhammed Mendûr'a göre Mâzinî'nin ironik üslubu, sanat veya eğlence amacını taşımamaktadır. Bilakis onun ironisi ve mizahı, bizzat hayattan ve buna ek olarak Mısır'daki hayattan, Mâzinî'nin çocukluğu başta olmak üzere yaşadığı olaylardan, okuduğu kitaplardan ortaya çıkmış derin bir hüznün dışa yansımasıdır. Mâzinî dışarıdan sakin ve mütevazı görünmektedir. Ancak iç dünyası, hayattaki her şeyi ve herkesi küçümseyen ve boş gören bir felsefeye sahiptir. Bu yüzden ironi silahını ustaca kullanmıştır.⁴¹⁷

Mâzinî çocukluğu ve gençliğinde yaşadığı olaylardan dolayı ruhunda var olan alaycılığı olgunlaşmış ve diğer her şeyden daha güçlü hale gelmiş olmalıdır. Hayatı boyunca çok çeşitli tenâkuzlarla karşılaşmıştır. Onun alaycılığı, bu tenakuzlara karşı zafer kazandığına dair ipuçları vermektedir.⁴¹⁸ Bununla birlikte çocukluğunda yerde bir cesede çarpmasından dolayı bir sinir hastalığı olan nevrasteniye yakalanır ve uzun yıllar bunun etkisi altında kalır.⁴¹⁹ Buna ek olarak kendi kültür seviyesinin altında olan bir kadınla evlenir. Bu evliliğinde de mutluluk ve mutsuzluk arasında gidip gelir.⁴²⁰

Diğer yandan Mâzinî Mısırlıların genel mizacından etkilenmiştir. Mısırlılar mizah yapmayı sevmektedirler. Yani benzer ve anlamca yakın lafızlar ve kelimeleri kullanarak mizah yapmaktadırlar. Mâzinî kendisinden önceki nesilde mizah meclislerinin kurulduğundan bahsetmektedir. Ona göre mizah Mısır toplumunda o kadar yaygınlaşmıştır ki bir sanat dalı haline gelmiştir. Bu bağlamda Mısırlıların mizahı için “Eğer savaş, mizah ile olsaydı; Mısırlılar Londra'yı fethederlerdi.” sözünü nakletmektedir.⁴²¹ Mısırlıların seciyesine işlemiş olan bu mizah ruhu, Mâzinî'nin

⁴¹⁶ Muhammed Mendûr, *İbrâhîm el-Mâzinî*, 9-10.

⁴¹⁷ Muhammed Mendûr, *İbrâhîm el-Mâzinî*, 13-14.

⁴¹⁸ Hevvâl, *es-Suhriyye fî edebi'l-Mâzinî*, 130.

⁴¹⁹ Hevvâl, *es-Suhriyye fî edebi'l-Mâzinî*, 132.

⁴²⁰ Hevvâl, *es-Suhriyye fî edebi'l-Mâzinî*, 133.

⁴²¹ Mâzinî, *Ehâdisü'l-Mâzinî*, 56.

eserlerinde açıkça görülmektedir. Tahammülü zor durumlarda hayatı kolaylaştırmak için sıklıkla mizaha ve alaya başvurur.

Mâzinî gerek manzum gerek mensûr eserlerinde kendi duygularını, tecrübelerini ve problemlerini ele almıştır. Onun edebiyatı, kişisel bir edebiyattır. Sınırlı kalma riskiyle karşı karşıya kalan bu edebiyatı alaycı mizah ve şiirin ruhu kurtarmıştır.⁴²²

Ahmed Abdulsaksud Heykel'e göre Mâzinî tam bir Mısırlı üslubuyla duygu, düşünce ve izlenimlerini yazmıştır. Yazılarında mizah, alay ve ironiyi çokça kullanmıştır. Normalde sade ve kolay bir anlatım tercih etmiştir. Ancak bazen eserlerinde garip kelime ve ifadelerle rastlanmaktadır. Bu ise alay, mizah ve ironi amacını taşımaktadır.⁴²³

⁴²² Muhammed Mendûr, *İbrâhîm el-Mâzinî*, 13-14.

⁴²³ Ahmed Abdulsaksûd Heykel, *Tetavvuru 'l-edebi 'l-hadîs fî Mısır*, (Kahire: Dâru'l-Meârif, 1994), 393.

SONUÇ

Bu çalışma, Modern Arap edebiyatının önde gelen isimlerinden İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî'nin mensur eserlerinde ironi kullanımını incelemeyi amaçlamıştır. Yapılan kapsamlı analizler sonucunda, Mâzinî'nin ironiyi etkili bir dil ve eleştirel bir araç olarak sıkça kullandığı tespit edilmiştir. Mâzinî'nin ironik dili hem eserlerinde mizahi unsurlar katmış hem de toplumsal eleştirileri daha çarpıcı bir şekilde ifade etmesine olanak sağlamıştır.

Çalışmada ironinin tanımı ve tarihsel gelişimi ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve ironi kavramının zamanla geçirdiği dönüşüm vurgulanmıştır. Platon'un eserlerinde Sokrates üzerinden tanımlanan ve başlangıçta olumsuz çağrışımlar taşıyan bu kavramın, Romantik dönemde bireysel bir ifade biçimi ve dünya görüşü haline geldiği, 20. yüzyıla gelindiğinde ise zeka ve mizahla birleştirilerek toplum ve sistem eleştirisi için etkili bir yöntem olarak kullanıldığı ortaya konmuştur.

Çalışmada ayrıca ironinin Arap edebiyatında kullanılan diğer belagat sanatlarıyla olan ilişkisi ele alınmış ve Mâzinî'nin dilindeki ironi unsurlarının cinas, kinaye, tecahül-i ârif gibi edebi sanatlarla uyum içinde olduğu tespit edilmiştir. Özellikle Sokratik ironi ile örtüşen yönleri, Mâzinî'nin eserlerinde karakterlerin kendi bilgi ve bilinçsizlikleri üzerinden toplumsal yapıyı eleştirdiğini göstermiştir. Bu bulgular, Mâzinî'nin sadece dilsel bir beceri değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel eleştirinin de bir aracı olarak ironiyi kullandığını ortaya koymaktadır.

Öte yandan Mâzinî'nin içine kapanık bir yapıya sahip olmasının yanı sıra zorluklarla dolu çocukluğu, yaşadığı olaylar ve okuduğu eserlerin, ironik üslubunu etkileyen unsurlar arasında yer aldığı ortaya konulmuştur. Mâzinî, Mikhail Petrovich ve İvan Turgenyev gibi Rus yazarlar ve George Byron ve Percy Shelley gibi İngiliz yazarlardan etkilenmiştir. Ayrıca İbn Fârid ve Câhız gibi şâir ve yazarların tesiri altında kalmıştır. Bunlara ek olarak hayatın geçici ve boş olduğu hususunda Kitâb-ı Mukaddes'ten etkilendiği düşünülmektedir.

Mâzinî'nin seçilen roman ve hikâyelerinde ironik bir üslup benimsediği sonucuna varılmıştır. Mâzinî eserlerinde, özellikle de roman ve hikâyelerindeki diyaloglarda sözlü ironiyi çokça kullanmıştır. Hayatın ve olayların ağır yüküne karşı ironi/mizah ile karşılık vererek bu ağır yükü hafifletmeyi hedeflemiştir. Roman ve hikâyelerinin kurgusunda

da durum ironilerine yer vermiştir. Buna ek olarak karakterlerin bilmediği bilgileri okuyucuya vererek dramatik sahneler kurgulamıştır. Mâzinî, eserlerinde gerek karakterler gerek anlatıcı üzerinden bilmiyormuş gibi davranarak sorular sormuş ve muhataplarına bir şeyler öğretmeyi hedeflemiştir. Kendi hayatında yaşadığı kaderin cilvelerini eserlerinde de göstermiştir. *İbrâhîm el-Kâtip* ve *İbrâhîm es-Sânî* romanlarının baş karakteri olan İbrahim gibi eserlerindeki bazı karakterleri, kendisinden yola çıkarak kurgulamıştır. *Ehâdîsü 'l-Mâzinî*, *'Avdün 'alâ bed* ve *'A 'l-mâşî* gibi eserlerinde ise bizzat kendisini tasvir etmiştir.

Arap romanı ve hikâyeciliğinde önemli bir isim olan Mâzinî, Arap romanının ilk örneklerini ortaya koymuş, özellikle psikolojik tahlil alanında güçlü eserler vermiştir. Roman ve hikâyelerindeki karakterler genel olarak iç dünyaları ile gerçek dünya arasında çelişki ve zıtlıklar yaşamışlardır.

Çalışmanın genelinde Mâzinî'nin eserlerinde ironi kullanımının, sadece bir edebi araç olmakla kalmayıp, eserlerin temel bir ögesi olarak işlev gördüğü ve anlam derinliğine katkıda bulunduğu gözlemlenmiştir. Bazı karakterlerin hayata ve insanlara karşı alaycı tavırları, başlarına beklemedikleri şeylerin gelmesi, yapmacık davranan insanlara yönelik eleştirileri ve istihzâsı hemen hemen her eserinde görülmektedir. Bu nedenle ironinin Mâzinî'nin eserlerindeki kullanımını analiz etmenin, onun edebi üslubunun ve kurgusunun anlaşılmasında kritik bir rol oynadığı görülmüştür. Zira Mâzinî sözlü ironiler, durum ironileri, dramatik ironiler, kozmik ironiler ve Sokratik ironileri sıkça kullanmıştır.

Bu çalışma, modern Arap edebiyatında adından çokça söz edilen Mâzinî'nin Batı edebiyatından etkilendiğini göstermektedir. Ayrıca Batı kökenli bir kavram olan ironinin, belagat sanatlarıyla ilişkisini ve örtüşen yönlerini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bu açıdan karşılaştırmalı araştırmaların yapılmasına vesile olabilecektir.

Sonuç olarak, İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî'nin mensûr eserlerindeki ironi kullanımının detaylı analizi, onun edebi üslubunu daha iyi anlamamıza yardımcı olmuştur. Bu da onun neyi ve kimleri, hangi şekilde eleştirdiğini bilmeyi sağlamıştır. Ayrıca bu analiz, aynı zamanda ironinin edebiyat ve belagat alanlarında etkili bir araç olarak kullanılabileceğini de göstermektedir. Bazı durumlarda ironi, anlatılmak istenen veya eleştirilen şeyi doğrudan ifade etmekten daha etkili bir şekilde söylememize olanak sağlamaktadır. Bu

Çalışmanın Mâzinî'nin eserlerinin ve ironiyi bir araç olarak kullanan yazarların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabileceğini ümit ediyoruz.

Bu alışmada Arap edebiyatı alanında çalışan araştırmacılara Mâzinî'nin ironik üslubu ortaya konularak sunulmuştur. Mâzinî'nin diğ er eserlerinin bu ve benzeri açılardan incelenmesi gerekmektedir. Çalışmamızın, araştırmacılara fikir vererek yeni çalışmalarda kullanılması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdulhalim, Abdullatif. *Şâiru 'n-nefsi ve 'l-hayat*. Kahire: ed-Dâru'l-Mısriyye el-Lübnâniyye, 1998.
- Abdûlbaki, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemü 'l-müfehres li-elfâzi 'l-Kurâni 'l-kerim*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1945.
- Abîdî, Şerîf. *el-Mufâraka: el-muştalâh ve 'l-mefâhîm*. Cîlû'l-Ûlûmi'l-İnsâniyye, 2019.
- Akkâd, Abbas Mahmud. “Kelimetün fî te'bîni'l-Mâzinî”, *Mecelletü's-Sekâfe*, 15 1939.
- Allâm, Muhammed Mehdi. *Mecma'u 'l-lugati 'l-Arabiyye fî selâsîne 'âmen*. Kahire: el-Hey'etü'l-'âmme li-şu'ûni'l-metâbi'i'l-emîriyye, 1966.
- Anânize, Ahmed Ziyab Ahmed Hüseyin. *Üslubu'ttehekküm fî 'l-Kur'âni 'l-Kerim Dirase tahliliye beyaniyye*. Amman: el-Câmiatu'l-Ürdüniyye, Yüksek Lisans Tezi, 2005).
- Atak, D. Erdal. *Arapçada Ta'rîz Sanatı ve Arapça Öğrenimine Katkısı*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ayyıldız, Erol. “Mâzinî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 12 Temmuz 2023). <https://islamansiklopedisi.org.tr/mazini-ibrahim-abdulkadir>
- Bayraktar, Betül. “Mekânın İronisi: Bir Deliler Evinin Yalan Yanlış Anlatılan Kısa Tarihi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6/2 Haziran 2017.
- Bircan, Ufuk. “Sokrates'ten Kierkegaard'a İroni”, *SBARD* 14/27 (Bahar 2016/1).
- Bulut, Ali. *Belâgat*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2023.
- Bulut, Ali. *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 2021.
- Bûzeyd, Nûrulhüdâ, Âyib, Hayra. *Üslûbü't-tehekküm fî 'l-Kur'âni 'l-Kerîm sûretü 'd-dühân enmûzecen*. Cezayir: İbn Haldûn Tiyârat Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Camus, Albert. *Yabancı*. çev. Vedat Günyol. İstanbul: Can Yayınları, 2019.
- Cebeci, Oğuz. “Tarihsel Bir Perspektif Üzerinden İroni Tür ve Tekniklerinin Gelişimi ve Bazı Uygulamaları”, *Cogito*, İroni 57 (Kış 2008), 87-104.
- Cebeci, Oğuz. *Komik Edebi Türler Parodi, Satir ve İroni*. İstanbul: İthaki Yayınları, 2008.
- Collins English Dictionary*, “tragic irony”, (Erişim 21 Temmuz 2021). <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/tragic-irony>

- Çağrı, Mustafa. “İstihzâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 20 Ağustos 2021). <https://islamansiklopedisi.org.tr/istihza>
- Deirdre, Wilson, Sperber, Dan. "On verbal irony." *Lingua* 87/1 (1992).
- Dir', Şâmil Ubeyd. “es-Suhriyye fî şî'ri İbni'r-Rûmî”. *Mecelletü'l-Câmi'ati'l-İrâkiyye* 60/1 (Mayıs 2023), 269-277.
- Eren, A. Cüneyt, Uzunoğlu, M. Vecih. *Belâgat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014.
- Goldie, Peter. “Dramatic Irony, Narrative, and the External Perspective.” *Royal Institute of Philosophy Supplement* 60 (2007).
- Güçbilmez, Beliz. *Sophoskles'ten Stoppard'a İroni ve Dram Sanatı* (Ankara: Deniz Kitabevi, 2005).
- Günel, Güneş. *Stephen Crane'in Hikâye ve Romanlarında İroni*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1982.
- Hameed, Yasir. “The Analysis of Verbal Irony”. *HERMS* 6/4 (2017).
- Hâşimî, Ahmed. *Cevâhiru'l-Belaga*. Kahite: Hindâvî Yayınları, 2019.
- Hegel, G. W. F. *Eстетик: Güzel Sanatlar Üzerine Dersler*. çev. Taylan Altuğ. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2. Basım, 2020.
- Henry, O. *The gift of Magi*. PDF: The Project Gutenberg, 2005. <https://www.gutenberg.org/cache/epub/7256/pg7256-images.html>
- Hevvâl, Hâmid Abduh. *es-Suhriyye fî edebi'l-Mâzinî*. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Amme lil-kitab, 1982.
- Heykel, Ahmed Abdulsûd. *Tetavvuru'l-edebi'l-hadîs fî Mısır*. Kahire: Dâru'l-Meârif, 1994.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Amr. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*. nşr. Sami b. Muhammed es-Selâme, Dâru Tayyibe, 1999.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*, nşr. Abdullah Ali el-Kebîr. Kahire: Dârü'l-Maârif, ts.
- Karadikme, Arzu. *İroni Kavramı ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde İroni*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Karakuzu, Nejdî. *Kur'an'da Bir Edebî Sanat Olarak İroni*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2019.

- Keser, Adem. *Modern Arap Edebiyatında İbrahim Abdulkadir el-Mâzinî ve Üç Romanının Teknik ve Tematik Açısından İncelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Kınar, Kadir. “Edebiyatta Tersinme/Üslûbu’t-tehekküm Sanatının Arap Dili Ve Edebiyatında Bazı Örnekleri”, *Bilimname*, XXX, 2016/1.
- Kierkegaard, Soren. *İroni Kavramı*, (İstanbul: İmge Kitabevi, 2009.
- Knox, Norman. “On the Classification of Ironies”. *Chicago Journals*, www.jstor.org/stable/436505 (Çevirimiçi), 53, 24 Nisan 2021.
- Korkut, Hacer. *Irony as a Philosophical Attitude In Socrates*. Ankara: ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007).
- Kubbealtı Lugati. “İroni”. (Erişim 10 Ağustos 2017). <http://lugatim.com/s/ironi>
- Mâzinî, İbrâhîm Abdulkâdir. *Kıssatü hayâtin*. Kâhire, Dârüş-şâ’b Yay., 1971.
- Mâzinî, İbrahim Abdulkadir. *A’l-Mâşî*. Kahire: Hindâvî Yayınları, 2013.
- Mâzinî, İbrahim Abdulkadir. *‘Avdün ‘alâ bed’*. Kahire: Hindâvî Yayınları, 2011.
- Mâzinî, İbrâhîm Abdulkâdir. *Huyûtü’l-ankebût*. Kâhire, 1935.
- Mâzinî, İbrahim Abdulkadir. *İbrâhîm el-Kâtib*. Kahire: Hindâvî Yayınları, 2010.
- Mâzinî, İbrahim Abdulkadir. *İbrâhîm es-Sânî*. Dâru’ş-Şurûk, Kahire 2009.
- Mâzinî, İbrâhîm Abdulkâdir. *Kabzu’r-rîh*. Kâhire, el-Matba’atü’l-‘asriyye, t.s..
- Mâzinî, İbrâhîm Abdulkâdir. *Rihlatün ile’l-Hicâz*. Kâhire, Hindawi Yay., 2012.
- Mâzinî, İbrâhîm Abdulkâdir. *Sebîlu hayâtin*. Kâhire, Hindawi Yay., 2012.
- Mâzinî, İbrahim Abdulkadir. *Selâsetü ricâlin ve’mrae*. Kahire: Hindâvî Yayınları, 2011.
- Mendûr, Muhammed. *İbrâhîm el-Mâzinî*. Kahire: Mektebetü Nehdati Mısır, t.s.
- Muecke, Douglas Colin. *Irony and ironic*. London: Methuen, 2. Basım, 1982.
- Musa, Meşârî Abdulaziz. “Üslûbü’s-suhriyye: nazâriyâtüh işkâlüh”, *Risâletü’l-Meşrik* 36/3 (2001).
- Nâcî, Muallim. *İstılâhât-ı Edebiyye*. B.Y.: t.s.
- Orwell, George. 1984. çev. Erol Erduran. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2021.
- Orwell, George. *Hayvan Çiftliği*. çev. Can Moralı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları 2021.

Râcih, Duâ Muhammed. “el-Mufâraka fi’ş-şî’ri’l-Mütenebbî”, *Mecelletü’l-Endülüs*, 3/12 (2018).

Sarıoğlu, Gözde. *Bakî, Nef’î ve Nedîm Divanlarında İroni*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Sebkâk, Salîha. “el-Müfâraka fi’ş-şî’ri’l-arabîyyi’l-hadîs beyne sultati’l-ibdâ’ ve merci’iyyeti’t-tenzîr”, *Mecelletü’l-Lugati’l-Vazîfiyye*, 2/2 (2015).

Schlegel, Friedrich. *Lucinde and the Fragments*. çev. Peter Firchow. Minnesota: University of Minnesota Press, 1971.

Shakespeare, William. *Romeo ve Juliet*. çev. Özdemir Nutku. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2010.

Shelley, Cameron. “The bicoherence theory of situational irony”, *Cognitive Science* 25 (2001), 775-818. https://doi.org/10.1207/s15516709cog2505_7

Süleyman, Hâlid. *el-Mufâraka ve’l-edeb dirâsât fi’n-naẓariye ve’t-tatbîk*. Dâru’ş-Şurûk, Amman 1999.

Şevkî, Saîd. *Binâü’l-müfâraka fi’l- el-mesrahiyyeti’ş-şî’riye*. Kahire: Dâru İtrâk, 2001.

Tuğluk, Abdulhakim. “Benim Adım Kırmızı Romanında Romantik İroni”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/61 (2018).

Tuğluk, Abdulhakim. “İroni Nedir?”. *İDİL* 6/29 (2017).

Ürün, Ahmet Kâzım. *Çağdaş Mısır Romanında Necîp Mahfûz ve Toplumcu Gerçekçi Romanları*. Doktora Tezi, Erzurum 1994.

Zeyyât, Ahmed Hasan. *Târîhu’l-edebi’l- ‘Arabî*. Kahire: Dâru Nahdat Mısır, t.s.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Abdülmelik Yangın	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Uludağ Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği
Yüksek Lisans	
Üniversite	Marmara Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Programı	Kelam
Makale ve Bildiriler	
1. Ruhun Mahiyeti Bağlamında Emr ve Âlem-i Emr Kavramları Üzerinde Bir İnceleme, Genç Mütefekkirler Dergisi, 4/3 (Aralık 2023)	
2. عناصر التشكيل البياني في الأحاديث النبوية الشريفة الخاصة باستشفاف المستقبل Dad Arap Dil Bilimi ve Edebiyatı Dergisi, 4/8, (Eylül 2023)	